

Comparative Turkish Dialects *and* Literatures

*Official journal of Atatürk University Faculty of Letters,
Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures*

Sayı / Issue 8 • Kasım / November 2025

EISSN 2822-4795

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ctdal>

Comparative Turkish Dialects and Literatures

CHIEF EDITOR / BAŞ EDITÖR

Hüseyin BAYDEMİR

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

EDITOR / EDITÖR

Reyhan KARKINLI

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

FIELD EDITORS / ALAN EDITÖRLERİ

South-West Turkic Dialects and Literatures / Güney-Batı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Almaz ULVİ BİNNATOVA

Azerbaijan National Academy of Sciences, Department of Azerbaijan-Turkmenistan-Uzbekistan Relations, Baku, Azerbaijan
Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi, Türkmənistan-Özbəkistan İlişkileri Bölümü, Bakü, Azərbaycan

Güliden SAĞOL YÜKSEKKAYA

Marmara University, Department of Turkish Language and Literature, Istanbul, Türkiye
Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

İhsan KALENDEROĞLU

Gazi University, Department of Turkish and Social Sciences Education, Ankara, Türkiye
Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

Ülkü ELİUZ

Karadeniz Technical University, Department of Turkish Language and Literature, Trabzon, Türkiye
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon, Türkiye

South-East Turkic Dialects and Literatures / Güney-Doğu Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Alimcan İNAYET

Ege University, Department of Turkish Folklore, Izmir, Turkey
Ege Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, İzmir, Türkiye

North-West Turkic Dialects and Literatures / Kuzey-Batı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Çulpan ZARİPOVA ÇETİN

Kafkas University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Kars, Türkiye
Kafkas Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kars, Türkiye

Janar SUINZHANOVA

Ahmet Yesevi University, Department of Kazakh Philology, Turkestan, Kazakhstan
Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazak Filolojisi Bölümü, Türkistan, Kazakistan

North-East Turkic Dialects and Literatures / Kuzey-Doğu Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

İbrahim DİLEK

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Mehmet Fatih KIRIŞÇIOĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Chuvash Turkic Dialects and Literatures / Çuvaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Bülent BAYRAM

Kırklareli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Kırklareli, Türkiye
Kırklareli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırklareli, Türkiye

Yabancılar Türkçe Öğretimi / Teaching Turkish to Foreigners

Nezir TEMUR

Gazi University, Turkish Language and Social Sciences Education, Ankara, Türkiye
Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Ankara, Türkiye

ETHICS EDITOR / ETİK EDITÖR

Hacı İbrahim DELİCE

Afyon Kocatepe University Department of Turkish Language and Literature, Afyon, Türkiye
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Afyon, Türkiye

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD / ULUSLARARASI YAYIN KURULU

Bahadır GÜCÜYETER

Atatürk University, Department of Social Sciences and Turkish Education, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Erzurum, Türkiye

Dilnoza JAMOLITDINOVA

Kokand State Pedagogical Institute, Department of Primary Education, Kokand, Uzbekistan
Hokand Devlet Pedagoji Enstitüsü, Özbek Dili Bölümü, Hokand, Özbekistan

Erdoğan UYGUR

Ankara University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Hayrullah HAMIDOV

Tashkent State Oriental University, Department of Translation Science and International Journalism, Tashkent, Uzbekistan
Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi, Çeviri Bilimi ve Uluslararası Gazetecilik Bölümü, Taşkent, Özbekistan

Gülhan ATNUR

Atatürk University, Department of Turkish Language and Literature, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Nazgül TURDUBAEVA

Jusup Balasagun Kyrgyz National University, Department of Kyrgyz Literature, Bishkek, Kyrgyzstan
Yusup Balasagun Kırgız Milli Üniversitesi, Kırgız Edebiyatı Bölümü, Bişkek, Kırgızistan

Naciye ATA YILDIZ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures (emekli), Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü (retired), Ankara, Türkiye

Sedat ADIGÜZEL

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

Selahittin TOLKUN

Anadolu University, Department of Turkish Language and Literature, Eskişehir, Türkiye
Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir, Türkiye

Süleyman EFENDİOĞLU

Atatürk University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye

Zaynabidin ABDİRASHIDOV

Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye

Ayabek BAINIYAZOV

Southern Kazakhstan State Pedagogical Institute, Department of English, Shymkent, Kazakhstan
Güney Kazakistan Devlet Pedagoji Enstitüsü, İngilizce Bölümü, Çimkent, Kazakistan

Comparative Turkish Dialects and Literatures

Elxan YURDOĞLU MEMMEDOV

Azerbaijan National Academy of Sciences
Nakhchivan Branch, Folklore Department,
Nakhchivan, Azerbaijan
*Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Nahçıvan Şubəsi,
Folklor Bölümü, Nahçıvan, Azərbaycan*

Selcan SAĞLIK ŞAHİN

Ankara University, Department of Contemporary
Turkish Dialects and Literatures, Ankara, Türkiye
*Ankara Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, Ankara, Türkiye*

Mira TUMONBAEVA

Ishak Razzakova Kyrgyz State Technical University, ,
Department of Kyrgyz Language, Bishkek,
Kyrgyzstan
*İshak Razzakova Kırgız Devlet Teknik Üniversitesi,
Kırgız Dili Bölümü, Bişkek, Kırgızistan*

Nuray ALİYEVA

Azerbaijan National Academy of Sciences
Nakhchivan Branch, , Department of Linguistics,
Nakhchivan, Azerbaijan
*Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi Nahçıvan
Şubəsi, Dilbilim Bölümü, Nahçıvan, Azərbaycan*

Neşe ERENOĞLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Department
of Contemporary Turkish Dialects and Literatures,
Nevşehir, Türkiye
*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir, Türkiye*

Recai KIZILTUNÇ

Atatürk University, Department of Contemporary
Turkish Dialects and Literatures, , Erzurum, Türkiye
*Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, Erzurum, Türkiye*

Reyila KAŞGARLI

Istanbul University, Department of Contemporary
Turkish Dialects and Literatures, Istanbul, Türkiye
*İstanbul Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye*

Tahir AŞIROV

Turkmenistan Academy of Sciences, Department of
History, Ashgabat, Turkmenistan
*Türkmenistan Bilimler Akademisi, Tarih Bölümü,
Aşgabat, Türkmenistan*

Tuna BEŞEN DELİCE

Afyon Kocatepe University, Department of
Contemporary Turkish Dialects and Literatures,
Afyon, Türkiye
*Afyon Kocatepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri
ve Edebiyatları Bölümü, Afyon, Türkiye*

Özlem KURT

International Balkan University, Department of
Turkish Language Teaching, Skopje, Macedonia
*Uluslararası Balkan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi
Bölümü, Üsküp, Makedonya*

FOREIGN LANGUAGE EDITORS / YABANCI DİL EDITÖRLERİ

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Kubilay GEÇİKLİ

Atatürk University, Department of English
Language and Literature, Erzurum, Türkiye
*Atatürk Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Erzurum, Türkiye*

Rusça Dil Editörü / Russian Language Editor

Fatma YANIKÖREN

National Defense University, Department of
Foreign Languages, Ankara, Türkiye
*Milli Savunma Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü,
Ankara, Türkiye*

Comparative Turkish Dialects and Literatures

HAKEM LİSTESİ / REVIEWER LIST

Atıf Akgün
Bayram Durbilmez
Caner Solak
Emin Erdem Özbek
Ertuğrul Karakuş
Fatih Kana
Hakan Soydaş
Hüseyin Mevsim
İzzet Şeref
Muvaffak Duranlı
Nevriye Çufadar
Vildan Koçoğlu Gündoğdu

Comparative Turkish Dialects and Literatures

AIMS AND SCOPE

Comparative Turkish Dialects and Literatures aims to publish studies of the highest scientific caliber in the field of Contemporary Turkish dialects and literatures.

Comparative Turkish Dialects and Literatures publishes research, review and book review articles that will contribute to the literature on Contemporary Turkish dialects and literatures. The main purpose of the journal is to disseminate the scientific knowledge produced in the field of related to scientific language, literature and culture to a wide platform. In doing so, the journal aims to bring together researchers, educational practitioners and policy makers at a common intersection.

The target audience of the journal consists of researchers who are interested in or working in the field of Contemporary Turkish dialects and literatures.

Comparative Turkish Dialects and Literatures is currently indexed in **DOAJ, ERIH Plus, MLA, and Gale Cengage**.

To guarantee that all papers published in the journal are maintained and permanently accessible, articles are stored in Dergipark which serves as a national archival web site and at the same time permits LOCKSS to collect, preserve, and serve the content.

Disclaimer

The statements or opinions expressed in the manuscripts published in the journal reflect the views of the author(s) and not the views of the editors, editorial board, and/or publisher. The editors, editorial board, and publisher are not responsible for the content of the manuscripts and do not necessarily endorse the views expressed in them. It is the responsibility of the authors to ensure that their work is accurate and well-researched, and the views expressed in their manuscripts are their own. The editors, editorial board, and publisher simply provide a platform for the authors to share their work with the scientific community.

Open Access Statement

Comparative Turkish Dialects and Literatures is an open access publication.

All content published in the journal is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND) which allows third parties to use the content for non-commercial purposes as long as they give credit to the original work. This license allows for the content to be shared and adapted for non-commercial purposes, promoting the dissemination and use of the research published in the journal.

The content published before May 2024 was licensed under a traditional copyright, but the archive is still available for free access.

All published content is available online, free of charge at <https://dergipark.org.tr/en/pub/ctdal>

AMAÇ VE KAPSAM

Comparative Turkish Dialects and Literatures, Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları alanında en yüksek bilimsel kaliteye sahip çalışmaları yayınlamayı amaçlamaktadır. Comparative Turkish Dialects and Literatures, Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları ilgili literatüre katkı sunacak, özellikle araştırma, derleme makalelerini ve kitap incelemelerini yayınlamaktadır. Derginin temel amacı, bilimsel dil, edebiyat ve kültür ile ilgili alanında üretilen bilimsel bilgiyi geniş bir platforma yaymaktır. Dergi bunu yaparken araştırmacıları, eğitim uygulayıcılarını ve politika yapıcılarını ortak bir kesişim noktasında buluşturmayı hedeflemektedir.

Derginin hedef kitlesi, Çağdaş Türk lehçeleri ve edebiyatları alanına ilgi duyan ya da bu alanda çalışan araştırmacılardan oluşmaktadır.

Comparative Turkish Dialects and Literatures, DOAJ, ERIH Plus, MLA ve Gale Cengage'de indekslenen uluslararası alan indeksli bir dergidir.

Dergide yayınlanan tüm yazıların korunmasını ve kalıcı olarak erişilebilir olmasını sağlamak için makaleler, ulusal bir arşiv sitesi olarak hizmet veren ve aynı zamanda LOCKSS'in içeriği toplamasına, korumasına ve sunmasına izin veren Dergipark'ta saklanmaktadır.

Sorumluluk Reddi

Dergide yayınlanan makalelerdeki beyan veya görüşler sadece yazar(lar)ın görüşleridir ve editörler, yayın kurulu ve/veya yayıncının görüşlerini yansıtmamaktadır. Editörler, yayın kurulu ve yayıncı, makalelerin içeriğinden sorumlu değildir ve bu makalelerde ifade edilen görüşlere katılmaz. Yazarların çalışmalarının doğru ve iyi araştırılmış olduğunu ve makalelerinde ifade edilen görüşlerin kendi görüşleri olduğunu sağlamak yazarların sorumluluğundadır. Editörler, yayın kurulu ve yayıncı, yazarlara çalışmalarını bilimsel toplulukla paylaşmaları için bir platform sağlamaktadır.

Açık Erişim Bildirimi

Comparative Turkish Dialects and Literatures açık erişimli bir yayındır.

Dergide yayınlanan tüm içerik, Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND) lisansı ile yayınlanmaktadır. Bu lisans, içeriğin ticari olmayan amaçlarla paylaşılmasını ve adapte edilmesini sağlayarak dergide yayınlanan araştırmaların yayılmasını ve kullanılmasını teşvik eder.

Mayıs 2024'ten önce yayınlanan içerik, geleneksel telif hakkı kapsamında lisanslanmıştı ancak arşiv ücretsiz olarak hâlâ erişime açıktır.

Tüm yayımlanan içerikler <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctdal> adresinden çevrimiçi olarak ücretsiz olarak erişilebilir.

Contact (Editor) / İletişim (Editör)

Reyhan KARKINLI

Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye

✉ reyhan.karkinli@atauni.edu.tr

✉ turklehceleri@atauni.edu.tr

🌐 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctdal>

☎ +90 442 231 81 66

Contact (Publisher) / İletişim (Yayıncı)

Atatürk University

Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 25240 Erzurum, Türkiye

✉ ataunijournals@atauni.edu.tr

🌐 <https://bilimseldergiler.atauni.edu.tr>

☎ +90 442 231 15 16

Comparative Turkish Dialects and Literatures

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

- 1** **Bulgaristan Türklerinin Dilsel Kimliği: Tarihsel Politikalar ve Güncel Zorluklar**
The Linguistic Identity of Turks of Bulgaria: Historical Policies and Contemporary Challenges
Harun BEKİR
- 9** **Anadolu ve Azerbaycan Efsanelerinde Tarihi ve Kültürel İzler**
Historical and Cultural Traces in Anatolian and Azerbaijan Legends
Vefa İBRAHİM
- 15** **Sergey Pürbü'nün Çeçek Manzumesi Üzerine Notlar**
Notes on Sergey Pürbü's Çeçek Poem
İlker TOSUN
- 24** **Bulgaristan Türk Şiirinde "Rodoplar"**
"Rhodopes" in Bulgarian Turkish Poetry
Nurcihan GÜNEŞ
- 32** **Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde (B2 Düzeyi) Şiirden Yararlanma**
Using Using Poetry in Teaching Turkish To Turkish Nobilities (B2 Level)
Mehmet EREN

Bulgaristan Türklerinin Dilsel Kimliği: Tarihsel Politikalar ve Güncel Zorluklar

The Linguistic Identity of Turks of Bulgaria: Historical Policies and Contemporary Challenges

Harun BEKİR

Plovdiv Paisiy Hilendarski Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Filibe, Bulgaristan

University of Plovdiv Paisii Hilendarski, Faculty of Philology, Department of Turkish Language and Literature, Filibe, Bulgaria

Geliş Tarihi/Received 22.09.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested 15.10.2025
Son Revizyon/Last Revision 16.10.2025
Kabul Tarihi/Accepted 17.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 23.11.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Harun Bekir

E-mail: h_bekir@uni-plovdiv.bg

Atf: Bekir, H. (2025). Bulgaristan Türklerinin dilsel kimliği: Tarihsel politikalar ve güncel zorluklar. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 1-8.

Cite this article: Bekir, H. (2025). The linguistic identity of Turks of Bulgaria: Historical policies and contemporary challenges. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 1-8.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0

Öz

Bu makale, Bulgaristan'daki Türk azınlığın dilsel kimliğini koruma mücadelesini tarihsel ve güncel gelişmeler çerçevesinde ele almaktadır. Bulgaristan, etnik ve kültürel çeşitliliğe sahip bir ülke olup, Türkler en büyük azınlık grubunu oluşturmaktadır. Türkçe, Bulgarcadan sonra en çok konuşulan ikinci dil olmasına rağmen, eğitim ve kamusal alanda yeterince desteklenmemektedir. Sosyalist dönemde uygulanan asimilasyon politikaları, Türkçenin kullanımını ciddi şekilde kısıtlarken, 1989 sonrası demokratikleşme süreci azınlık haklarında bazı iyileştirmeler sağlamıştır. Ancak, dilsel kimliğin korunmasına yönelik sorunlar devam etmektedir. Bulgaristan Türkleri genellikle iki dillidir ve günlük yaşamda Türkçe ile Bulgarca arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Ancak genç nesillerin Bulgarcaya yönelmesi, Türkçenin kullanım alanını daraltmaktadır. Türkçenin korunması için eğitimde daha fazla yer alması, kültürel etkinliklerin artırılması ve medyanın etkin kullanımı gerekmektedir. Resmi kurumlarda Türkçenin sınırlı kullanımı, kimliğin sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Makale, Bulgaristan'daki dil politikalarının tarihsel arka planını, iki dilliliğin dinamiklerini ve Türk kimliği üzerindeki etkilerini değerlendirerek çözüm önerileri sunmaktadır. Dilin sadece bir iletişim aracı değil aynı zamanda kimlik ve kültürel devamlılık unsuru olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, dilsel kimlik, dil politikaları, kültürel devamlılık

ABSTRACT

This article examines the struggle of the Turkish minority in Bulgaria to preserve their linguistic identity within historical and contemporary developments. Bulgaria is an ethnically and culturally diverse country, with Turks being the largest minority. Although Turkish is the second most spoken language after Bulgarian, it lacks sufficient support in education and the public sphere. During the socialist era, assimilation policies severely restricted the use of Turkish, while the democratization process after 1989 brought some improvements in minority rights. However, challenges in preserving linguistic identity persist. The Turkish minority in Bulgaria is generally bilingual, balancing Turkish and Bulgarian in daily life. Yet, younger generations increasingly favor Bulgarian, limiting the use of Turkish. To protect the Turkish language, it is crucial to expand its role in education, promote cultural activities, and enhance its presence in the media. The restricted use of Turkish in official institutions makes it harder to sustain linguistic identity. This article explores the historical background of Bulgaria's language policies, the dynamics of bilingualism, and their impact on Turkish identity while offering solutions. It highlights that language is not only a communication tool but also a key element of identity and cultural continuity.

Keywords: Bulgarian Turks, linguistic identity, language policies, cultural continuity

Giriş

Bulgaristan, zengin etnik ve kültürel çeşitliliğiyle tanınan bir Balkan ülkesidir. Bu çeşitlilik içerisinde en büyük azınlık gruplarından biri Türklerdir. 2021 nüfus sayımına göre Bulgaristan'ın toplam nüfusu 6.519.789 olarak kaydedilmiştir. Nüfusun etnik dağılımı ise şu şekildedir: Bulgarlar 5.118.494 kişi (%84,6), Türkler 508.378 kişi (%8,4), Romanlar 266.720 kişi (%4,4) ve diğer etnik gruplar 158.519 kişi

(%2,6) oranındadır (Milli İstatistik Enstitüsü, 2021). Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgeler arasında Kırcaali, Razgrad, Eski Cuma (Tirgovişte), Şumnu, Silistre, Dobriç, Rusçuk ve Burgaz öne çıkmaktadır.

Bulgaristan'daki en büyük azınlık olan Türkler, ülkede Bulgarcadan sonra en çok konuşulan dili oluşturan Türkçeyi kullanmaktadır. Bu durum, sayım verileriyle de doğrulanmaktadır. Avrupa Birliği standartları, azınlık dillerinin korunmasını zorunlu kılsa da Bulgaristan Anayasası, azınlıklara kendi ana dillerini öğrenme ve kullanma hakkı tanımasına rağmen, Türkçenin konuşulması ve öğretilmesi konusundaki uygulamalar oldukça sınırlıdır ve her geçen gün daha da yetersiz hale gelmektedir. Türkçe ana dili olan öğrenciler, eğitim sisteminde dillerini öğrenme konusunda yeterli fırsatlardan yararlanamamaktadır.

Bu bildirinin amacı, Bulgaristan'daki Türk azınlığının dilsel kimliğini inceleyerek, tarihsel süreçte uygulanan dil politikalarının Türk dili ve kimliği üzerindeki etkilerini ve günümüzde karşılaşılan sorunlar ortaya koymaktır. 1946-1989 yılları arasında uygulanan sosyalist rejimin baskıcı dil politikaları ile 1989 sonrası demokratikleşme sürecinde Türk dilinin yeniden kazanımına yönelik çabalar analiz edilmiştir. Ayrıca, günümüzde Bulgaristan'da Türk dilinin eğitim, medya ve kamusal alandaki rolü ele alınarak, genç nesillerin Türkçeye ve Türk kimliğine olan bağlılıklarının korunmasına yönelik zorluklar ve fırsatlar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, literatür taraması ve tarihsel analiz yöntemlerine dayanmaktadır. Bulgaristan Türklerinin dilsel kimliği üzerine yazılmış akademik kaynaklar, tarihsel belgeler ve mevcut dil politikalarını değerlendiren raporlar incelenmiştir. Ayrıca, Bulgaristan'daki Türk azınlığının dil kullanımına yönelik sosyolojik ve kültürel veriler analiz edilerek, iki dillilik, asimilasyon ve kimlik konuları ele alınmıştır.

Dil ve Toplumun İlişkisi

Dil ile toplum arasındaki ilişki çift yönlü bir etkileşim içindedir; hem toplumun birey üzerindeki etkisi hem de bireyin topluma katkısı ile şekillenir. Saussure'e göre dil, bireylerin zihinsel yeteneklerinin toplumsal bir çıktısıdır ve bu yeteneklerin kullanılabilmesi için toplumca kabul edilmiş bir uzlaşma gerektirir (Saussure, 2005, s. 17). Vardar da bu düşüncüyü destekleyerek, her dilin bir toplumun uygarlık ve kültür yapısı çerçevesinde şekillendiğini ve bu işlevleriyle toplumun aynası olduğunu ifade eder (Vardar, 1999, s. 20). Dil, toplum içinde bir iletişim aracı olmanın yanı sıra kültürel kimliğin taşıyıcısı ve bireyler arası uzlaşmayı sağlayan önemli bir araçtır.

Dil, bireyler arasında anlam alışverişini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplum içindeki sosyal ilişkileri de inşa eder. Vardar'ın ifadesiyle dil, "bildirişim" yoluyla toplumsal birliği sağlar (Vardar, 1998, s. 15). Büyükkantarcıoğlu da insanın doğaya hükmederken dilin, bilgiyi anlama ve aktarmada en etkili araç olduğunu vurgular (Buyukcantarcioğlu, 2006, s. 11). Bloomfield ise dili, insanların becerilerini paylaşarak toplumun iş bölümüyle bağlantılı bir araç olarak görür. Bu süreçte dil, bireyler arasındaki "sinir sistemleri arasındaki boşluğu" ses dalgalarıyla kapatarak iletişim sağlar (Vardar, 1999, s. 75).

Chomsky'ye göre dil, bireylerin toplumsal bir konum elde etmelerinde en önemli araçlardan biridir. Bireyler, dili kullanarak kimliklerini inşa eder, kendilerini topluma tanıtır ve toplumsal hiyerarşide yer edinirler. Ancak Chomsky'nin dil anlayışı yalnızca sosyolojik bir çerçeveye sınırlı değildir; ona göre dil aynı zamanda bireyin iç dünyasını yansıttığı, düşünce süreçlerini yapılandığı ve bilişsel gelişimini desteklediği temel bir araçtır. Bu nedenle, dil yalnızca iletişimsel bir işlev görmez; aynı zamanda bireyin düşünsel faaliyetlerinin bir dışavurumu, yani zihinsel içeriklerin somut biçimde dile getirilmesidir. Bu bağlamda, dilin çift yönlü bir doğası olduğu söylenebilir: Bir yandan toplumsal ilişkilerin kurulmasını ve sürdürülmesini sağlar, diğer yandan bireyin içsel dünyasıyla kurduğu bağlantının da bir ifadesi olur. Osiatynski'nin (1984, s. 96) de belirttiği gibi, dil toplumsal bir varlık olmakla birlikte, bireyin toplumdan bağımsız olarak da kullanabileceği, öznel ve düşünsel bir araçtır. Bu çift yönlü işlev, dili hem bireysel hem de toplumsal bir fenomen olarak ele almayı zorunlu kılar.

Malinowski ise dilin sadece düşüncüyü yansıtmakla kalmadığını, aynı zamanda gündelik etkileşim ve yakınlık sağlamada önemli bir işlevi olduğunu belirtir. Bu işlev, toplumsal dayanışmayı ve ilişkileri pekiştirir (Buyukcantarcioğlu, 2006, s. 28). Magnusson ve Klein'a göre ise insanın diğer türlerden en büyük farkı, dil aracılığıyla duygu, düşünce ve bilgiyi aktararak diğer bireylerin davranışlarını etkileyebilmesidir (Magnusson ve Klein, 1996, ss. 88-109).

Sapir de dili, kültürel bir üretim olarak görür ve her dilin kendi kültürel dünya görüşünü yansıttığını ifade eder. Bu bakış açısına göre, dil yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda bireylerin kendilerini tanımladıkları ve bir toplumun kimliğini şekillendiren önemli bir bileşendir. Vardar'ın bu konuda yaptığı vurguya göre, dil, bir topluluğun uygarlık ve kültürünü yansıtır ve işlevini bu çerçevede yerine getirir (Buyukcantarcioğlu, 2006, s. 28).

Sonuç olarak dil, bireyin hem kendini tanımlamasını hem de toplumla olan ilişkilerini inşa etmesini sağlayan temel bir araç olarak karşımıza çıkar. Birey, dil aracılığıyla düşüncelerini, değerlerini ve duygularını ifade ederken aynı zamanda kimliğini de şekillendirir ve dış dünyaya sunar. Toplum içinde bir kimlik oluşturma ve bu kimlik üzerinden sosyal ilişkiler kurmanın en etkili yollarından biri dilsel etkileşimdir. Çünkü dil, yalnızca bireyler arasında iletişim kurmayı sağlayan bir sistem değil, aynı zamanda kültürel normların, toplumsal rollerin ve kolektif bilincin aktarılmasını mümkün kılan dinamik bir yapıdır. Bu yönüyle dil, bireyleri ortak anlamlar etrafında bir araya getirerek toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Bireyler arasındaki iletişim, dil sayesinde belirli bir anlam çerçevesinde şekillenerek toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini sağlar. Ayrıca dil, farklı kimliklerin bir arada var olmasına olanak tanıyarak toplumsal çoğulluğun ve çeşitliliğin ifadesine de zemin hazırlar. Bu bağlamda dil, hem bireysel hem de kolektif kimliklerin inşasında merkezi bir rol oynar; bu yönüyle toplumsal etkileşimin, aidiyet duygusunun ve kültürel devamlılığın en önemli taşıyıcısıdır.

Bulgaristan Türklerinde Dilsel Kimlik, Dil Politikaları ve Türkçenin Toplumsal Konumu

Bulgaristan, tarih boyunca çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı bir ülke olarak, Türklerin de en büyük etnik azınlıklardan birini oluşturduğu bir yapıya sahiptir. Türkçenin Bulgaristan'daki toplumsal konumu, tarihi süreçler, siyasi değişiklikler ve kültürel dinamiklerle şekillenmiş ve sürekli bir değişim göstermiştir. Bu bağlamda Türkçe, Bulgaristan'daki Türk toplumunun kimliğini koruma, toplumsal entegrasyon sağlama ve kültürel sürekliliği devam ettirme açısından kritik bir öneme sahiptir.

Tarihi Arka Plan

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık beş asırlık hâkimiyeti boyunca Bulgaristan topraklarında Türk dili ve kültürü, yalnızca Müslüman-Türk toplulukların değil, aynı zamanda çok dilli ve çok dinli bir toplumsal yapının önemli bir bileşeni olmuştur. Osmanlı döneminde Türkçe, yönetim, eğitim ve dini yaşamın temel dili olarak kullanılmış; Bulgarca ise çoğunlukla gayrimüslim Bulgar halkı arasında, daha çok sözlü iletişim aracı olarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde resmi yazışmalarda, medreselerde ve vakıf faaliyetlerinde Türkçenin belirleyici rolü, Bulgar topraklarında dilsel bir denge yaratmış; Türkçe, özellikle şehirleşmiş alanlarda baskın dil konumuna gelmiştir.

1878'de Bulgaristan Prensiği'nin kurulması ve Osmanlı idaresinin son bulmasıyla birlikte, Türkçenin statüsünde gerileme yaşanmış, Bulgarlaştırma politikalarının ilk adımları atılmıştır. 1900'lü yılların başında Bulgar hükümetleri, Türk okullarına yönelik denetimleri artırmış, Türkçe basın faaliyetlerini sınırlandırmaya başlamıştır. Yine de bu dönemde görece serbest bir ortamda faaliyet gösteren Türk okulları, dergiler ve gazeteler varlığını sürdürmüştür. Ne var ki bu durum 20. yüzyılın ortalarında köklü bir dönüşüme uğramıştır.

1944'te Bulgaristan'da sosyalist rejimin kurulması, ülkedeki tüm etnik gruplar gibi Türkler için de yeni bir dönem başlatmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin çok kültürlü yapıyı destekleyen ideolojik çizgisine paralel olarak, ilk etapta Türkçeye görece olumlu bir yaklaşım benimsenmiştir. 1950'li ve 60'lı yıllarda Türk azınlık için Türkçe eğitim veren okullar açılmış, üniversitelerde Türk dili ve edebiyatı bölümleri kurulmuş, Türk öğretmen enstitüleri faaliyete geçirilmiştir (Canpolat ve Altaç, 2023; Karasu, 2023). Ayrıca "Yeni Işık", "Yeni Hayat" gibi Türkçe gazete ve dergiler yayımlanmış; Bulgar Ulusal Radyosu'nda Türkçe yayınlar yapılmış; kültürel faaliyetler çerçevesinde Türk tiyatroları da hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalar, Bulgaristan'daki Türklerin kültürel varlığını korumalarına ve ana dillerinde eğitim alma haklarını bir süreliğine sürdürebilmelerine imkân tanımıştır (Çelik, 2020).

Ancak 1970'li yıllardan itibaren bu görece çoğulcu dil politikalarında ciddi bir kırılma yaşanmıştır. Komünist rejimin son dönemlerinde, özellikle 1984'ten itibaren yürürlüğe konan "Yeniden Doğuş Süreci" (Vızroditelen protses), Türk kimliğini ve dilini ortadan kaldırmaya yönelik sistematik bir asimilasyon politikasına dönüşmüştür. Türk isimlerinin Bulgar adlarıyla değiştirilmesi, Türkçenin kamusal alanlarda yasaklanması ve Türkçe eğitim kurumlarının kapatılması, bu sürecin başlıca uygulamaları arasında yer almıştır (Bekir, 2015; Yavuz ve Açık, 2020). Bu dönemde kültürel tamamen susturulmuş, Türk öğretmenler mesleklerinden uzaklaştırılmış, Türkçe konuşan bireyler sosyal baskıya ve kimi zaman cezai yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Öte yandan, Bulgarca rejimin ideolojik dili hâline gelirken, Rusça da zorunlu bir ikinci dil olarak eğitim sistemine dâhil edilmiş ve Sovyet hegemonyasının dili olarak prestij kazanmıştır. Bu bağlamda, Türkçe sistematik olarak dışlanırken, Bulgarca ve Rusça üzerinden tek-tip bir vatandaşlık ve kimlik inşası hedeflenmiştir.

Komünist rejimin 1989'da çökmesiyle birlikte, bu baskıcı politikalar sona ermiş; 1991 Anayasası ile azınlık hakları güvence altına alınmış olsa da, Türkçenin kamusal alandaki eski konumuna dönmesi mümkün olmamıştır. Türkçe eğitim veren okulların çoğu tekrar açılmamış, yeni nesiller arasında ana dili yeterliliği azalmaya başlamıştır (Çelik, 2016, s. 72). Günümüzde Türkçenin Bulgaristan'daki statüsü, anayasal olarak tanınmasa da özel girişimlerle sürdürülen eğitim faaliyetleri, medya organları ve kültürel programlarla sınırlı bir görünülüğe sahiptir. Bu durum, geçmişteki dil politikalarının uzun vadeli etkilerini gözler önüne sermektedir.

1989 Sonrası Türkçenin Yeniden Toplumdaki Yeri

1989 yılında sosyalist rejimin çökmesi ve Bulgaristan’da çok partili demokratik sisteme geçilmesiyle birlikte, ülkede temel hak ve özgürlüklerin yeniden tanımlandığı bir dönem başlamıştır. Bu dönüşüm, etnik ve dilsel azınlıkların kamusal yaşama katılımı açısından önemli bir eşik olmuştur. Bu bağlamda Türkçe, uzun süren baskı döneminin ardından tekrar görünürlük kazanmış ve özellikle kültürel etkinliklerde, özel medya girişimlerinde ve yerel düzeydeki bazı eğitim faaliyetlerinde yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Burada „kamusal alan” ile kastedilen, devlet kurumları değil, sivil toplumun ve yerel toplulukların faaliyet gösterdiği kültür merkezleri, dernekler, özel okullar, dini kurumlar ve yerel medya organlarıdır. Ancak Türkçenin resmi kamusal alanda – yani devlet dairelerinde, mahkemelerde ya da devlet eliyle yürütülen resmi eğitim kurumlarında – kullanımı anayasal olarak tanınmamıştır.

1991 yılında kabul edilen Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası, etnik, dini veya dilsel azınlıklara ilişkin bazı temel hakları güvence altına almıştır. Anayasa’nın 36. maddesi, Bulgarca’yı ülkenin resmi dili olarak tanımlamakla birlikte, aynı maddede Bulgaristan vatandaşlarının ana dillerini öğrenme ve kullanma hakkı da tanınmaktadır: “Vatandaşların, kendi anadillerini öğrenme ve kullanma hakları vardır; ancak Bulgarca öğrenimi de zorunludur.” Bu ifade, azınlıkların ana dillerini kamusal yaşamda değil, özel veya topluluk temelli bağlamlarda kullanmalarına olanak tanır. Bunun yanı sıra, 1999 yılında yürürlüğe giren Ulusal Eğitim Kanunu’nda yapılan düzenlemelerle, ana dili Bulgarca olmayan öğrencilere haftalık belli saatler çerçevesinde kendi ana dillerini (örneğin Türkçeyi) öğrenme ve geliştirme imkânı tanınmıştır. Ancak bu uygulamalar devletin zorunlu yükümlülüğü değil, daha çok yerel inisiyatifler ve öğretmen, veli talebi doğrultusunda sınırlı ölçekte hayata geçirilmektedir.

Dolayısıyla Türkçenin Bulgaristan’daki anayasal ve hukuki durumu, sınırlı haklarla tanımlanmış ve sistematik bir azınlık dili politikası çerçevesinde ele alınmamıştır. Türkçenin eğitim, medya ve kültürel alanlardaki yeri, büyük ölçüde özel girişimlere, topluluk örgütlenmesine ve sivil toplum faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu nedenle Türkçenin Bulgaristan toplumundaki güncel konumunu, eğitim, medya, kültürel üretim ve toplumsal farkındalık gibi başlıklar altında ayrı ayrı değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır.

Eğitimde Türkçe

1989 sonrası demokratikleşme süreciyle birlikte Bulgaristan’da Türk azınlığın ana dilinde eğitim talebi yeniden gündeme gelmiştir. Bu çerçevede 1992 yılında çıkarılan düzenlemeyle Türkçe, devlet okullarında seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Ancak bu adım, görünürde olumlu bir gelişme olsa da, Türk toplumunun kapsamlı ana dili eğitimi taleplerini karşılamaktan uzaktır. Zira Türkçenin yalnızca haftalık sınırlı saatlerle ve çoğu zaman gönüllülük esasına dayalı şekilde öğretilmesi, bu derslerin sistematik ve etkili bir eğitim sürecine dönüşmesini engellemektedir (Bekir, 2015, s. 63). Bu durum, özellikle ana dili temelli pedagojik ilkelere aykırı bir yapı arz etmekte ve Türk çocuklarının dilsel, bilişsel ve kültürel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Eğitimde Türkçenin bugünkü sınırlı konumu, aslında uzun yıllara dayanan bir dil politikası geleneğinin devamı niteliğindedir. 1944-1958 yılları arasında Türkçe eğitime dair görece olumlu bir yaklaşım benimsenmiş, Türk öğretmen enstitüleri kurulmuş, ilk ve ortaöğretim kurumlarında Türkçe eğitim verilmiş, ders kitapları hazırlanmış ve Türk öğretmenler yetiştirilmiştir (Bekir, 2020, s. 116). Ancak 1958 sonrası süreçte bu kurumlar kapatılmış, Türkçe eğitim kademeli olarak sınırlandırılmış ve nihayet 1980’lerde neredeyse tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu tarihsel kopuşun ardından 1990’lı yıllarda yeniden başlatılan Türkçe eğitimi, ne yazık ki bu birikimi yeniden kurmakta yetersiz kalmıştır (Bekir, 2016, ss. 169-171).

Türkçe derslerinin seçmeli olması, bu derslerin uygulamada çeşitli engellerle karşılaşmasına yol açmaktadır. Öncelikle, birçok bölgede bu dersi verecek nitelikli öğretmen bulunmamakta; yeterli pedagojik formasyona sahip eğitimcilerin yetiştirilememesi önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır (Çelik, 2016, s. 70). Ancak günümüzde Türk dili Şumnu, Sofya ve Filibe Üniversitelerinde okutulmakta ve bu kurumlarda pedagojik formasyon düzeyi oldukça yüksektir. Söz konusu üniversite bölümlerinden hazırlıklı ve nitelikli genç öğretmenler mezun olmaktadır. Buna rağmen, Türkçe derslerinin seçmeli statüde olması nedeniyle bu genç öğretmenlerin önemli bir kısmı istihdam olanağı bulamamakta ve başka alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadır. Öte yandan, son yıllarda Türkçe ders kitapları yenilenmiş ve içerik bakımından güncellenmiştir. Bu durum öğretim sürecine olumlu katkılar sağlamakla birlikte, materyallerin tüm okullara zamanında ulaştırılmasında hâlâ bazı lojistik sorunların yaşandığı görülmektedir. Öğretmenlerin görüşleri, mevcut ilerlemelere rağmen sınıf içi uygulamalarda bazı yapısal eksikliklerin devam ettiğini ve öğrencilerin dil yeterliliklerini geliştirmede farklı düzeylerde başarı gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Çelik, 2016, s. 72).

Diğer taraftan, bazı ailelerin çocuklarının Bulgar toplumuna daha kolay entegre olabilmesi ve daha başarılı bir eğitim kariyeri elde edebilmesi amacıyla ana dili Türkçe olan dersleri tercih etmemesi, özellikle şehirleşmiş bölgelerde Türkçeye yönelik ilginin azalmasına neden olmaktadır (Karasu, 2023, ss. 250-252). Bu da, çocukların ana diliyle olan bağlarının zayıflamasına ve uzun vadede Türkçenin kuşaklar

arası aktarımında ciddi kırılmaların yaşanmasına yol açmaktadır. Yavuz ve Açık (2020) da bu duruma dikkat çekerek, Bulgaristan Türkleri arasında Türkçeye dair farkındalığın giderek azaldığını ve özellikle genç kuşaklarda Türkçeye karşı yabancılaşmanın arttığını vurgulamaktadır.

Türkçe eğitiminin yaygınlığına ilişkin nicel veriler, bu dersin zaman içinde nasıl bir gerileme yaşadığını da açıkça göstermektedir. 1992 yılında yürürlüğe giren düzenlemeler sonrasında Türkçe, ilk ve ortaöğretim düzeyinde seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmış ve 1993-1994 eğitim-öğretim yılında yaklaşık 100.000 öğrenci Türkçe dersi almıştır (Bekir, 2015, s. 64). Ancak takip eden yıllarda bu sayı hızla azalmıştır. 2001 yılına gelindiğinde bu sayı 29.000'e, 2010'da ise 8.000'in altına düşmüştür. Son yıllarda, özellikle 2015 sonrasında Türkçe dersi alan öğrenci sayısının 5.000'in altına gerilediği belirtilmektedir (Canpolat ve Altaç, 2023, s. 60; Karasu, 2023, s. 248). Bu dramatik düşüşte, nitelikli Türkçe öğretmeni eksikliği, ders materyallerinin yetersizliği ve velilerin Türkçeye yönelik motivasyonunun azalması gibi etkenlerin yanı sıra, devletin yapısal destek sunmaması da belirleyici olmuştur. Bu veriler, ana dili Türkçe olan öğrencilerin büyük bir kısmının kendi dilinde yeterli eğitim imkânına erişemediğini ve dilsel mirasın sürdürülebilirliğinin tehdit altında olduğunu ortaya koymaktadır.

Yükseköğretim düzeyinde Bulgaristan'daki Türkçe eğitimi veren üniversite bölümleri sayısal olarak yeterli düzeydedir. Sofya, Şumnu ve Filibe gibi şehirlerde faaliyet gösteren bu bölümler, uzun yıllardır Türk dili, edebiyatı ve öğretmenliği alanlarında lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim sunmaktadır. Ancak son yıllarda bu programlara olan ilgi belirgin biçimde azalmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri, mezunların özellikle öğretmenlik alanında yeterli istihdam olanaklarına kavuşamamasıdır. Türkçe öğretmeni olarak atanamayan ya da kamu kurumlarında görev bulamayan genç mezunlar, mesleki gelecek açısından belirsizlik yaşamaktadır. Bu durum, bölüm tercihlerinde gözle görülür bir düşüşe yol açmakta ve uzun vadede nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesini zorlaştırmaktadır (Canpolat ve Altaç, 2023, s. 63). Dolayısıyla sorun, bölüm sayısının azlığından ziyade, mezuniyet sonrası istihdam mekanizmalarının yetersizliğinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda yükseköğretim düzeyindeki Türkçe programlarının sürdürülebilirliğini sağlamak için yalnızca eğitim değil, aynı zamanda istihdama yönelik politikaların da güçlendirilmesi gerekmektedir.

Medyada Türkçe

Türkçe, Bulgaristan'da sadece eğitim yoluyla değil, medya aracılığıyla da varlığını koruma ve toplumsal görünürlük sağlama çabası içindedir. Medya, dilin kuşaklar arası aktarımı, kültürel hafızanın korunması ve kimlik inşası açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda, Bulgaristan Ulusal Radyosu'nda (BNR) günün belli saatlerinde yayınlanan Türkçe programlar, Türk toplumunun gündemini yansıtan haberlerin yanı sıra, müzik, edebiyat, tarih ve halk kültürü gibi alanlara dair içerikler de sunmaktadır. Bu yayınlar Bulgaristan Türkleri arasında hem bilgi kaynağı hem de sembolik bir ana dili alanı işlevi görmektedir (Bekir, 2020, s. 118).

Bunun yanı sıra, Bulgaristan Ulusal Televizyonu (BNT) her gün yaklaşık on dakikalık Türkçe haber bültenlerine ve zaman zaman kültürel programlara da yer vermektedir. Ancak bu yayınlar sınırlı süreli olduğundan, toplumun geniş kesimlerine erişimi oldukça kısıtlıdır. Türkçe televizyon yayınlarının düzenli ve geniş çaplı yapılmaması, özellikle görsel medya üzerinden ana dili farkındalığı oluşturmayı zorlaştırmaktadır.

Basılı medya açısından değerlendirildiğinde ise 1990'lı yıllarda oldukça canlı olan Türkçe gazete ve dergi faaliyetlerinin günümüzde ciddi ölçüde zayıfladığı görülmektedir. Bir dönem haftalık ya da aylık olarak çıkan *Yeni Işık*, *Hak ve Özgürlükler*, *Filiz*, *Balon*, *Güven* gibi yayınlar, hem siyasi hem kültürel içerikleriyle Bulgaristan Türklerinin ortak dili olmuştur (Karasu, 2023, s. 253). Ancak günümüzde bu tür yayınların büyük çoğunluğu kapanmış ya da çok sınırlı tirajla yayımlanır hâle gelmiştir. Bu durum, hem ekonomik sürdürülebilirlik eksikliği hem de genç kuşakların yazılı Türkçeye olan ilgisinin azalmasıyla ilişkilidir.

Ayrıca, dijital medyanın yaygınlaşması Türkçe içerik üretimi için yeni fırsatlar sunsa da, bu alandaki üretim de sınırlıdır. Sosyal medya platformlarında yerel bazı girişimler olsa da, profesyonel düzeyde sürdürülen dijital Türkçe yayıncılık henüz kurumsallaşmış değildir. Bu da medyada Türkçenin görünürlüğünü büyük ölçüde azaltmakta, özellikle genç kuşakların ana diliyle güncel ve kaliteli içeriklere erişimini sınırlamaktadır (Yavuz ve Açık, 2020, s. 47).

Günlük Yaşamda Türkçe

Bulgaristan'daki Türk nüfusun ana dili olan Türkçe, tarihsel olarak yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kimlik taşıyıcısı ve kültürel birikimin aktarım aracıdır. Ancak Türkçenin günlük yaşamda kullanım düzeyi, demografik, coğrafi ve sosyoekonomik faktörlere göre ciddi değişkenlik göstermektedir. Özellikle Kırcaali, Razgrad, Şumnu gibi Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde, kırsal kesimde yaşayan yaşlı nüfus arasında Türkçe hâlen aile içi ve topluluk içi iletişimin temel dili konumundadır. Bu kesimlerde geleneksel sohbet ortamları, düğün, cenaze ve bayram gibi kültürel ritüellerde Türkçe baskın dil olarak kullanılmakta, sözlü kültür unsurları da bu dil üzerinden aktarılmaktadır

(Çelik, 2020, s. 252). Ancak büyük şehir merkezlerinde ve daha karma nüfuslu bölgelerde bu tablo belirgin biçimde değişmektedir. Genç kuşaklar arasında Türkçeye olan ilgi giderek azalmakta; özellikle eğitim dili ve kamusal iletişim dili olarak Bulgarcanın öne çıkması, genç bireylerin sosyal hayatta daha çok Bulgarca'yı tercih etmelerine neden olmaktadır (Yavuz ve Açık, 2020, s. 49). Şehirleşmenin hızlanması, eğitim ve istihdamda Bulgarca'ya olan bağımlılık, Türkçeyi gündelik yaşamın ikinci planına itmektedir. Ayrıca gençlerin medya tüketimi ve dijital platformlardaki etkileşimlerinin büyük ölçüde Bulgarca ve İngilizce gerçekleşmesi, Türkçenin işlevselliğini daha da daraltmaktadır.

Bu noktada dikkat çeken bir eksiklik, mevcut çalışmalarda sıklıkla kırsal-kentsel ayrım yapılmaksızın genel geçer bir dil kullanımı değerlendirmesine gidilmesidir. Oysa saha temelli araştırmalar, Türkçenin kullanımı açısından bölgesel, yaşa bağlı ve sosyoekonomik düzeyle ilişkili farklılıkların bulunduğunu ortaya koymaktadır (Bekir, 2015; Çelik, 2016). Bu bağlamda, Türkçenin günlük yaşamdaki varlığını sağlıklı biçimde değerlendirebilmek için yerel ölçekte yapılmış nitel ve nicel saha araştırmalarına ihtiyaç olduğu açıktır. Aksi takdirde, homojenleştirici ve genelleyici yaklaşımlar, hem toplumsal gerçekliği yansıtmayacak hem de çalışmanın bilimsel derinliğine zarar verecektir.

Kamusal ve Resmi Alanda Türkçe

Bulgaristan Anayasası'nın 36. maddesi uyarınca ülkenin tek resmi dili Bulgarcadır. Bu doğrultuda, devlet kurumları, yerel yönetimler, yargı organları ve tüm kamusal hizmet alanlarında yazışma ve işlem dili zorunlu olarak Bulgarcadır. Türkçenin kamusal ve resmi alandaki konumu, herhangi bir anayasal ya da yasal statüye sahip olmadığı için oldukça sınırlıdır. Özellikle resmi belgelerin düzenlenmesi, mahkemelerde savunma yapılması, dilekçe verilmesi veya kamu kurumlarında hizmet talep edilmesi gibi durumlarda Bulgarca dışındaki dillerin kullanımı mümkün değildir (Bekir, 2015, s. 62).

Bununla birlikte, Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı Kırcaali, Razgrad ve Şumnu gibi bölgelerde bazı yerel kamu görevlilerinin Türkçe bilmesi, hizmet sunumu sırasında Türkçeye kısmen başvurulmasına imkân tanımaktadır. Ancak bu durum herhangi bir yasal zorunluluk ya da kurumsal düzenleme ile güvence altına alınmış değildir; dolayısıyla tamamen kişisel inisiyatif ve karşılıklı anlayışa dayalıdır. Örneğin, bir memurun vatandaşla Türkçe konuşması veya bilgiyi sözlü olarak Türkçe aktarması mümkündür, fakat resmi belgelerde ve kayıt işlemlerinde yalnızca Bulgarca geçerlidir. Bu yönüyle, Türkçe hizmetin sunumu keyfiyete bağlı olup, sistematik ve kurumsal bir uygulama değildir (Karasu, 2023, s. 256).

Bu durum, Türkçenin kamusal görünürlüğünü ve işlevselliğini ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. Resmi statüsü bulunmayan Türkçe, kamusal alanda yalnızca sözlü ve gayri resmi bir araç olarak varlık gösterebilmektedir. Bu bağlamda, Türkçe bilen kamu personeli varlığı hizmet erişimini kolaylaştırır da, bu durumun kalıcı ve yapısal bir çözüm oluşturmadığı açıktır. Ayrıca kamusal alanda Türkçe tabela, yönlendirme, ilan ve duyuru gibi görsel dil unsurlarının bulunmaması da Türkçenin sembolik görünürlüğünü zayıflatmakta; bu da toplumsal aidiyet ve eşit yurttaşlık duygusunu olumsuz yönde etkilemektedir (Yavuz ve Açık, 2020, s. 45).

Kültürel ve Dini Alanda Türkçe

Türkçenin Bulgaristan'daki toplumsal varlığı, özellikle kültürel ve dini alanlarda görece daha belirgindir. Türk toplumu, tarihsel ve kültürel mirasını koruma ve aktarma konusunda oldukça dirençli bir yapı sergilemektedir. Bu bağlamda, geleneksel düğün törenleri, sünnet merasimleri, mevlitler, dini bayram kutlamaları ve yerel halk şenlikleri gibi sosyal etkinliklerde Türkçe, iletişim dili olmanın ötesine geçerek kültürel hafızanın taşıyıcısı işlevini üstlenmektedir (Çelik, 2020, s. 245; Yavuz ve Açık, 2020, s. 47).

Kültürel etkinliklerde şiir dinletileri, bazı tiyatro gösterileri, halk müziği konserleri ve folklor gösterileri Türkçe yürütülmekte; özellikle çocuk ve gençler için düzenlenen kültürel kamplarda Türkçeye özel önem verilmektedir. Bu tür etkinlikler aracılığıyla hem dil aktarımı sağlanmakta hem de toplumsal dayanışma güçlendirilmektedir. Yerel derneklerin ve kültür merkezlerinin desteğiyle sürdürülen bu etkinlikler, dilin yaşatılması bakımından son derece önemlidir (Bekir, 2016, s. 172; Karasu, 2023, s. 254).

Dini alanda da Türkçe önemli bir yer tutmaktadır. Bulgaristan'daki camilerde verilen vaazlar, hutbeler ve dini sohbetlerin büyük bölümü Türkçe olarak yapılmaktadır. Bununla birlikte bu uygulama, bölgeden bölgeye ve din adamının kişisel tercihlerine göre farklılık göstermektedir. Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde Türkçe vaazlar daha yaygındır. Ancak bazı bölgelerde, vaazlar ve dersler kısmen Bulgarca ya da Arapça ifadelerle de desteklenmektedir. Bu durum, hem dini eğitimin anlaşılır kılınması hem de topluluğun kültürel bütünlüğünün sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Bekir, 2020, s. 119).

Ayrıca Kur'an kursları, mevlit organizasyonları ve cami bünyesinde düzenlenen dini sohbetlerde çocuklara ve gençlere Türkçe dinî eğitim verilmekte; bu da hem dinî kavramların anlaşılmasını kolaylaştırmakta hem de Türkçenin erken yaşlarda içselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bulgaristan Diyaneti Başmüftülüğü ve Bölge Müftülükleri'nin desteğiyle yaz dönemlerinde gerçekleştirilen dinî eğitim faaliyetleri de bu sürece katkı sunmaktadır.

İki Dillilik ve Dil Değişimi

İki dillilik, bireyin iki dili aktif biçimde kullanabilme yeteneği olup sosyal, kültürel ve bilişsel gelişime önemli katkılar sağlar. Bu yetenek; aile, çevre ve eğitim gibi etmenlerle şekillenir ve farklı biçimlerde ortaya çıkar. Çocuklukta iki dili aynı anda öğrenme, ilk dili edindikten sonra ikinci dili sonradan edinme, dilleri farklı ortamlarda kullanma, dillerden birinin diğerine göre daha baskın hâle gelmesi ya da bir dili anlamasına rağmen konuşmada zorluk yaşama gibi durumlar iki dilliliğin başlıca türlerini oluşturur.

İki dillilik, dikkat ve problem çözme becerilerini geliştirebilir ve zihinsel esnekliği artırabilir; ancak dil kaybı, kod değiştirme ve dil karışıklığı gibi zorluklar da yaratabilir. Bulgaristan Türkleri arasında iki dillilik özellikle yaygındır. Genç kuşaklar okul ve resmi ortamlarda Bulgarca'yı, aile ve yakın çevrede ise Türkçeyi kullanmaktadır. Bu durum, Türkçenin bazı kullanım alanlarının daralmasına ve Bulgarca etkisinin artmasına yol açsa da, Türkçe topluluk kimliğinin temel bir unsuru olarak önemini korumaktadır.

Bulgaristan Türklerinin dilsel kimliği, bireylerin Türkçe ve Bulgarca'yı nasıl kullandıklarıyla şekillenir. Türkçenin toplum içindeki kullanımı, büyük ölçüde aile ve topluluk içindeki sosyal ilişkilerde yoğunur. Özellikle yaşlı kuşak, Türkçeyi ana dili olarak korurken, genç nesiller arasında Bulgarcanın daha baskın hale gelmesi dikkat çekicidir.

İki dillilik, Bulgaristan Türklerinin kimliğini iki yönlü olarak etkiler. Türkçeyi öğrenmek ve kullanmak, Bulgaristan Türklerinin kültürel kimliğinin temel bir parçasını oluşturur. Ancak, Bulgarca eğitimin yaygınlaşması ve gençlerin kamusal alanda Bulgarca'yı daha sık kullanması, Türkçenin bazı alanlarda gerilemesine neden olabilir. Bu durum, dilsel kayıplara, dilin unutulmasına veya dil kullanımında zayıflamaya yol açabilmektedir.

Dil değişimi, Bulgaristan Türkleri arasında özellikle genç nesillerde Bulgarcanın baskın hale gelmesiyle kendini gösterir. Eğitimde ve kamusal alanda Bulgarcanın yoğun kullanımı, gençlerin Türkçeye olan ilgisini azaltır. Türkçenin gelecekte korunabilmesi için dil eğitiminin güçlendirilmesi ve kültürel faaliyetlerin artırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, Türkçenin kullanım alanı yalnızca aile içi dil olarak sınırlı kalabilir. İki dillilik ve dil değişimi, Bulgaristan Türkleri için hem zenginleştirici hem de zorluklarla dolu bir süreçtir. Türkçeyi ve kimliklerini korumak için toplumsal ve kültürel çabaların devam etmesi, bu sürecin yönetilmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Sonuç

Bulgaristan Türklerinin dilsel kimliği, tarih boyunca karmaşık ve zorlu bir süreçten geçmiştir. Sosyalist dönemde uygulanan asimilasyon politikaları, Türkçe'nin kullanımı ve Türk kimliğinin ifadesi üzerinde ciddi baskılara yol açmıştır. Ancak, 1989 sonrası demokratikleşme süreciyle birlikte Türkçe ve Türk kimliğine yönelik bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Günümüzde ise Türkçe'nin eğitimde ve kamusal alanda daha fazla desteklenmesi gerekmektedir; zira mevcut zorluklar, dilsel kimliğin genç nesillere etkili bir şekilde aktarılmasını ve Türkçenin toplumsal yaşamdaki rolünü tehdit etmektedir.

Bulgaristan Türklerinin dilsel kimliği, kültürel ve etnik aidiyetin en güçlü sembollerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Bu kimliğin korunması için eğitim, medya ve aile içindeki dilsel sürekliliğin teşvik edilmesi, genç nesillerin Türkçeye olan bağlılıklarını güçlendirecek ve Türk kültürünün sürdürülebilirliğine katkıda bulunacaktır. Dil politikalarının ve toplumsal destek mekanizmalarının bu süreçteki rolü, Bulgaristan Türklerinin dilsel ve kültürel varlıklarının korunmasında hayati bir öneme sahiptir.

Bulgaristan Türklerinin dilsel durumu, toplumsal dilbilimi açısından zengin ve çok katmanlı bir inceleme alanı sunmaktadır. İki dillilik, kimlik ve dil politikaları, bu topluluğun dilsel kimliğinin şekillenmesinde belirleyici faktörlerdir. Türkçe, Bulgaristan Türkleri için yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel kimliğin güçlü bir sembolüdür. Ancak, dil değişimi ve iki dillilik süreçleri, Türkçenin geleceği açısından hem fırsatlar hem de zorluklar barındırmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Kaynaklar / References

- Bekir, H. (2013). 1944-1958 yılları arası Bulgaristan dil siyaseti ve Türk dili. *Kültürlerarası Kavşakta Bulgaristan ve Türkiye Uluslararası Dil, Tarih ve Edebiyat Sempozyumu Bildirileri* (s. 19–33). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Bekir, H. (2015). Bulgaristan'da dil planlaması çerçevesinde anadil olarak Türkçeye yönelik dil politikaları. *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 59–68.
- Bekir, H. (2016). Bulgaristan eğitim sisteminde Türkçenin ana dili olarak öğretimi. İ. H. Karataş (Ed.), *II. Uluslararası Öncü Öğretmenler Zirvesi Bildiriler Kitabı* (s. 169–181). Uluslararası Öncü Eğitimciler Derneği.
- Bekir, H. (2020). 1944-1958 yılları arası Bulgaristan'da dil politikaları çerçevesinde Türkçenin konumu. A. Yatbaz & U. Türkel (Ed.), *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 115–121).
- Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition*. Cambridge University Press.
- Bialystok, E. (2009). Bilingualism: The good, the bad, and the indifferent. *Bilingualism: Language and Cognition*, 12(1), 3–11. <https://doi.org/10.1017/S1366728908003477>
- Bialystok, E., & Craik, F. I. M. (2010). Cognitive and linguistic processing in the bilingual mind. *Current Directions in Psychological Science*, 19(1), 19–23. <https://doi.org/10.1177/0963721409358571>
- Büyükkantarcioglu, N. (2006). *Toplumsal gerçeklik ve dil*. Multilingual.
- Canpolat, M. D., & Altaç, E. (2023). Bulgaristan Türklerinin yükseköğretim kademelerinde Türkçe eğitim-öğretimi ve Türkiye'nin bu konuda izlediği politikalar. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 5(1), 49–70.
- Çelik, M. E. (2016). Bulgaristan'daki Türkçe öğretmenlerinin Türkçenin eğitimi-öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(2), 69–81. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/264270>
- Çelik, M. E. (2020). İki dillilik ve Bulgaristan Türklerinin iki dilliliği üzerine bir inceleme. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(20), 241–262.
- Fishman, J. A. (1976). Bilingual education: An international sociological perspective. *TESOL Quarterly*, 10(4), 523–529.
- Grosjean, F. (1982). *Life with two languages: An introduction to bilingualism*. Harvard University Press.
- Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and reality*. Harvard University Press.
- Karasu, A. (2023). Bulgaristan'da anadili Türkçe ve resmî dil Bulgarcanın öğretilmesinde Türk çocuklarının yaşadıkları sıkıntılar. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 28, 240–261.
- Lambert, W. E. (1977). The effects of bilingualism on the individual: Cognitive and sociocultural consequences. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 11(4), 83–95.
- Magnusson, D., & Klein, W. (1996). Language acquisition at different ages. D. Magnusson (Ed.), *The lifespan development of individuals: Behavioral, neurobiological, and psychosocial perspectives* (pp. 88–108). Cambridge University Press.
- Memişoğlu, H. (2002). *Geçmişten günümüze Bulgaristan'da Türk eğitim tarihi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Milli İstatistik Enstitüsü. (2021). *Nüfus sayımı raporu*. Erişim tarihi 11 Eylül 2024, https://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2021_ethnos.pdf
- Osiatynski, W. (Ed.). (1984). *Contrasts: Soviet and American thinkers discuss the future* (pp. 95–101). MacMillan.
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism*. Blackwell Publishing.
- Saussure, F. de. (2005). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). Multilingual.
- Vardar, B. (1998). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. Multilingual.
- Vardar, B. (1999). *XX. yüzyıl dilbilimi: Kuramcılardan seçmeler*. Multilingual.
- Yavuz, R. İ., & Açık, F. (2020). Balkan Türklerinin Türkçeye dair farkındalıkları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 48, 39–54.

Anadolu ve Azerbaycan Efsanelerinde Tarihi ve Kültürel İzler

Historical and Cultural Traces in Anatolian and Azerbaijan Legends

Vefa İBRAHİM

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası,
Humanitar Elmlər Bölməsi, Folklor İnstitutu,
Mərasim Folkloru Şöbəsi, Bakı, Azərbaycan

Azerbaijan National Academy of Sciences,
Faculty of Humanities, Institute of Folklore,
Ceremonial Folklore Department, Bakı,
Azerbaijan

Geliş Tarihi/Received 21.08.2025
Revizyon Talebi/Revision 17.09.2025
Requested
Son Revizyon/Last Revision 08.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted 14.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 23.11.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Vefa İbrahim

E-mail: vefa-ibrahim@mail.ru

Atıf: İbrahim, V. (2025). Anadolu ve Azerbaycan efsanelerinde tarihi ve kültürel izler. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 9-14.

Cite this article: İbrahim, V. (2025). Historical and cultural traces in Anatolian and Azerbaijan legends. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 9-14.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial-NoDerivatives 4.0

Öz

Bir halkın ulusal kimliği büyük ölçüde sözlü halk edebiyatı aracılığıyla korunur ve gelecek kuşaklara aktarılır. Halk hikâyeleri örnekleri, özellikle efsaneler ve masallar, halk tarafından yaratılan ve halkın dünya görüşünü, yaşam boyutlarını, duygu ve düşüncelerini en güzel şekliyle ortaya koyan değerlerdir. Dolayısıyla folkloru incelemek ve araştırmak bir toplumu olduğu gibi tanımak anlamına gelir. Farklı halklar arasında siyasal, ekonomik, bilimsel, kültürel ve edebi bağların kurulması aynı zamanda onların birbirlerini tanımalarına da yardımcı olur. Efsaneler ve masallar yüzyıllardır insanların tarihi, kültürü, inançları ve yaşam biçimleri hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bu efsaneler hem tarihi olayların izlerini hem de halkın oluşturduğu örf ve adetleri, kahramanlık ruhunu, etik değerleri yansıtır. Türk halklarının, özellikle Anadolu ve Azerbaycan halk edebiyatında rastladığımız efsaneler, halkın geçmişini, tarihini ve kültürel değerlerini koruyan önemli bir miras niteliğindedir. Bu efsaneler aracılığıyla halkın kahramanca mücadelesi, sevgi ve adalet anlayışı, inançları ve yaşam tarzı hakkında değerli bilgiler edinmek mümkündür. Anadolu ve Azerbaycan efsanelerinde tarihi ve medeni izlerin varlığını belirleyebilmek için örneklemeye yöntemiye seçilen efsaneler benzerlikleri ve farklılıkları gösterilerek incelenecektir. İncelemede kullanılan “Ferhat ile Şirin”, “Güzcelce Kız” (Aynalı Mağara), “İğneci Baba”, “Şerçoban”, “Kurtboğan”, “Lokman Hekim” Amasya efsaneleri, “Ağrıdağ”, “Carçıboğan”, “Ferhad evi”, “Gelin kayası”, “Oğlankız meğberesi”, “Maral dağı”, “Zeyneb” ise Azerbaycan efsaneleridir.

Anahtar Kelimeler: efsane, rivayet, Amasya, Azerbaycan, halk bilimi

ABSTRACT

A people's national identity is largely preserved and presented through oral folk literature. Folk tale examples, especially legends and fairy tales, are values created by the people and that reveal the people's worldview, life dimensions, feelings and thoughts in the best way possible. Therefore, studying and researching folklore means getting to know a society as it is. Establishing political, economic, scientific, cultural and literary ties among different peoples also helps them get to know one another. Legends and fairy tales have been providing valuable information about people's history, culture, beliefs and lifestyle for centuries. These legends reflect both the traces of historical events and the customs and traditions, heroic spirit and ethical values created by the people. One can come across the legends in the folk science of the Turkic peoples, especially in the regions such as Amasya and Azerbaijan, are an important heritage that preserves the people's past, history and cultural values. Through these legends, it is possible to obtain valuable information about the heroic struggle of the people, their understanding of love and justice, their beliefs and lifestyle. In order to determine the existence of historical and civilizational traces in Amasya and Azerbaijan legends, the legends selected by the sampling method will be examined by showing their similarities and differences. The legends from Amasya such as “Ferhat and Shirin”, “Beautiful Girl” (Mirrored Cave), “Ighneji Baba”, “Serchoban”, “Kurtboghan”, “Lokman Hekim” and the legends from Azerbaijan such as “Aghridag”, “Jarchiboghan”, “Farhad's house”, “Bride's rock”, “Oghlangiz tomb”, “Maral mountain”, “Zeyneb” are used in the study.

Keywords: legend, narrative, Amasya, Azerbaijan, folklore

Giriş

Her folklor metni çok katmanlı, çok yönlü bir yapıya sahiptir. Böylece sözün işleyiş ve anlamsal tonları her metinde çeşitli bilgilerin iletilmesine neden olur. Metinsel bilgi doğal olarak araştırmancın yürüttüğü yönde ortaya çıkar. Efsanelerden elde edilen bilgiler son derece zengindir, ancak aynı zamanda karmaşık bir yapı da sergiler. Bu, efsane türünün yapısal şiirselliğinden kaynaklanır. Bir çok durumda efsanelerde anlatılan hikaye, inanç ve inanışlara, etnokültürel değerlere, anıtsal mekânsal sembollere, kapsamlı olaylara, öykülere, yaşam biçimlerine, gündelik yaşama ve kültüre dayanır. Tam da bu tür bilgileri ortaya çıkarmak için tarihsel verilerle karşılaştırmalı bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Efsaneler sözlü gelenekten kaynaklandığı için kaynaklar gibi epik-tarihsel alanların bütünleştirilmesi folklor ve tarih bağlamını ortaya koyar.

Amasya ve Azerbaycan efsanelerindeki tarih ve kültür üç vakaya ayrıldığında daha hedef odaklı bir çalışma ortaya çıkabilir:

1. Amasya efsanelerindeki tarih ve kültür bağlamı;
2. Azerbaycan efsanelerindeki tarih ve kültür bağlamı;
3. Amasya ve Azerbaycan efsanelerinin tipolojik karşılaştırması.

Elbette bu efsaneleri ayrı ayrı değil, karşılaştırmalı bir şekilde çalışmaya dahil etmek daha uygun olacaktır. Ancak Amasya ve Azerbaycan efsanelerinde ortak bir kültürden gelen genetik ve deneysel özellikler ile sonradan edinilen zihinsel değerler aynı olsa da tarihsel bilginin farklılıkları ve benzerlikleri de kendini göstermektedir. Bu açıdan konuyu sunduğumuz bölüme dayanarak akılda tutmak daha verimli olabilir.

Amasya Efsanelerinde Tarihsel ve Kültürel Bağlam

Amasya efsaneleri, tarihsel olayların ve kültürel etkileşimlerin halk anlatıları aracılığıyla sembolik bir dile büründüğü önemli sözlü kaynaklardır. Efsanelerin oluşumunda ve aktarımında sosyo-kültürel çevrenin ve o çevredeki insanların kültür değerlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Amasya efsanelerinde de Türkistan'dan Horasan'a, Horasan'dan Anadolu'ya sözlü iletişim yoluyla aktarılan ortak kültür ve inanç motiflerine rastlanmaktadır (Durbilmez, 2021, ss. 189-214). Tarihsel ve kültürel bağlamla ilişkili efsanelerin, özellikle eren evliya kültürüne bağlı efsanelerin Derviş Tarzı Türk Edebiyatı içindeki tahkiye etme (menkabe, kıssa vb. anlatma) geleneğinin temel kaynaklarından biri olduğu bilinmektedir (Durbilmez, 2017, ss. 71-79). Bu efsanelerin etkisiyle bazı tarihi mekânların zamanla ziyaret yeri olmaya başladığı ve bu ziyaret yerlerine bağlı çeşitli ritüeller oluştuğu anlaşılmaktadır (Durbilmez, 2017, ss. 85-92; Durbilmez, 2021, ss. 1-22). Bu durum Amasya'da Piri Baba'ya bağlı olarak anlatılan efsanelerde olduğu gibi Amasya'da da çeşitli mekânların ziyaret edilmesine yol açmıştır (Durbilmez, 2017, ss. 103-130).

Tarihsel bilgi ve kültürel değerler taşıyan Amasya efsaneleri arasında özellikle "Ferhad ile Şirin", "Güzelce Kız" (Aynalı Mağara), "İğneci Baba", "Şerçoban", "Kurtboğan", "Lokman Hekim" gibi örneklerin varlığı da bilinmektedir. Amasya'da yüzyıllardır anlatılan efsaneler arasında Ferhat ile Şirin, Güzelce Kız (Aynalı Mağara), Kurtboğan, İğneci Baba, Serçoban, Lokman Hekim en ünlüleridir (Balaban, 2014, s. 86). Ancak bu efsanelerin çoğunun sadece bir efsane örneği değil, sözlü geleneğe göre çeşitlendirilmiş bir motif olduğu unutulmamalıdır. Efsanelere bu bağlamda baktığımızda bu tür örnekler açıkça göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Amasya efsanelerinden "Güzelce kız" efsanesinin birkaç çeşidi görülmektedir. Konu açısından bu efsane, esas olarak "taşa dönüşme" motifiyle karakterize edilir. Örnekler bakalım: "Hükümdarın çok güzel bir kızı vardır. Kız o kadar güzeldir ki yüzünü görenler taş kesilir, bu yüzden peçeyle gezer. Hükümdar kızıyla evlenecek kişiyi belirlemek için yarışma düzenler. Kızın yüzüne bakmaya cesaret edip de taş kesilmeyen kişiyle evlenecektir. Çok da yakışıklı olmayan bir çoban da dağdan inerek kıza talip olur. Kız peçesini kaldırıncı etrafı bir ışık kaplar ve ikisi de taş kesilir. Kızın yüzünün güzelliği mağaraya yansır ve kaya Aynalı Mağara adını alır (Aynalı Mağara (Güzelce Kız)" (Abdizade, 1986, s. 73).

Bu efsanenin başka bir varyantında ise "Güzel bir kız, genç bir Müslüman adama âşık olur. Barışamayacaklarını anlayan aşıklar dua eder ve taşlaşırlar" (Abdizade, 1986, s. 363). Bu efsanede taşlaşma motifi baskın olmakla birlikte, sözlü geleneğe uygun biçimde bir ağaç motifinin de öne çıktığı görülmektedir. Efsaneye göre güzel kızın saçları ardıc ağacına dönüşür (Abdizade, 1986, s. 220). Türk dünyasında yaygın motiflerden biri olan taş kesilme motifinin (Ergun 1997; Sakaoğlu, 1980) incelediğimiz efsanelerde de bulunması, bu motiflerin tarihi ve mitolojik köklerinin çok eski zamanlara uzandığını gösterir.

"Güzel Kız" efsanesi, Amasyadaki Aynalı Mağara olarak bilinen tarihi ve kültürel anıtın yaygın ününü bir efsane biçiminde işaretler. Bu mağara hakkında Amasya tarihinden bilgi edinebiliriz. Kaynaklarda belirtildiğine göre, Amasya vadisinde yer alan on iki mağaradan beşi Kızlar Sarayı'nın üstünde, ikisi Saray Mahallesi'nin üstünde, biri Meydan Köprüsü hizasında, ikisi Yassı Kaya'nın kuzey cephesinde, biri Ahır önünde ve biri de Ziyaret yolu üzerindeki Aynalı Mağara'dır (Uzun vd., 2021, s. 61).

İşte efsanede bahsi geçen maddi, manevi ve kültürel değerlerden biri de Ziyaretçi Yolu üzerinde bulunan Aynalı Mağara'dır. Türkiye Kültür Portalı'ndan Aynalı Mağara'nın, şehir merkezine 3,3 kilometre uzaklıkta Ziyaretçi Köyü Yolu üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Kaya mezarlarının en süslü ve en tamamlanmış olanıdır. Yerden dört basamakla yükselen mezar, düz bir kayaya oyulmuştur. Genişliği 9,8 metre, yüksekliği ise 13 metredir. Dışarıdan bakıldığında usta bir taş işçiliği ile yapıldığı görülmektedir. Mağaranın dış yüzeyi cilalanmıştır. Aynalı Mağara denmesinin nedeni, mağaranın yüzünün güneş vurduğunda parlamasıdır. Aynalı Mağara adının verilme nedeni, mağaranın yüzeyinin güneş ışığı vurduğunda parlamasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel kaynaklarda yapılan incelemelere göre, Aynalı Mağara'nın MÖ II. yüzyılda, Helenistik Dönem'de Amasya'da yaşamış olan Mitra rahibi Tes'e ait anıtsal bir mezar olduğu belirtilmektedir. Mağaranın iç kısmının oldukça geniş olması, duvarlardaki renkli süslemeler ve ön cephesinde yer alan "Büyük Rahip Tes" yazısı, bu yapının gerçekten de Tes'e ait olduğunu doğrulamaktadır (Gezi Kulübü, t.y.).

Aynı zamanda bu mağara tarih kitaplarında "Kralın Mezarı" (Abdizade, 1986, s. 61) veya "Kralın Kaya Mezarları" (Uzun vd., 2021, s. 86) olarak da anılmaktadır; bu da tarihçilerin bu yönde daha kapsamlı araştırmalar yapmaları gerektiğini düşündürmektedir. Çünkü efsanenin neredeyse değişmezi, güzel kızın Kralın kızı olduğu bilgisidir ve bu da tarihin bir izi olarak ortaya çıkmaktadır (Balaban, 2014, s. 527).

Görüldüğü gibi, tarihin ve kültürün izleri ciddi bir şekilde bir efsane motifinde taşınmakta ve etnokültürel bir değer olarak işaretlenmektedir. Burada genel olarak ele aldığımız Amasya efsaneleri arasında "İğneci Baba", "Kurtboğan", "Şerçoban" gibi örnekler, evliyalar hakkında kaynak olmuş ve efsane haline gelmiş örneklerdir. Belirttiğimiz gibi, bu örnekler aynı zamanda efsanelerin motifleridir (Balaban, 2014, ss. 96, 97, 101, 102, 103).

Hatta İğneci Baba efsanelerin belirli bir bölümünde çeşitli kişilerin kardeşidir. Bir efsanede Şerçoban ve Kocacık babanın, bir diğesinde ise Şerçoban ve Çal babanın kardeşidir. Bu motifi "İğneci baba, Serçoban, Kocacık baba", "İğneci baba, Serçoban, Çal baba" efsanelerinde açıkça görmekteyiz (Balaban, 2014, s. 103).

T.Balaban, Amasya efsaneleri koleksiyonunda İğneci Baba hakkındaki efsanelerin üç versiyonunu, Şerçoban hakkındaki efsanelerin beş versiyonunu ve Kurtboğan hakkındaki efsanelerin iki versiyonunu sunar (Balaban, 2014, ss. 97-103).

Bu efsanelerin her birinden bir örnek sunarak efsanelerdeki kültür ve tarih izlerine bakalım: "Kurtboğan Savaş zamanı Kıbrıs'a gider ve orada birisi ile arkadaş olur. Kim olduğunu ve nereli olduğunu soran adama adının Kurtboğan olduğunu ve Amasya'da kime sorarsa yerini göstereceğini söyler. Savaştan sonra adam Amasyaya gelip Kurtboğanı sorunca ve asker arkadaşı olduğunu söyleyince türbeyi gösterirler ve gülerler. Türbeye giden adam siz kapıyı örtün de gidin der ahaliye. Orada Kurtboğan ile buluşurlar ve Kurtboğan ona bir ziyafet verir" (Balaban, 2014, s. 97).

"Kayabaşının oralarda bir tabur asker gelir. Çoban, "Komutanım, asker aç, askeri doyurayım" der. Komutan inanmaz ve neyle doyuracaksın, diye sorar. Çoban ısrarını üç-dört kez tekrarlayınca "Ser Çoban" der. Çobanın adı da Serçoban kalır. Serçoban, erzakını askerin önüne açar. Asker yedikten sonra erzak bitmez daha da artar (Balaban, 2014, ss. 101-102).

"İğneci Baba, Çal Baba ve Serçoban üçü kardeşler. İki kardeş bizim abimiz İğneci Baba mesçilik yapıyor. Biz gidelim onu görelim, ziyaret edelim derler. Çal Baba ve Serçoban birer mendile sütünü sağlar. İkisi yağlık ile abilerini ziyarete giderler. İğneci Baba dağda yetişmek nasıl, Amasyada yetişmek nasıl diye kardeşlerine göstermek ister ve hanımını çağırarak ayak ölçüsünü alır. Çal Baba ve Serçobanın getirdiği sütler damlamaya başlar. İğneci Baba, "Sütleriniz niye damlıyor, bir kadının topuğunu görünce bu hale geldiniz, dağ başında herkes yetişir, önemli olan burada yetişmek unutmayın bunu" der. Çal Baba kendi evine döner ve orda kalır ve İğneci Baba da Kayabaşına gelir ve orda kalır (Balaban, 2014, ss. 103-104).

Görüldüğü gibi, bu efsaneler evliya menkıbelerinden kaynaklanan efsane yapısını açık bir şekilde göstermektedir. Bu tür efsaneler, neredeyse evliyalara inanan tüm toplumların halk kültüründe kendini gösterir. Buna başka bir deyişle halk kültüründe "evliya menkıbeleri" denir (Balaban, 2014, s. 147; Şahin, 2004, ss. 112-114).

Bu efsanelerin tarih ve kültür bağlamına gelince, bilinir ki, evliya ocakları halk ziyaretinin en yoğun şekilde gözlemlendiği yerler olarak halk kültürünün bir parçasını oluşturur. Tarihsel bağlamda ise bu tür kişiler uydurma değil, halk arasında yaşamış, büyük bir Allah inancına sahip mümin şahsiyetlerdir. Sunduğumuz efsanelerde adı geçen şahsiyetler halk tarafından ziyaret edilmektedir. K. Polat'ın aktardığına göre, adak yerleri arasında Kurtboğan ziyareti de bulunmaktadır (Polat, 2017, s. 509).

"Amasya Tarihi"nde, Kocacık semtinin önünde çarşıda özel bir "İğneçi-zade türbesi" bulunduğu belirtilmektedir (Abdizade, 1986, s. 150). Elbette bu, daha önce bahsettiğimiz efsaneyle de örtüşmektedir. Türbe olarak manevi ve kültürel bir anıt olması ve belirli bir tarihi şahsiyeti

(İğneçi-zade eş-Şeyh Safiyuddin Mahmudi Halveti) temsil etmesi bakımından tarih ve kültür bağlamında da işaretlenmiştir (Abdizade, 1986, s. 150). Aynı kaynakta “Kurtboğan Türbesi” (Pir Şerefüddin Hamzai halveti) de zikredilmektedir (Abdizade, 1986, s. 170).

Amasya’daki Serçoban Türbesi ile ilgili kaynakta, Serçoban Türbesi’nin 1878 yılında Karaşehirli Hasan Paşa tarafından yaptırıldığı, ancak 2001 yılında Amasya Belediyesi tarafından yenilenip çevre düzenlemesinin yapıldığı belirtilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.).

Azerbaycan Efsanelerindeki Tarihi ve Kültürel Bağlam

Azerbaycan’da da yaygın olan efsanelerde tarih ve kültür izleri belirgin bir şekilde görülmektedir. Kültür izlerini taşıyan efsanelerde tarihle birlikte mitolojik inanışlar da belirgindir (Durbilmez, 2008, ss. 340-352). Efsanelerdeki belirgin özellikler, Azerbaycan’daki efsanelerin sınıflandırılmasında daha kolay ortaya çıkar. Çünkü efsaneler tarih açısından da gruplandırılır. Bu sebeple “tarihi şahsiyetlerle ilgili efsanelerde” tarihin izlerini tespit etmek o kadar da zor değildir (Əfəndiyev, 2013, s. 192).

Efsanelere tarih ve kültür bağlamında yaklaşıldığında, dini ve tarihi efsanelerden bahsetmek daha uygun görülmektedir. Çünkü dini şahsiyetler aynı zamanda tarihi şahsiyetlerdir. Bu açıdan bakıldığında, tarih ve kültür bu efsanelerde daha çok aktarılmaktadır. Azerbaycan’daki bu tür efsaneler arasında, Büyük İskender hakkındaki efsaneler (Əfəndiyev, 2013, ss. 198, 199), Nizami’nin eserleriyle ilgili ve Sadnik Paşa Pirsultanlı tarafından halktan derlenen tarihi efsaneler, “Nizami ve Gence Emiri”, “Adaletli Nuşiravan”, “Gence-Gence”, “Şirin Kale”, “Şirin Bulag”, “İskender ve Diri Baba”, “Davut ve Saz”, “Salsal Pahlevan” ve diğer efsaneler dini ve tarihi şahsiyetlere örnektir (Pirsultanlı, 2009, ss. 282, 285, 288, 290, 315, 318, 319).

Diğer tarihi efsaneler arasında “Dede Güneş”, “Dede Korkut ve Selmani-fars”, “Hazreti Ali ve Köroğlu’nun Buluşması”, “Oğuz’un Mucizesi”, “Dağ Yunus’un Armağanı” ve başkaları yer alır (Pirsultanlı, 2009, ss. 238, 279, 322, 348, 401). Sadnik Paşa Pirsultanlı ayrıca bu efsaneleri derlediği kişilerin adları olan liste de vermiştir (Pirsultanlı, 2009, ss. 449-472).

Burada adını verdiğimiz efsaneler doğrudan doğruya tarihî efsaneler olarak değerlendirilebilir. Biz bu bağlamı, efsanelerdeki kültür ve tarih izleri açısından “Ağrıdağ”, “Carçıboğan”, “Ferhad evi”, “Oğlankız türbesi”, “Maral dağı”, “Zeynab” adlı Azerbaycan efsanelerine bakarak dikkat çekmek istiyoruz. Başka bir deyişle, metinlerde apaçık tarihî temanın ortaya çıkmasından ziyade, metinlerde aktarılan tarihî bilgiye daha fazla dikkat çekmek istiyoruz. O zaman, metinlerin kompozisyonunda en küçük bilgi düzeyinde bile tarihî ve kültürel içeriğin ortaya çıkabileceği anlaşılabilecektir. “Ağrıdağ” efsaneleri, genellikle olay örgüsüne göre akraba kavgası motifiyle, finale göre ise taş dönmeye motifli çeşitli efsanelerdir (Əsatirlər, Əfsanə və Rəvayətlər, 2005, s. 97; İsmayıl, 2008, ss. 37, 42). Aynı zamanda Ağrıdağ motifi çok önemli bir tarihî temadır. Zira halk arasında anlatılan efsane ve hikâyelere göre, yeryüzü sular altında kaldığında, tufan çekildikten sonra Hz. Nuh’un gemisi Ağrı Dağı’na oturmuş ve ondan sonra yeryüzünde yeni hayat başlamıştır (Əsatirlər, Əfsanə və Rəvayətlər, 2005, s. 44; Farzaliyev, 1982, s. 47). “Carçıboğan” ve “Zeynab” efsanelerinde, Amir Teymur ve oğlu Miran Şah da tarihi açıdan dikkat çekicidir: “Teymur’un oğlu Miran Şah, Alınca kalesine saldırdığında, çevredeki köylere dayanılmaz bir baskı uyguladı ve onlardan akıl almaz haraçlar talep etti. Köylere habercilerini göndererek, Alinja halkıyla birlikte olanları cezalandıracağını duyurdu. Bir gün, bu habercilerden biri Muğan köyüne gitti. Halkı tehdit etmeye devam etti:

– Alınca halkına yardım eden, öldürülecek.

– Alınca halkına yardım eden, nehre atılacak.

– Alınca halkına yardım edenlerin köyü mahvolacak...

Habercinin sesini duyan köylüler öfkeye kapılarak Miranşah’a lanet ettiler; ardından habercinin boğazını sıkarak onu öldürdüler ve cesedini dereye attılar. Sonra cesedi bir deveye sarıp Miranşah’a gönderdiler. Bu eylem Miranşah için çok acı vericiydi ve Mugan köyüne asker gönderdi. Köylüler Miranşah’ın birliklerine karşı çıktılar. Şiddetli bir savaş başladı. Mugan halkının çoğu öldü. Miranşah’ın kalbi bu intikamdan sonra yumuşamadı. Tüm köyü ölüme mahkûm etti. Komutanlardan biri halkın kılıçtan geçirilmesini tavsiye etti. Miranşah öfkeyle bağırırdı:

– Carçıboğanlar boğulmalıydı.

Saldırıdan kurtulan beş veya üç köylü de Miranşah’ın emriyle boğularak Arpacha Nehri’ne atıldı. O zamandan beri Mugan köyünün adı Carçıbogan olarak kaldı. Köyün şimdiki adı Carçıboğan’dır (Əsatirlər, Əfsanə və Rəvayətlər, 2005, ss. 171-172).

Görüldüğü gibi bu bağlamda efsanelerde de tarihî olayların izleri ve kadim etnonimin etimolojik açıklaması görülmektedir. Aynı tarihî durumu “Zeynab” hakkındaki efsanelerde de görmekteyiz. Timur’un ordularına karşı savaşan Zeynab, çoğu durumda Timur’un ordusunu yenmiş, bazı durumlarda ise efsanenin yapısına uygun olarak esir düşmemek için kendini öldürmüştür (Əsatirlər, Əfsanə və Rəvayətlər, 2005, s. 172).

Bu olaylar, aslında efsanelerin çoğunluğu olan, yani Zeynab’ın Timur’un ordusuna karşı kazandığı zaferin tarihsel gerçeklik açısından ortaya çıktığı Alınca Kalesi etrafında gerçekleşmektedir. Çünkü Emir Timur’un ne kadar çok savaşırsa savaşsın, Alınca Kalesi’ni uzun süre alamadığı bilinmektedir. 1386’dan 1399’a kadar Alınca Kalesi Timur’a boyun eğmemiş, sadece Timur ile yaşanan iç çatışmalar ve ittifaklar Alınca’nın teslim olmasına yol açmıştır (Azərbaycan Tarixi, 2007, ss. 39-42).

“Oğlankız Türbesi” ve “Maral dağı” efsanelerinde de tarihi-kültürel izdüşümler görmekteyiz. Görüldüğü gibi tarihi-kültürel yerler bu efsanelere yansımıştır. “Oğlankız Türbesi” efsanesi geleneksel olarak başarısızlıkla sonuçlanan bir aşkın öyküsüne dayanmaktadır: “Bir oğlan bir kızı sever, zengin bir oğlanın araya girmesi sonucu kavuşamazlar ve zengin oğlan kızın sevdiği oğlanı yaralayıp Araz Nehri’ne atar. Kıza yaklaşmak isteyince sevgilisinin peşinden kendini de nehre atar. Nehir ikisini de alır. Fakir oğlanın babası bütün parasını harcayarak onların anısına Aza köyünde çift mezar yaptırır. O günden sonra bu mezara “Oğlankız Türbesi” denmiştir (Azerbaycan Folkloru Antologiyası, 2010, ss. 81-82).

“Maral Dağı” efsanesinde de belirli bir olay örgüsünün kurulduğu ve halk arasında “Maral Dağı” hakkında bir efsane yaratıldığı belirtilmelidir. Başlıca örneklerde, yaşlı bir adam ve yaşlı bir kadın geyiğe bakar ve onlar öldükten sonra anne geyik sürüsüyle birlikte dağın tepesinde gömüldükleri yere gelir. O yere “Maral Dağı” derler (Əsatirlər, Əfsanə və Rəvayətlər, 2005, ss. 66-68). Maral motifinin Türk Dünyasındaki başka efsanelerde de benzer anlamlar yüklenerek anlatılması Türk boyları arasındaki ortak mitolojik köklerin varlığını gösterir (Gezer, 2017, ss. 11-29).

Bu efsaneler her ne kadar kesin tarihî bilgileri yansıtmasa da, anlatıldıkları mekân veya bölgeye dair örnekler ortaya koyar; bu yönüyle de söz konusu yerin maddî ve kültürel miras değerini gösterir.

Sonuç

Azerbaycan efsanelerinin Türkiye kökenli efsanelerle tipolojik karşılaştırması hemen hemen aynıdır. Çünkü ortak inanç, ortak dil, ortak köken ve yakın alan aynı kavramları yaratır. Özellikle “Ferhat ve Şirin”, “Gelin Kayası”, “Ağrı Dağı” ve başka efsaneler bu bağlamda aynı perspektiften incelenebilir. Bu bağlamda, daha önce de belirttiğimiz gibi, Azerbaycanda değil, Amasyada ortaya çıkan veya Amasyada bilinmeyen, ama Azerbaycanda ortaya çıkan örnekler bakmak mümkündür. Bu efsaneleri ayrı-ayrı sunarak, aslında, onları motif düzeyinde anmamız, tipolojik karşılaştırmanın bir yönüne de dikkat çekmekti. Aynı zamanda amacımız Azerbaycan ve Amasya arasında tipolojik bir karşılaştırma yapmak değil, efsanelerde tarihsel ve kültürel bilgi aramaktır. Bu açıdan bakıldığında, bu bağlamda ayrı bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Gelecekte bu konuyu yeniden daha geniş alanda araştırmaya çalışacağız.

Bu çalışmada Azerbaycan ve Türkiye kökenli efsaneler arasındaki tipolojik benzerliklere değinilmiş, özellikle “Ferhat ve Şirin”, “Gelin Kayası”, “Ağrı Dağı” gibi anlatıların ortak köken, dil, inanç ve coğrafi yakınlık temelinde benzer kavramlar ürettiği görülmüştür. Bu benzerlikler, halkların tarih boyunca kurdukları kültürel etkileşimlerin ve ortak hafızanın doğal bir sonucudur.

Çalışmada ayrıca Anadolu (Amasya kökenli) efsaneleri ile Azerbaycan örneklerinin bir arada ele alınabileceği, bu tür çalışmaların sadece tipolojik karşılaştırma açısından değil, aynı zamanda kültürel aktarımın izlenmesi bakımından da önem taşıdığı ortaya konmuştur. Motif düzeyinde incelenen efsaneler, halkın değerler dünyasını, doğa-insan ilişkilerini ve toplumsal belleği yansıtan semboller olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, efsaneler yalnızca tipolojik benzerlikleriyle değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bilgi aktarıcı özellikleriyle de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle çalışmanın amacı tipolojik karşılaştırma yapmakla sınırlı kalmamış, efsanelerdeki tarihsel ve kültürel bilgilerin de göz önüne alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Gelecekte yapılacak çalışmaların, Azerbaycan ve Anadolu efsanelerini daha geniş bir coğrafi ve kültürel perspektifle ele alması, motif çözümlemelerini tarihsel bağlamla ilişkilendirmesi ve ortak hafızanın sürekliliğini araştırması önemli olacaktır. Böylece efsaneler, yalnızca edebî ürünler olarak değil, aynı zamanda toplumsal kimliğin, tarihsel tecrübenin ve kültürel belleğin yansımaları olarak değerlendirilebilecektir.

Kaynaklar / References

- Abdizade, H. H. (1986). *Amasya tarihi* (Cilt 1). Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Azərbaycan folkloru antologiyası. (2010). *Naxçıvan folkloru* (Cild 1, M. Cəfəri & R. Babayev, Tərtib edənlər). Əcəmi Nəşriyyatı. (In Azerbaijani)
- Azərbaycan tarixi. (2007). *Azərbaycan tarixi* (Cild 3: XIII–XVIII əsrlər). Elm Nəşriyyatı. (In Azerbaijani)
- Balaban, T. (2014). *Amasya efsane, menkibe ve memoratları* (1. bs.). T.C. Amasya Valiliği.
- Durbilmez, B. (2008). Nahçıvan Türk halk inanışlarında mitolojik sayılar. *Turkish Studies*, 3(7), 340–352.
- Durbilmez, B. (2017). *Gelenekli Türk anlatıları 1*. Ötüken Yayınları.
- Durbilmez, B. (2021). *Türk dünyası kültürü 2*. Ötüken Yayınları.
- Əfəndiyev, P. (2013). *Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı*. Elm və Təhsil Nəşriyyatı. (In Azerbaijani)
- Ergun, M. (1997). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Əsatirlər, əfsanə və rəvayətlər. (2005). *Əsatirlər, əfsanə və rəvayətlər* (A. Acaloğlu & C. Bəydili, Tərtib edənlər). Şərq-Qərb Nəşriyyatı. (In Azerbaijani)

- Gezer, Ş. (2017). Alageyik efsanesi ile Kocacaş destanında ortak unsurlar. *Folklor/Edebiyat*, 23(89), 11–29.
- Gezi Kulübü. (t.y.). *Serçoban*. Erişim tarihi 9 Eylül 2025, <http://www.geziklubu.com/?pnum=63&pt=Serçoban>
- İsmayıl, M. R. (2008). *Naxçıvan əfsanələri*. Elm Nəşriyyatı. (In Azerbaijani)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Aynalı Mağara*. Türkiye Kültür Portalı. Erişim tarihi 9 Eylül 2025, <https://kultturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/aynali-magara>
- Pirsultanlı, S. P. (2009). *Azərbaycan türklərinin xalq əfsanələri*. Azərnəşr. (In Azerbaijani)
- Polat, K. (2017). Amasya’da geleneksel Türk dini inanışlarının izleri. *Uluslararası Amasya Sempozyumu bildiriler kitabı* (Cilt 1, ss. 503–522). KIBATEK Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk efsanelerinde taş kesilme motifi və bu efsanelerin tip kataloğu*. Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Şahin, H. (2004). Menakıbname. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 29, ss. 112–114). TDV Yayınları.
- Uzun, O., Müderrisoğlu, H., Demir, Z., Kaya, L. G., Gültekin, P., & Gündüz, S. (2021). *Yeşilırmak havzası peyzaj atlası* (2. bs.). AKS Planlama ve Mühendislik Limited Şirketi.
- Xalq ədəbiyyatı. (1982). *Xalq ədəbiyyatı* (Cild 1, T. Fərzəliyev & İ. Abbasov, Cildi tərtib edənlər). Elm Nəşriyyatı. (In Azerbaijani)

Sergey Pürbü'nün Çeçek Manzumesi Üzerine Notlar

Notes on Sergey Pürbü's Çeçek Poem

İlker TOSUN

Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
Kırklareli, Türkiye

Kırklareli University, Faculty of Science and
Letters, Department of Contemporary Turkish
Dialects and Literatures, Kırklareli, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 21.09.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested 06.11.2025
Son Revizyon/Last Revision 07.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted 16.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 23.11.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
İlker Tosun
E-mail: ilker.tosun@klu.edu.tr

Atıf: Tosun, İ. (2025). Sergey Pürbü'nün
Çeçek manzumesi üzerine notlar.
*Comparative Turkish Dialects and
Literatures*, (8), 15-23.

Cite this article: Tosun, İ. (2025). Notes
on Sergey Pürbü's Çeçek poem.
*Comparative Turkish Dialects and
Literatures*, (8), 15-23.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial-NoDerivatives 4.0

Öz

Tuva Türkçesi, XX. yüzyılın ilk yarısına kadar alfabeden yoksun bir Türk lehçesi olarak yalnızca sözlü kültür aracılığıyla varlığını sürdürmüştür. XIX. yüzyıldan itibaren Tuva sözlü mirası çeşitli araştırmacılar tarafından derlenip yayımlansa da Tuva Türkçesiyle yazılmış bir eser bulunmamaktadır. Bu nedenle, 1930 yılında Latin harflerine dayalı bir alfabenin kabulü, modern Tuva edebiyatının başlangıcı sayılmaktadır. Sovyetler Birliği'nde yetişen ilk Tuvalı aydın kuşak, ideolojik çerçeveye uygun eserler üretmiş; ancak bu eserler biçim ve tema bakımından sözlü edebiyat geleneğiyle yakın bağlarını da korumuştur. Bu bağlamda Sergey Bakizoviç Pürbü, modern Tuva edebiyatının kurucu isimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Onun *Çeçek* adlı şiiri, Tuva edebiyatının ilk manzumesi kabul edilmekte ve sözlü gelenek ile modern edebiyatın birleşimini örneklemektedir. Eserde *Çeçek* ile Mergen'in aşkı anlatılmakla birlikte, arka planda Tuva toplumunun feodal düzene ve Mançu hâkimiyetine karşı mücadelesi işlenmektedir. Vergilerle ezilen ve "tos erii" adı verilen işkencelere maruz kalan halkın yaşadığı toplumsal yıkım, şiirde hem bireysel hem de kolektif direnişin zeminini oluşturmaktadır. Bu çalışma, Türkiye Türkolojisi'nde sınırlı biçimde tanınan modern Tuva edebiyatını *Çeçek* manzumesi özelinde inceleyerek, edebî modernleşme ile sözlü kültür arasındaki etkileşimi tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sergey Pürbü, Modern Tuva Edebiyatı, halk kültürü, şuluglel

ABSTRACT

Tuva Turkish, a Turkic dialect without an alphabet, survived solely through oral culture until the first half of the 20th century. Although Tuva's oral heritage was collected and published by various researchers from the 19th century onwards, there were no works written in Tuva Turkish. Therefore, the adoption of a Latin-based alphabet in 1930 is considered the beginning of modern Tuvan literature. The first generation of Tuvan intellectuals who grew up in the Soviet Union produced works that fit the ideological framework; however, these works also maintained close ties with the oral literary tradition in terms of form and theme. In this context, Sergey Bakizovich Pürbü stands out as one of the founding figures of modern Tuvan literature. His poem *Çeçek* is considered the first verse of Tuvan literature and exemplifies the fusion of oral tradition and modern literature. While the work narrates the love story of *Çeçek* and Mergen, it also addresses the struggle of the Tuvan society against the feudal order and Manchu rule in the background. The social devastation experienced by the people, oppressed by taxes and subjected to tortures known as 'tos erii', forms the basis for both individual and collective resistance in the poem. This study aims to examine modern Tuvan literature, which is only marginally recognised in Turkish Turkology, specifically through the *Çeçek* poem, and to discuss the interaction between literary modernisation and oral culture.

Keywords: Sergey Pürbü, Modern Tuvan Literature folk culture, shuluglel

Giriş

Bazı yönleriyle tartışmaya açık olmakla birlikte, Çuvaş ve Sibirya Türk yazı dilleri dışarıda bırakıldığında, çağdaş Türk yazı dilleri Eski Türkçeden itibaren gelişen Oğuz, Kıpçak ve Karluk yazı geleneklerinin doğal bir devamı olarak değerlendirilebilir.

Çizgisel bir gelişimden ziyade çeşitli dallanmalara sahip olan bu süreç, aslında ortak bir tarihsel sürekliliğin ve etkileşimin sonucudur. Bununla birlikte, Tuva Türkçesi başta olmak üzere diğer Sibirya Türk yazı dilleri de özellikle Moğol istilası gibi tarihsel faktörlere bağlı olarak bu sürekliliğin dışında

kalmış; bu durum, Türk yazı dilinin kalbi olarak kabul edebileceğimiz bu coğrafyada dağınık yaşayan Türk boyları arasında ortak bir yazı dili geleneğinin oluşumuna mâni olmuştur.

18. yüzyıldan başlayarak pek çok araştırmacı¹ tarafından Tuvalarla ilgili materyal derlenip yazıya geçirilmiş olmasına karşın Tuva Türkçesiyle kaleme alınmış herhangi bir yazılı eser bulunmamaktadır. Tuva Türkleri, bölgede 18. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan Budizm nedeniyle Moğolca'yı resmî yazışma dili olarak kullanmaya başlamış; bilhassa dinî eserler Tuva Türkçesi yerine Moğolca ve Tibetçe kaleme alınmıştır (Koçoğlu Gündoğdu, 2018, s. 27). 20. yüzyıla gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin etkisiyle Komünist propaganda çerçevesinde Rusça yayınlanan *Krasniy Pahar*; Moğolca yayınlanan *Qubisgalçı Arad* ve *Ünen* gibi gazeteler Tuva Halk Cumhuriyeti'nde faaliyet göstermiştir (Tosun, 2023, s. 413).

Sovyetler Birliği'nin genel dil politikası, II. Dünya Savaşı'nın arifesine kadar ana dilde eğitim üzerine kurulmuştur. Jale Garibova (2012, s. 8), *korenizatsiya* "yerleştirme" adı verilen bu anlayışın 1920-1930'lu yıllarda orta ve alt düzeyli yönetsel çalışmalara, yerli egemenlik organlarına, öğretime ve diğer alanlara Sovyet cumhuriyetlerindeki yerli kadroların atanması; bunun sonucunda yerli dillerin geniş ölçekte kullanılması, yerli dillerde öğretim imkanlarının oluşturulması ve arttırılması amacıyla bir politika olarak benimsendiğini dile getirmektedir. Milner-Gulland ve Dejevskiy (1993, s. 170), kitle bilincini Komünist hedefler doğrultusunda bilinçlendirip yönetebilmek için kitle eğitimi ve okur-yazarlığın yaygınlaşmasının birincil aşama olduğunu söylemektedir. Bu kapsamda o döneme kadar bir yazı dili olmayan Tuva Türkçesi için bir alfabe geliştirilmesine karar verilmiş; 1930 yılında SSCB Bilimler Akademisi ve Doğunun Emekçileri Komünist Üniversitesi'nin bilim insanları S. E. Malov, E. D. Polivanov, A. A. Pal'mbah, A. N. Suhotin, N. F. Yakovlev, K. A. Alaverdov gibi araştırmacılar tarafından Tuva Türkçesi için Latin esasına dayalı bir alfabe geliştirilmiş ve bu alfabe 28 Haziran 1930'da Tuva Halk Cumhuriyeti'nin resmî alfabesi olarak kabul edilmiştir (Lamina 2007, s.270; Sat 1964, s.49).

Tuva yazı dilinin tesisi, aynı zamanda modern Tuva edebiyatının da miladı olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten itibaren Tuvalar, kendi ana dillerine dayanan yazılı bir edebiyatın ilk adımlarını atmaya başlamışlardır². Ne var ki Tuva Türklerinin yazılı edebiyatı, doğal bir süreçte kendi sözlü kültürlerinden evrilmemiş, Tuva kültürünün iç dinamikleri çerçevesinde gelişme imkânı bulamamıştır. Bilakis modern Tuva edebiyatı, erken dönemde Komünist ideolojinin çizdiği estetik ve düşünsel sınırlar içinde gelişmek zorunda kalmış; Tuvalı edebiyatçılar, Rus edebiyatı aracılığıyla tanıdıkları Batı edebî türlerini, yoğun ideolojik denetim ve sansür koşulları altında çeviri ve taklit yoluyla işlemeye mecbur bırakılmışlardır.

Lyudmila Mijit (2020, ss. 167-169), 1930-1940'lı yıllarda modern Tuva şiirinde toplumda yaşanan radikal değişikliklerin ve geleneksel kültürdeki yıkımın oldukça etkili olduğunu; dönemin eserlerinde geleneğin "geçmişin artığı" olarak kabul edilerek Devrimci ve Enternasyonalist bakış açısının ön plana çıktığını; halk kültüründeki romantik-lirik türkülerin, bilinç dönüşümünün yaşandığı yerlerde "dekleratif-sloganlara" dönüştürüldüğünü; şiirlerde *enternasyonal*, *proleter*, *Ekim*, *Devrim* vb. gibi kavramların yaygınlaştığını söylemektedir.

Bununla birlikte, Sergey Pürbü gibi şairlerin Tuva sözlü kültürünü eserlerine hem yapısal hem de tematik düzeyde bir temel olarak yansıttıkları; Batı edebiyatı ile halk şiirinin biçimsel özelliklerini kaynaştırma yoluna gittikleri görülmektedir. Tuva edebiyatının ilk manzumesi (Tuv. şülügöl) olan Çeçek, şairin bu anlayışının en dikkat çekici örneği olarak kabul görmektedir. Bu çalışmada Sergey Pürbü'nün hayatı, eserleri ve edebiyat anlayışı ele alınacak; Çeçek manzumesinin yapısal özellikleri, tarihî ve kültürel arka planı değerlendirilecektir.

Sergey Pürbü ve Eserleri

Modern Tuva edebiyatının kurucu neslinin en önemli isimlerinden Sergey Bakizoviç Pürbü, 7 Eylül 1913'te o zamanki adıyla Tannu-Tuva'da, Beezi idari bölgesinin E'jim köyü civarında Odurug-Aksi³ mevkiinde doğdu. Babası avcı ve besici Adıg-Tülüş Bakkıstay'dır (Çadamba, 2013, s. 6). Şairin asıl adı Tülüş Pürbü'dür. 1944 yılında SSCB'ye katılan Tuva Cumhuriyeti'nde vatandaşlara pasaport dağıtılması sürecinde Rus Kiril alfabesinde "Y" (ü) harfi olmadığı için adı "Пюрбю" (Pyürbyü) olarak imla edilmiştir. Asıl adı soyadına dönüşen edebiyatçı, daha sonra Sergey adını almıştır (Mijit, 2020, s.166).

Pürbü, 1921'de o zamanlar Tuva'da hâlâ faaliyet gösteren Budist manastırlarında akrabası Kırgız Çamza-Meeren'den Tibet ve Moğol alfabelerini öğrendi (Çadamba, 2013, s. 6). Başkent Kızıl'daki eğitimini tamamlayan Sergey Pürbü, Leningrad'da Herzen Pedagoji

¹ Tuva Türkleri hakkında Batılı bilim insanları tarafından yapılan saha gezileri, derlemeler ve araştırma raporları için bk. Küjüget, 2002.

² Modern Tuva edebiyatının kuruluş yıllarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Mijit ve Koçoğlu Gündoğdu, 2023, ss. 55-67.

³ Söz konusu yer, Tuva Cumhuriyeti'nin Ulug-Hem idari bölgesinde E'jim köyü olarak isimlendirilmektedir.

Enstitüsü'nün Kuzey Halkları Emekçileri Fakültesinden⁴ mezun oldu ve 1930-1932 yıllarında bu kurumda çalıştı (Şekil 1).

Şekil 1

Sergey Pürbü

Şekil 2

Revolystun Hereli Dergisinin Kapak Sayfası

Not. Kaynak: Çadamba (2013, s. 5).

Eğitim kadrosunun eksikliği nedeniyle öğrenimini yarıda bırakan Pürbü, daha sonra Tuva Halk Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Tuva Devlet Yayınevi (Tuvgiz⁵), Tuva Halk Cumhuriyeti Sanat Komitesi, Tuva Halk Devrimci Partisi (TNRP⁶) ve Tuva Yazarlar Birliği gibi kurum ve kuruluşlarda görev yaptı (Kombu, 2012, s. 209). Şair, 1944'ten sonra Şagaan-Arig Ortaokulunun müdürlüğünü yürüttü; eğitim-öğretim metotları geliştirdi ve ders kitapları çevirdi. Sonraki yıllarda Halk Sanatları Evinin müdürlüğünü ve Tuva Müzikal Drama Tiyatrosunun edebî bölüm başkanlığını üstlendi (Çadamba, 2013, s. 6; Kombu, 2012, s. 209).

Sergey Bakizoviç Pürbü'nün kaderi, 1947 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'nden bir heyetin Tuva Özerk Bölgesine⁷ gelmesiyle değişti. Dört ay boyunca gizli görevle Tuvalı edebiyatçıların eserlerini inceleyen heyetin amacı, bu sahada edebî eserlerde küçük burjuva (Rus. melkaya burjuvaziya), burjuva-milliyetçiliğini tespit etmektir. Heyetin raporunda sunduğu bulgulara göre, söz konusu *ahlaksızlıklar* Tuva edebiyatçılarında son derece düşüktü; bununla birlikte Sergey Pürbü ve İdam-Sürün'ün şiirlerinde bu durum gözden kaçamayacak kadar belirgindi. Pürbü, tanıkların ifadelerine göre *Sovyet karşıtı propaganda yapıyor, Komünistlerin Tuva'dan kovulmasını ve Rusların öldürülmesini* istiyordu. Buna ek olarak Pürbü'nün evinde yapılan aramada, II. Dünya Savaşı'nda katıldığı bir delegasyonda Sovyet subayları tarafından kendisine hediye edilen Alman Mauser tabancasının bulunması, onun aynı zamanda yasadışı ateşli silah bulundurmaktan suçlanmasının da önünü açtı. Şair, 1948'de tutuklandı ve 1954'e kadar Kazakistan'daki en büyük GULAG olan Karaganda'da (Rus. Karlag) siyasi mahkûm olarak kaldı. 1957'de almış olduğu siyasi ceza iptal edildi ve SSCB'nin yıkılmasından sonra, diğer repressiya kurbanları gibi iadeitibar hakkı kazandı (Oorjak, 2023)⁸.

Edebiyatçı, 25-26 Kasım 1942'de Tuva Halk Cumhuriyeti edebiyatçılarının düzenlediği I. Cumhuriyet Kongresinde, Tuva Yazarlar Birliği'nin ilk başkanı olarak seçilmiş; 1945'te SSCB Yazarlar Birliği üyesi olan edebiyatçı, aklandıktan sonra 1963'te Tuva Özerk Sosyalist Cumhuriyeti Onurlu Edebiyat ve Emekçisi; 1973'te Tuva Halk Yazarı unvanlarını almıştır. 27 Aralık 1975'teki vefatından sonra Kızıl'daki Halk Sanatları Evi'ne Sergey Pürbü'nün adı verilmiş, memleketi Ulug-Hem, Hayırakan köyünde bir büstü dikilmiştir (Kombu, 2012, s. 211; Mijit ve Koçoğlu Gündoğdu, 2023, s. 70).

Şair, modern Tuva edebiyatının ilk neslini, dolayısıyla kurucu kadroyu temsil etmektedir. Bu nedenle, diğer çağdaşları gibi çeşitli edebî türlerde eser veren üretken bir edebiyatçı olarak karşımıza çıkar. Edebiyat uğraşısı 1930'lu yıllarda başlayan Pürbü; şiir, düzyazı, tiyatro ve edebî tenkit gibi eserlerinin yanında Puşkin'in başyapıtlarından sayılan *Yevgeni Onegin* manzumesi gibi önemli eserleri Tuva Türkçesine kazandırmasıyla bilinir. Leningrad'daki öğrencilik yıllarında Puşkin'in eserlerini orijinal diliyle okuyan ilk Tuva Türkü olan şair, Puşkin'in

⁴ Alan yazında mezkûr fakültenin adı RABFAK "Raboçiy Fakül'tet" olarak gösterilmektedir.

⁵ Tuvinskoe gosudartstvennoe izdatel'stvo.

⁶ Tuvinskaya Narodno -Revolyutsionniya Partiya.

⁷ Tuva Özerk Bölgesi, (Rus. Tuvinskaya Avtonomiya Oblast'), Tuva Halk Cumhuriyetinin 1944-1961 yılları arasında taşıdığı isimdir (Nava, 2019, s. 102).

⁸ Tuva Halk Cumhuriyeti ve Tuva Özerk Bölgesinde yaşanan repressiya politikası ve mağdurları hakkında bk. Tosun, İ. (2023)., Tuva Cumhuriyetinde Repressiya.

örgüsü genişletilerek yeni kişiler ve mekanlar manzumeye dahil edilmiştir. Nihai basımda giriş, 3; 1. Bölüm 32; 2. Bölüm 27 ve 3. Bölüm ise 40 bentten oluşurken, toplam mısra sayısı 1630'dur¹².

Bu değişikliklerle birlikte şairin Çeçek manzumesine tiyatral bir eda kazandırmayı amaçladığı söylenebilir. Bu minvalde, geçtiğimiz yıllarda Sergey Pürbü'nün kişisel arşivinde gün yüzüne çıkarılan bir belgeye göre, *Çeçek* manzumesinin şair tarafından *opera-bale* (Rus. opera-ballet) uyarlamasının yapıldığı tespit edilmiştir. V. S. Salçak'ın (2024, ss. 135-155) ilgili arşiv belgesinden hareketle verdiği bilgilere göre besteci S. Büyürbe, 1960'lı yılların başında şairden manzumenin opera-bale formunda bir librettosunu¹³ kaleme almasını istemiş, kendisi de eserin partiyonunu¹⁴ hazırlamıştır. *Çeçek* manzumesi, Pürbü tarafından üç perdelik (Tuv. köjege) bir piyese (Tuv. şii) dönüştürülmüş; eserin orijinal metnine *kızlar* (Tuv. kıstar), *gençler* (Tuv. anıyaktar), *memurlar* (Tuv. düjümetter), *haberciler* (Tuv. haalar), *okuyucu* (Tuv. nomçukçu) gibi koro (Tuv. hor) bölümleri eklenmiştir.

Eserin olay örgüsü içerisinde doğrudan yer alan kişiler şunlardır:

Çeçek: Asıl ailesini salgın hastalıktan kaybetmiş, Haya ve Kara-Kaday'ın üvey kızı olan gururlu ve güzel bir genç kız. Mergen'e aşiktir. Eser boyunca feodalizmin halkına verdiği zararı sorgular.

Mergen: Dürzün-Meerenj adındaki ağanın seyisi. Çeçek'in sevdiği adam. Feodallere ve Çinli işgalcilere karşı Kızıllarla birlikte savaşan yiğit isyancı.

Kara-Kaday: Çeçek'i kendi kızı gibi büyüten maharetli bir kadın.

Avcı Haya: Çeçek'i bulup evlat edinen avcı. Dürzün-Meerenj'in suçsuz yere hapsedtiği ve işkence ettiği ihtiyar.

Elbek: Mergen'e Tuva topraklarına Kızılların geldiğini haber veren arkadaşı. **Dürzün-Meerenj:** Eserde feodalizmin zalim yüzünü temsil eden ağa.

Dürzün-Meerenj: Tuva Halk Cumhuriyeti kuruluna kadar Tuva topraklarını yöneten feodal yöneticilerden biri. Halkı ağır vergilerle ezmekte, insanları yoksulluğa muhtaç etmektedir. Rus İç Savaşı döneminde işgalci Çin askerini Kızıllara karşı savaşmak üzere ülkesine davet eder.

Mönzüüle: Dürzün-Meerenj'in zalim ve küstah oğlu. Çeçek'e göz koyar ancak Mergen tarafından cezalandırılır.

Çinli general: Dürzün-Meerenj'in Kızıllarla mücadele etmek için getirdiği Çinli askerlerin komutanı, sefih ve ayyaş general.

Esir Tuvalı: Beyazlardan kaçan ve Beyazların yaptığı zulümleri Mergen'e haber veren Tuvalı.

Damdakay: Kara-Kaday öldükten sonra Çeçek'i ailesinin yanına alan ancak onu başlık parası karşılığında Mönzüüle'ye veren dayısı.

Çeçek'in anne ve babası: Salgın hastalıktan ölen, Çeçek'in adları verilmeyen gerçek ailesi.

Eser, Tuva topraklarının Çin Mançu Hanedanından bağımsızlığını ilan ettiği ve Ekim Devrimi sonrası Rus İç Savaşı'nın Tuva topraklarına sıçradığı 1920'li yıllarda Tuva'nın başta Övür olmak üzere Moğolistan sınırına yakın bölgelerinde geçmektedir. Manzumenin olay örgüsü, kısaca şöyle özetlenebilir:

Şair, eserine okuyuculara seslenerek başlar; kahramanı Çeçek'i ne övgüyle ne de yergiyle, tüm gerçekliğiyle ele aldığını söyler. Yedi yaşına kadar mutlu bir çocukluk geçiren Çeçek, salgında anne babasını kaybeder ve kimsesiz kalır. Kış bastırırken kurtların uluması arasında yalnız kalan Çeçek'i avcı Haya bulur ve yanına alır. Eşi Kara-Kaday'la birlikte ona aile olur. Çeçek büyür, keçi otlatır, türküler söyler. Ancak köylüler, onun üveyliğiyle alay eder. Halk giderek yoksullaşırken zalim ağa Dürzün-Meerenj vergi memurlarını gönderip el koymalar yapar; ailenin ineği ve atı alınır. Halk içinde eşitsizlik artarken Çeçek sebeplerini anlamaya çalışır. Bir gün keçi otlatırken Mergen adlı gençle karşılaşır; aralarında sevgi doğar. Mergen'in efendisi Dürzün-Meerenj'in yanında çalışmak zorunda olması onları ayırır. Halk yoksullukla baş ederken dedikodular yayılır, Çeçek üzülür. Aşk onları bir arada tutar. Oytulaaş eğlencesinde ağanın oğlu Mönzüüle ortaya çıkar ve Çeçek'i elde etmek ister fakat Mergen karşı çıkar. Dürzün-Meerenj, Haya'yı iftirayla tutuklatır; halka açık işkence yaptırır. Haya masumiyetini haykırsa da cezalandırılır ve sürgüne gönderilir. Halkın sabrı taşar, öfke büyür. Çeçek hem babasının acısıyla hem Mergen özlemiyle kahrolur. Oytulaaş gecesinde Mönzüüle tekrar saldırmaya kalkışır; Mergen yetişip Çeçek'i kurtarır. Genç âşıklar kaçmayı düşünmeye başlar. Bir baskında Dürzün-Meerenj'den kaçıp taygalara sığınır. Yeni yıl Şagaa'da herkes oyun oynarken Çeçek keder içindedir. Annesinin çadırına gidip onun da öldüğünü anlar; tamamen yalnız kalır. Yolda karşısına çıkan dayısı Damdakay tarafından götürülür ve burada yaşamaya başlar; fakat Mönzüüle'nin onu istemesiyle dayısının pazarlık yaptığını fark eder. Umutsuzluğa düşüp intiharı düşünürken Mergen ansızın gelir, onu kurtarır ve birlikte dağlara kaçarlar. Çeçek, özgürlüğün değerini düşünür; zengin çadırına esir olmaktansa dağlarda yaşamayı yeğler. Arkadaşları Elbek, Kızıl askerlerin yoksulları kurtaracağı haberini getirince umut artar. Mergen onlara katılmak üzere yola çıkar, fakat bölgelerin Beyazlar, Çinli ve Moğollar tarafından tutulduğunu görür. Çeçek, onu ararken Mönzüüle'nin askerlerine yakalanır. Bu sırada Mergen, Mönzüüle'yi takip ederek öldürür; halkın ayaklanması başlar. Çinli askerlerin kurduğu karargâhta halka zulmedilir; Dürzün-Meerenj onların eğlencesi için içki ve kadın sağlar. Çeçek burada babası Haya'yı tanımaz hâlde bulur. İşgalci güçler karşısında halkın isyanı

¹² Eserin her iki yayımı arasındaki farklar, çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle başka bir araştırmanın konusu olarak değerlendirilecektir.

¹³ Bir opera eserinin güftesi.

¹⁴ Bir orkestra eserinin bütüncül nota dökümü.

büyür. Şafak vakti Mergen ve Elbek önderliğinde vatanseverler karargâhı basar; Çeçek, Haya ve diğer tutsaklar kurtarılır. İşgalciler kovulur, zulüm sona erer. Çeçek ve Mergen'in aşkı, halkın özgürlük umudu ve adaletle inancıyla bir destana dönüşür.

Manzumenin Kültürel ve Tarihî Arka Planı

Sergey Pürbü'nün şiir anlayışı, kültürel devamlılığa dayanmaktadır. Şairin eserleri incelendiğinde Tuva halk şiirinin türlerinin, biçim özelliklerinin, temalarının ve söz varlığının modern şiirle harmanlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Çeçek manzumesi, onun sözlü edebiyatla modern şiir arasında kurduğu köprü'nün en belirgin örneğidir. Eserin hem Latin harfli hem de Kiril harfli yayımlarında, neredeyse tüm bölümlerde ve bentlerde *kojumakların*, diğer adıyla *kojanların* yaygın olarak kullanıldığı, eserin omurgasını bu dörtlüklerin oluşturduğu gözlemlenebilir.

Kojamik (veya kojan), Tuva kültüründe *ır* olarak adlandırılan halk türkülerinin bir çeşidi olmakla birlikte, araştırmacılar tarafından bu iki tür arasında belirli yapısal ve tematik farklılıklar bulunduğu belirtilmektedir. Sekizli (4+4) hece ölçüsüyle söylenen kojamikler, *ır* türlerinde olduğu gibi ezgisel bir yapı taşımakla birlikte, genellikle bir veya iki dörtlükten oluşur. Konu bakımından çoğunlukla gençlik aşklarını işler; ancak bazı örneklerinde toplumsal eleştiri ve mizah unsurlarına da yer verildiği görülmektedir (Sürün-ool, 1965, ss. 8–9).

Sergey Pürbü, 17 Ağustos 1974'te Monguş Kenin-Lopsan'a verdiği bir mülakatta, oytulaaş'la ilgili olarak bu ezgilere "oytulaaş ırları" değil, *kojan* denmesi gerektiğini belirtmiştir. Şair, gençlerin atışma biçiminde *kojan ırları* söyleyerek birbirlerine aşklarını ilan ettiklerini, aralarında kinayeli konuşarak birbirleriyle şakalaştıklarını söylemektedir (Kenin-Lopsan, 2004, s. 25).

Tuva edebiyatının önde gelen isimlerinden Aleksandr Darjay (1991, s. 276), hem Sergey Pürbü'nün yakın dostu hem de onun sanat anlayışına tanıklık eden bir edebiyatçıdır. Darjay, Pürbü'nün halk şiiri geleneğinden, özellikle de *oytulaaş kojanlarından* ilham aldığını; bu türden ezgileri kendi sesiyle seslendirdikten sonra "Konguray" gibi şiirlerini kaleme aldığını aktarmaktadır.

Manzumede kojanlar özellikle eserin başkahramanı Çeçek'in insanlar arasındaki eşitsizliği, feodal sistemin zalimliğini sorguladığı monologlarda; Çeçek'le Mergen, Çeçek'le Mönzüüle ve Mergen'le Mönzüüle arasındaki diyaloglarda karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu diyaloglar ise *oytulaaş* sahnelerinin bulunduğu 1. bölüm 24., 25., 26., 27. bentlerde ve 2. bölüm 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15. ve 16. bentlerde yer almaktadır.

Eserde *oytulaaş*'tan bahsedilmesi, dönemin kültür politikaları dikkate alındığı oldukça dikkat çekicidir. Eserin yayımından yaklaşık sekiz yıl önce Tuva Halk Cumhuriyeti Komünist Partisinin (TARN) 20 Ekim-10 Kasım 1929 tarihleri arasında düzenlenen VIII. Kongresi'nde "toprak ağalarının ve onların işlevsiz çocuklarının ahlaksızlıklarına zemin hazırlayan, Japon emperyalizminin komplolarına hizmet eden, geçmişin artığı (Tuv. erginin artıncızı) bir gelenek" olarak yasaklanan, katılımcılarına ciddi soruşturmalar ve kovuşturmalar açılan *oytulaaş* (Potanov, 1966, s. 294; Sarıg-Dongak, 2009, s. 38), Monguş Kenin-Lopsan'a göre (2019, s.196) 'Aşk şarkılarının bestelendiği özgür bir tiyatro; Eski Tuvalarda genç kızların kocaya gitmesini, oğlanların kız bulmasını sağlayan kutsal bir gelenek'; 'Gizli düşüncelerin dile getirildiği, yuva kurmanın ilk aşaması'dır. Yasaklanana kadar Tuva'nın Ulug-Hem ve Hemçik gibi merkez bölgelerinde gözlemlenen bu geçiş ritüeli, genellikle yazın ilk ayından güzün son ayına kadar olan zaman diliminde, bilhassa dolunaylı gecelerde; yerleşim yerlerinden uzakta, genellikle ormanlık alanlarda icra edilen ve gençlerin herhangi bir aile baskısı olmadan tanışıp evlenmelerine olanak sağlayan bir merasimdir.

Oytulaaşın konumuz açısından en mühim yönü, katılımcı gençlerin kendi beklentilerini dile getirdikleri *kojanlar* söylemesidir. Çoklukla karşılıklı atışma biçiminde söylenen bu kojanlar; memleketin güzelliğine ve annelerin fedakarlığına övgü gibi konular içermekle birlikte *koçulaarı* adı verilen iğneleyici dizeler de barındırmaktadır. Manzumede yer alan bu kojanlar şöyle örneklendirilebilir:

Biçe-Dorgun urugları / Biçe-Dorgun kızları

Çerde çıtkan çerzi-le-dir, / Yerde yatan çürümüş kütük gibidir,

Bistin çaylag urugları / Bizim yaylanın kızları

Çerni kaastaan çeçek-le iyin / Yeri süsleyen çiçek gibidir (Pürbü, 2019, s. 75).

On-na beştij dünezinde / Ayın on beşinin gecesinde

Oytulaaştap alılınar, / Oytulaaş oynayanız,

Ortluluktuñ ak-la talın / Ormandaki ak söğütten

Şoor kılıp oynaalınar / Kaval yapıp oynayınız (Pürbü, 2019, s. 75).

Sergey Pürbü'nün eserinde özel bir yer verdiği başka bir Tuva geleneği de *Şagaa*'dır. Tuva Türklerinde Şagaa, On İki Hayvanlı Takvim'e göre yeni yılın gelişinin kutlandığı bir merasimdir ve Miladi takvime göre şubat ayının sonuna tekabül eder. Şagaa arifesinde çadırlar temizlenir, ikram edilecek yiyecekler hazırlanır, verilecek hediyeler belirlenir. Üç gün boyunca kutlanan Şagaa'nın ilk sabahında evin hanımı şafak sökerken çay kanatır, kaydattığı çaydan *tos karak* (dokuz gözlü) adı verilen kaşıkla ocakta yanan ateşe, çadırın ahşap iskeletine ve tavan penceresine; dışarda dokuz göğ (Tuv. tos deer), dokuz yöne (Tuv. tos çük) saç yapıp alkış söyler. Şagaa gecesinde *toolçu* "meddah" davet

edilir; eski yıl giderken “Daş-Hüren atlı Tanaa-Herel”, yeni yıl gelirken “Bora-Şeeley ve Boktu-Kiriş” gibi halk hikayeleri anlatılır (Kenin-Lopsan, 2019, s.189-193). Pürbü’nün *Çalı, kırgan bügüdege / Şagaa ışkaş höglüg doy çok* “Genç, yaşlı herkes için / Şagaa gibi neşeli bayram yok” mısralarıyla tanımladığı Şagaa’nın Tuva toplumunda bir geçiş ritüeli olarak üstlendiği rol, bu merasimler çerçevesinde ortaya çıkan dayanışma ruhu eserde oldukça canlı bir biçimde resmedilmiştir. 3. bölümün ilk altı bendinde gençlerin mutluluğu, kojumak söylemeleri, hediyeleşmeleri, oynanan seyirlik oyunlar; Kara-Kaday’ın Şagaa sabahında saçı yaparak dua etmesi, tütsü yakması olay örgüsünün kültürel fonunu oluşturmaları açısından dikkat çekicidir.

Oytulaaş ve Şagaa’nın yanı sıra, eserde öne çıkan bir diğer geçiş ritüeli de düğündür¹⁵. Üçüncü bölümün 13., 14. ve 15. bentlerinde yer alan bu bölümde, Çeçek’in düğün gecesi ayrıntılı biçimde tasvir edilir: Çeçek’in saçları örülür¹⁶, beliklerine *çavagalar*¹⁷ takılır ve başına *baştangı* (duvak) örtülür. Bu sembolik eylemler, onun artık bekarlıktan çıkıp evlilik kurumuna adım attığını gösterir. Ne var ki Çeçek kendi rızası dışında, zorla evlendirilmektedir. Kahramanın düğün evinden kaçması, bir nehir kenarına gelip yaşamına son vermeyi planlaması eserdeki dramatik gerilimin ön plana çıktığı bölümlerden biridir. Şair, genç kızın dayısı tarafından Dürzün-Meeren’in oğlu Möngzüüle’ye başlık parası karşılığında satılmasını, *Hereejenner biyee şagda / Hereejok¹⁸ dep şolaladıp / Çajam dirtpes çarıça deg / Sattırıptar mindig çüve* “kadınlar eskiden / gereksiz diye adlandırılıp / sanki bir mal gibi / sattırılmış” dizeleriyle ele alır ve feodal düzenin yozlaşmış yönünü eleştirel bir bakışla ortaya koymak için kullanır. Bu tenkit, aslında manzumenin ideolojik çerçevesinden doğmaktadır. Komünist liderler, kendilerinden önce kadınların “ev köleleri” olarak görüldüğünü, kadınların katılımı olmadan hiçbir devrimin başarıya ulaşamayacağını, proleter hareketin kaderinin proleter devrimin zaferi ya da yenilgisinin, kadın hareketinin işçi sınıfı için mi yoksa ona karşı mı olacağına bağlı olduğunu dile getirmişlerdir (Marks vd., 2023, ss. 53-56). Bu bakış açısı, tüm Sovyetler Birliği edebiyatında, Sovyet ideolojisine bağlı, üretken, girişken ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir kadın tipinin doğmasının önünü açmıştır. Mijit ve Koçoğlu Gündoğdu (2023, ss. 69-71), manzumenin başkahramanı olan Çeçek’in zorlu hayat yolculuğunun onunla aynı kaderi paylaşan yüzlerce Tuva kadınının bir yansıması olduğunu belirtmektedir.

Modern Tuva edebiyatının erken dönem eserlerinden itibaren, Tuva halkının Çin-Mançu egemenliğinden kurtuluş mücadelesi ve Kızılların yardımıyla kazanılan bağımsızlık, edebiyatın en belirgin temalarından biri olmuştur. Bu temanın hem nazım hem de nesir türündeki eserlerde sıklıkla işlenmesi, Sovyet ideolojisinin kültürel alanda yerleşmesi ve meşrulaştırılması sürecine hizmet etmiştir. Çeçek manzumesi de bu ideolojik çerçevenin belirgin bir örneğini sunar. Manzumede feodal düzenin karanlık yüzü, Dürzün-Meeren ve oğlu Möngzüüle karakterleri üzerinden somutlaştırılmıştır. Dürzün-Meeren, ağır vergilerle halkı sömüren ve onları baskı ve şiddet yoluyla itaate zorlayan bir toprak ağası olarak betimlenir. Oğlu Möngzüüle ise bu baskıcı düzenin sağladığı ayrıcalıklar içinde sefiş bir yaşam süren, topluma hiçbir fayda sağlamayan bir aristokrat tipini temsil etmektedir. Sergey Pürbü, derebeylik düzenini eleştirirken döneme ait terminolojiyi ustalıkla kullanmakta ve eserine tarihsel bir derinlik katmaktadır: *meeren* “bölge yöneticisi”, *noyan* “toprak ağası, bey”, *kamın* “Tuva’da iç savaş sırasında faaliyet gösteren Çin subayı”, *düjmet* “vergi memuru”, *elçi* “haberci”, *bay* “zengin, ağa”, *bayaattar* “ağalar”, *Haan töre hoyluzu* “İmparatorun töresi, yasası”, *kara ög* “kara çadır, hapisane”, *çañçın* “general, askerî vali”, *paaran* “karargâh”, *kazaktar* “Beyaz Ordu yanlısı Slav kökenli kosaklar” vb. Bu kavramlara ek olarak şiirde Dürzün-Meeren’in Haya’ya yaptırdığı işkence sahnesinde karşımıza çıkan *manzilaarı* terimi, feodalizmin acımasız yüzünü temsil eden dokuz işkenceden biridir. Monguş Kenin-Lopsan’ın (2019, ss. 137-139) *tos erii* “dokuz işkence” adını verdiği bu işkence yöntemleri şunlardır: 1. *şagaaytaarı* “şaagay adı verilen kalın dikişli deriyle insanın suratına vurmak”, 2. *manzilaarı* “bir kulaç uzunluğunda tahta ile suçlunun baldırına altmış kere vurmak”, 3. *sayga olurturu* “keskin, sivri taşlara oturtmak”, 4. *saspılgaalaarı* “elleri saspılga adı verilen ağaçların arasına sıkıştırmak”, 5. *kımçılaarı* “kamçılama”, 6. *saaktaarı* “suçlunun bacaklarını tomrukların arasına sıkıştırıp ezmek”, 7. *şivegeyig kuluzunnar kagarı* “sivri bambuları el tırnakların altına sokmak”, 8. *karakçe hıl urarı* “at yelesinin ince kıllarının kesilerek suçlunun göz bebeklerine vurulması”, 9. *oorgazinga hag kıpsırı* “sırtında kav yakmak”.

Sonuç

Modern Tuva edebiyatı, Tuva halkının zengin sözlü kültürünün doğal bir süreçte evrimleşmesiyle değil, tarihsel koşullar nedeniyle benimsenen Sovyet ideolojisinin estetik ve düşünsel hudutları çerçevesinde şekillenen bir edebiyat olarak ortaya çıkmıştır. Tuvalı

¹⁵ Geleneksel Tuva kültüründe düğüne *kuda*, düğünle ilgili geleneklere ise *kuda yozulaldarı* adı verilmektedir. Geleneksel Tuva düğünü, S. Ç. Dongak’a göre (2011, s. 4) *urug demdekteeri* “kız seçmek/işaretlemek”, *aas beleen azı belek sunarı* “karşılıklı hediyeleşme”, *şay buzarı* “çayın koparılması”, *maldaarı* “karşılıklı büyükbaş hayvan ya da at hediye etmek”, *dügdeeri* “nişan”, *kuda* “düğün” aşamalarından oluşmaktadır.

¹⁶ Bekâr kızların saçları tek beliklidir; nişanlanan kızların saçları iki ya da üç belikli örülür. Tuvalar arasında yaygın olan inanca göre bu üç belik doğumu, evliliği ve ölümü sembolize eder (Dongak, 2011, ss. 6-8).

¹⁷ Çavaga, Tuva geleneksel kültüründe gelinlik çağı gelen kızların saç örgülerine takılan gümüş ve inci süsler içeren takılar.

¹⁸ Tuva Türkçesinde *kadın* için Moğolca bir alıntı kullanılan sözcüklerden biri de *hereejen*’dir. Kadını bir anlamda değersizleştirmek için kullanılan *hereejok* “gereği yok, gereksiz” sözcüğü ile *hereejen* sözcüğü arasında halk etimolojisine dayanan bir ilgi kurulmaktadır.

edebiyatçılar, Tuva yazı dilinin tesisinin hemen ardından ilk örneklerini vermeye başladıkları ve yoğun bir sansür ve otosansür baskısı altında yayımladıkları eserlerinde Batı edebiyatının türlerini, Sosyalist gerçekçilik düşüncesiyle işlemek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu durum, bazı Tuvalı edebiyatçıların kendi kültürlerine sırt çevirmelerine, Tuva sözlü kültürü yeniden yorumlanarak çağın gereksinimlerine göre şekillendirilmek yerine onu görmezden gelmelerine sebep olmuştur.

Sergey Pürbü'nün *Çeçek* manzumesi, modern Tuva edebiyatının bu ilk dönem özelliklerini somut bir biçimde yansıtmaktadır. Şair, Batı edebiyatı biçimlerini kullanmak ve sosyalist gerçekçilik prensiplerini benimsemekle birlikte, kültürel devamlılığa verdiği önem neticesinde Tuva halk şiirinin türlerini ve konularını da göz ardı etmemiş; özellikle oytulaaş kojañlarını eserlerine taşımıştır. *Çeçek*, bu durumun en somut örneğidir. Ekim Devrimi'nden sonra yaşanan ve Tuva topraklarına da sıçrayan Rus İç Savaşı'nın tarihsel bir arka plan olarak kullanıldığı manzumede bir taraftan dönemin feodal yapısı çeşitli katmanlarda eleştirilmekle beraber diğer taraftan Tuva halkının düşünce dünyası ve kültürel niteliklerinin de tam bir portresi ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak, *Çeçek* manzumesi, Tuva halk kültürünün zengin sözlü mirasını modern edebiyatla birleştiren, gelenek ve yeniliği aynı düzlemde işleyen bir eser olarak öne çıkar. Sergey Pürbü, kendi kültürel mirasını yadsımadan, Batı edebiyatının türleriyle uyumlu bir biçimde yeniden yorumlamış; böylece Tuva yazı dilinin ve edebiyatının ilk dönemlerinde ortaya çıkan ideolojik sınırlara rağmen, kültürel özgünlüğün korunmasını sağlamıştır. Bu yönüyle *Çeçek*, Tuva edebiyatının tarihsel, kültürel ve estetik değerini anlamak için temel bir kaynak ve modern Tuva şiirinin ilk manzumesi olarak eşsiz bir örnek teşkil etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Kaynaklar / References

- Arıkoğlu, E., & Tosun, İ. (2024). *Tuvaca–Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Çadamba, L. M. (2013). *Pürbü Sergey Bakizoviç: 100 let so dnya rojdeniya, bibliografiçeskiy ukazatel*. Natsional Biblioteka A. S. Puşkina Respublika Tıva. (In Tuvan)
- Darjay, A. (1991). Çalça-daa, hödel-daa eves men. *Çetker Çetkizi*, 270–317. Tıvanıñ Nom Ündürer Çeri. (In Tuvan)
- Dongak, S. Ç. (2011). *Tıva kuda yozulaldarı*. (In Tuvan)
- Kenin-Lopsan, M. (2000). *Çitken urug*. Tıvanıñ Ündürer Çeri. (In Tuvan)
- Kenin-Lopsan, M. (2004). *Oytulaaş, inakşıldın kojañnarı*. Novosti Tuvi. (In Tuvan)
- Kenin-Lopsan, M. (2019). *Tuvaların gelenekleri* (Akt. İ. Tosun). Bengü.
- Kombu, S. (2012). *Tuvinskaya literatura: Slovar*. Nauka. (In Russian)
- Kurbatskiy, G. N. (2001). *Tuvintsı v svoem folklore: İstoriko-etnografiçeskie aspekt tuvinskogo folkloru*. Tuvinskoe Knijnoe İzdatel'stvo. (In Russian)
- Küjüget, A. K. (2006). *Duhovnaya kul'tura Tuvintsev: Struktura i transformatsiya*. Tuvinskiy İnstitut Gumanitarnıh. (In Russian)
- Küjüget, A. K. (Ed.). (2002). *Traditsionannaya kul'tura tuvintsev glazami inostrantsev*. Tuvinskoe Knijnoe İzdatel'stvo. (In Russian)
- Künzegeş, Yu. (1965). *Tıva kojamıktar*. Tıvanıñ Nom Ündürer Çeri. (In Tuvan)
- Lamina, V. A. (2007). *İstoriya Tuvi* (Vol. II). Nauka. (In Russian)
- Marks, K., Engels, F., Lenin, V. İ., & Stalin, J. (2023). *Kadının kurtuluşu ve sosyalizm*. Yar Yayınları.
- Mijit, L. S. (2020). Tuvinskaya natsional'naya poeziya 30–40 h godov XX veka. *Novie issledovaniya Tuvi*, 3, 166–177. (In Russian)
- Mijit, L. S., & Koçoğlu Gündoğdu, V. (2023). *Tuva şiiri: Geçmişten bugüne Tuva şiirinin gelişimi, şahsiyetler ve şiirler*. Bengü.
- Milner-Gulland, R., & Dejevskiy, N. (1993). *Rusya ve Sovyetler Birliği tarihi* (M. Çulhaoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- Monguş, D. A. (2011). *Tıva dıldın tayılbırlıg slovarı* (Vol. 2). Nauka. (In Russian)
- Nava, Ç. (2019). *Tıva Cumhuriyeti: Medeniyetin burçları*. Limdilik Yayınları. (In Tuvan)
- Oorjak, Ş. (2023, 8 Eylül). K 110-letiyu so dnya rojdeniya Sergeya Pyurbyu — Natsional'nyy muzey imeni Aldan-Maadyr Respubliki Tyva. Erişim tarihi 22 Eylül 2025, <https://xn--80adihlp9be0f.xn--p1ai/?p=24632> (In Russian)

- Ölmez, M. (2007). *Tuvacanın söz varlığı: Eski Türkçe ve Moğolca denklemleriyle*. Harrassowitz Verlag.
- Potanov, L. P. (Ed.). (1966). *İstoriya Tuvı* (Vols. I–II). Tuvinskoe Knijnoe İzdatel'stvo. (In Russian)
- Pürbü, S. B. (1941). Çeçek. *Revolüstun Hereli*, 1, 28–34. (In Tuvan)
- Pürbü, S. B. (1957). Çeçek. *Ulug-Hem*, 13, 257–270. (In Tuvan)
- Pürbü, S. B. (2019). *S. B. Pürbü: Şülükter, şülüglelder, proza, şiler* (Red. S. S. Tovuu). Natsional şkola högjüder institüt. (In Tuvan)
- Salçak, V. S. (2024). Çeçek dep şiijitken üş köjegelig operanın librettozu (libretto trehaktıy p'yesi-operı “Çeçek”). *Aziatskiye issledovaniya: İstoriya i sovremennost'*, 3(11). (In Russian)
- Sarıg-Dongak, K. (2009). *Barlık çurttuğ ertemden*. Tıvanın Nom Ündürer Çeri. (In Tuvan)
- Sat, Ş. Ç. (1964). *Tıva dıldı şinçilep kelgeniniñ töögüzün oçerigi*. Tıvanın Nom Ündürer Çeri. (In Tuvan)
- Sürün-ool, S. (1965). *Tıva kojamıktar*. Tıvanın Nom Ündürer Çeri. (In Tuvan)
- Tosun, İ. (2023). Tuva Cumhuriyetinde repressiya. İ. Dilek (Ed.), *Türk dünyasında repressiya içinde* (pp. 621–669). Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Tosun, İ. (2023). Tuva Cumhuriyetinde terim çalışmaları. A. İlker (Ed.), *Türk dünyasında terim çalışmaları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bulgaristan Türk Şiirinde “Rodoplar”

“Rhodopes” in Bulgarian Turkish Poetry

Nurcihan GÜNEŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muş,
Türkiye

Muş Alparslan University, Faculty of Science
and Letters, Department of Turkish Language
and Literature, Muş, Türkiye

Açıklama: Bu çalışma, 15–17 Mayıs 2025 tarihlerinde Muş/Türkiye’de düzenlenen 5. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu’nda “Bulgaristan Türk Şiirinde Rodoplar” başlığıyla sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

Explanation: The study is an expanded and revised version of the paper entitled “The Rhodopes in Bulgarian Turkish Poetry” presented at the 5th International Symposium on Turkology Studies, held in Muş, Türkiye, on 15–17 May 2025.

Geliş Tarihi/Received	11.08.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested	15.10.2025
Son Revizyon/Last Revision	06.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted	13.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	23.11.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Nurcihan Güneş
E-mail: n.gunes@alparslan.edu.tr

Atıf: Güneş, N. (2025). Bulgaristan Türk şiirinde “Rodoplar”. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 24-31.

Cite this article: Güneş, N. (2025). “Rhodopes” in Bulgarian Turkish poetry. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 24-31.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial-NoDerivatives 4.0

Öz

Rodoplar, Bulgaristan’ın güneyinde yer alan ve bir kısmı Yunanistan’a uzanan, Balkanlar’da önemli bir dağ silsilesidir. Balkanlar’daki Türk kültürünün önemli temsilcileri arasında yer alan ve ağırlıklı olarak Bulgaristan’ın Kırcalı, Hasköy (Haskovo) ve Filibe (Plovdiv) illerinde yaşayan Rodop Türkleri, bölgenin sosyal ve kültürel yapısına kayda değer katkılarda bulunmuş; aynı zamanda tarihî ve kültürel kimliğin şekillenmesinde de belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmada, Bulgaristan Türk şiirinde tematik açıdan öne çıkan unsurlardan biri olan “Rodoplar” temasının farklı boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı, siyasi ve sosyal açıdan stratejik bir öneme sahip olan Rodoplar’ın, Bulgaristan Türk şiirindeki yansımalarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Recep Küpçü, Niyazi Bahtiyar, Muharrem Zeynel Yumuk, Gülay Rafet Ahmet, Fahriye Mustafa Güney, Nazmi Türker Adalı, Mümin Bekir Mehmet, Osman Aziz, Nefise Habib Adıgüzel, Şahin Mustafa Altan, Mehmet Ali Macar, Ahmet Hasan Cebeci ve Mümin Mustafa Atakan gibi şairlerin şiirleri ele alınmıştır. Rodop Türklerinin ruh dünyasını, sosyal, kültürel ve siyasî deneyimlerini, yaşadıkları coğrafyaya duydukları aidiyet ve bağlılığı yansıtan şiirler üzerinden “Rodoplar” temasının Bulgaristan Türk şiirindeki yeri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan Türk şiiri, Rodoplar (Rodop dağları)

ABSTRACT

The Rhodopes are a significant mountain range in the Balkans, located in southern Bulgaria and extending partly into Greece. The Rhodope Turks, who are among the important representatives of Turkish culture in the Balkans and live mainly in the Bulgarian provinces of Kırcalı, Hasköy (Haskovo), and Filibe (Plovdiv), have made significant contributions to the social and cultural structure of the region; they have also played a decisive role in shaping historical and cultural identity. This study aims to examine the theme of “Rodopi,” one of the prominent elements in Bulgarian Turkish poetry from a thematic perspective. The main objective of the study is to reveal the reflections of the Rodopi Mountains, where the Turkish population lives densely and which are of strategic importance in political and social terms, in Bulgarian Turkish poetry. In this context, the poems of poets such as Recep Küpçü, Niyazi Bahtiyar, Muharrem Zeynel Yumuk, Gülay Rafet Ahmet, Fahriye Mustafa Güney, Nazmi Türker Adalı, Mümin Bekir Mehmet, Osman Aziz, Nefise Habib Adıgüzel, Şahin Mustafa Altan, Mehmet Ali Macar, Ahmet Hasan Cebeci, and Mümin Mustafa Atakan are examined. The place of the “Rodopi Mountains” theme in Bulgarian Turkish poetry has been determined through poems that reflect the spiritual world of the Rodopi Turks, their social, cultural, and political experiences, and their sense of belonging and attachment to the geography they live in.

Keywords: Turks of Bulgaria, Bulgarian Turkish poetry, Rhodopes (Rhodope mountains)

Giriş

*Sen sevdalı, sen hünerli Balkan dilberi,
Rodop dağı, Türk ocağı, bizim ezeli.
(Fahriye Mustafa Güney, Göçmen Güzeli)*

Bulgaristan Türkleri, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin idarî teşkilatlanması içerisinde Tuna ve Edirne vilayetlerinin Türk nüfusu ile özdeş bir topluluk olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşık beş asır boyunca Osmanlı hâkimiyeti altında kalan bu iki önemli vilayette, Türk nüfusunun bölge demografisinde belirleyici bir çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir (Memişoğlu, 2015, s. 4410). Bulgaristan’da farklı

siyasal rejimlerin hâkim olduğu Prenslik döneminden demokratik yönetime uzanan süreçte yaşanan siyasal ve toplumsal dönüşümler, Bulgaristan Türklerinin toplumsal konumunu doğrudan etkilemiştir (Özlem, 2008, ss. 341-345). 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşını izleyen dönemde Bulgar Prenslığı kurulmuş ve Türklerin önemli bir bölümü Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmeye başlamıştır. Tarihsel süreç içerisinde Bulgaristan Türklerinin içinde bulundukları siyasal ve toplumsal koşulların ağırlığı Bulgaristan Türklerinin edebiyatının sürekliliğini de zaman zaman kesintiye uğratmıştır. 1908’de Bulgaristan’ın bağımsız bir devlet olmasıyla Bulgaristan’daki Türk edebiyatı bir azınlık edebiyatına dönüşmüştür (Özkan, 2015, s. 2386). 1944 yılında Bulgaristan’da komünist sistemin başlaması ile de Bulgaristan’daki Türk edebiyatı farklı bir yapı ve özellik kazanmıştır. 1947’de kabul edilen anayasa ile Türk azınlığı ulusal azınlık statüsü kazanmış ve Türkçe öğrenme hakkı anayasa ile düzenlenmiştir. 1970’li yıllara gelindiğinde ise Bulgaristan’da Türk edebiyatının yasaklamalarla karşılaştığı bir dönem olmuştur. Bu sessizlik dönemi 1990’lı yıllara kadar sürmüş ve 1990 sonrasında Bulgaristan’da yönetim anlayışının değişmesiyle de Türk edebiyatı bir azınlık edebiyatı olarak yeniden canlanma sürecine girmiştir (Özgür, 1999, s.71; Özkan, 2015, s. 2386). Bu yönüyle de Bulgaristan Türk Edebiyatının temsilcisi olan Türk şiiri de tarihsel kırılmaların, kimlik müzakerelerinin ve toplumsal direniş biçimlerinin edebî düzlemde yeniden üretildiği bir ifade alanı olmuştur. Günümüzde sayısal bakımından en büyük azınlık olan Bulgaristan Türklerin büyük çoğunluğu Bulgaristan’ın Rodoplar bölgesinde yaşamaktadır. Rodoplar hem geçmişin hatırasını hem de kültürel sürekliliğin ruhunu içinde barındıran, Bulgaristan Türk şiirinin manevi coğrafyasını temsil eder. Bu nedenle Rodoplar’da doğup yetişen pek çok şair, bu bölgeyi dizelerinde bir “manevi vatan” olarak yeniden kurarak, toplumsal belleği şiir aracılığıyla diri tutmuş ve Rodoplar’ın kimlik üzerindeki dönüştürücü gücünü edebî biçimde görünür kılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak metin analizi yönteminden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda Bulgaristan sahası Türk şiiri, çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır. Bu veri tabanından taranan örneklem sonucunda Bulgaristan Türk şiirinde “Rodoplar” temasını ele alan belli başlı şiirler tespit edilmiştir. Tespit edilen bu şiir örnekleri değerlendirilmiş ve Bulgaristan Türk şiirinde “Rodoplar” temasının edebî ve toplumsal bağlamdaki yeri belirlenmiştir.

Memleket Olarak Rodoplar

Balkanlar’da çağdaş Türk şiirinin temsilcileri için memleket teması, şiir evreninin merkezinde yer alır. Şairlerin eserlerinde doğup büyüdüğü köylerden şehirlerine ve o şehirlerin bulunduğu bölgelere uzanan güçlü bir mekân bilinci hissedilir. Bu şiirlerde yer adları yalnızca birer coğrafi gösterge değil, aynı zamanda Türk kültürünün ve kimliğinin simgesel mekânları olarak anlam kazanır. Özellikle Rodoplar, Deliorman ve Dobruca bölgeleri, Türk kültürünün yaşadığı ve şiirle yeniden varlık kazandığı başlıca merkezler olarak öne çıkar (Akgün, 2025, s. 125). Ahmet Hasan Cebeci’nin “Balkan Mücahitleri” başlıklı şiirindeki dizeleri, bu mekânların Türk kültür dünyasındaki anlam derinliğini ve aidiyet duygusunu en güçlü biçimde yansıtan örneklerden biridir:

Dobruca, Deliorman bizimdir/ Gerlovayla Kocabalkan bizimdir/ Rodop denen Türklü volkan bizimdir (Kalkan, 2018, s. 603).

Bulgaristan Türk edebiyatının “beşiği” olarak nitelendirilen (Bahtiyar, 1996, s. X) Rodoplar Bulgaristan Türk şairlerinin duygu ve düşünce dünyasında derin bir esin kaynağı olmuştur. Mümün Bekir Mehmet’in “Rodoplar” adlı şiirinde Rodoplar’ı insanın iç dünyasını besleyen, mutluluğa kapı aralayan bir sığınak olarak şöyle belirtir:

Cevher yüklü şu her karış toprağın/ Açmıştır sır dolu ipek bağrını/ Altına bedel her türlü yaprağın/ Açar mutluluğun kapılarını.../ Gerekirse senin olur şu canım (Kalkan, 2018, ss. 744-745).

Şair, “cevher yüklü her karış toprak” ifadesiyle Rodoplar’ı yalnızca doğal zenginliklerin mekânı olarak değil, tarihî ve kültürel mirasın taşıyıcısı olarak yüceltir. “Sır dolu ipek bağır” tamlaması, toprağın hem gizemini hem de anaç şefkatini vurgular. “Altına bedel her türlü yaprak” dizesi, Bulgaristan Türklerinin memleket toprağına bakışındaki derin maneviyatın ve bu toprağın her unsuruna verilen değerin şiirsel bir yansımasıdır. “Gerekirse senin olur şu canım” ifadesiyle ise bu sevdâ, en yüce fedakârlık biçimi olan can verme noktasına ulaşır. Böylece Rodoplar, yalnızca coğrafi bir mekân değil, uğruna yaşanacak ve gerekirse ölünecek bir memlekete dönüşür.

Her topluluk, maddi ve manevi kültür unsurlarıyla çevrelenmiş bir yaşam alanı içinde var olur. Bu alan, sesleri, kokuları ve görsel öğeleriyle tanıdık, sahiplenilmiş ve kök salınmış bir çevre niteliğindedir. Sosyalleşme süreçlerinde paylaşılan kültürel, ekonomik, dinsel ve değer temelli yapılar; topluluğun ortak temsillerini ve anlam dünyasını şekillendirir. Bu unsurlar, grup üyeleri tarafından içselleştirildikçe kolektif kimliğin temel yapı taşlarına dönüşür (Bilgin, 2009, s. 171).

Muharrem Zeynel Yumuk de “Rodoplar” adlı şiirinde “her daim bizim” dediği Rodoplar’ı şöyle betimler:

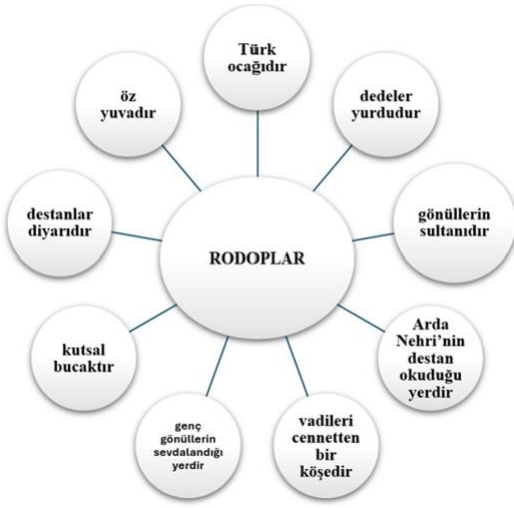
Güneyde yine o bizim Rodoplar/ Dedeler yurdun kutsal bucağı/ Ormanlar: Çam kokar, gürgen, meşedir/ Vadiler cennetten birer köşedir/

Çiçekler: gül, lale ve menekşedir/ Hoş kokar burnumda güzel Rodoplar (Kalkan, 2018, ss. 191-192).

“Dedeler yurdun kutsal bucağı” dizelerinde Rodoplar ataların anılarıyla harmanlanmış “kutsal bucak” olarak nitelendirilen, geçmişle bugünü buluşturan manevi bir sığınak olarak karşımıza çıkmaktadır. Çam kokulu ormanların, gürgen ve meşe ağaçlarıyla bezenmiş yamaçların, cennetten birer parça gibi uzanan vadilerin, gül, lale ve menekşelerin büyüleyici kokusuyla Rodoplar yeniden hatırlanır. Bu tanıdık kokular yüreklerde huzur ve mutluluk olarak yankılanır. Şiirde koku duyusuna yapılan bu vurguyla Rodoplar artık yalnızca görülen değil, hissedilen, solunan bir memlekettir. Benzer biçimde, Nazmi Türker Adalı “Rodoplara Şimdi Gel” adlı şiirinde “Genç gönüller burada olur sevdalı.../ Bize destan okuyor coşan Arda...” (Kalkan, 2018, s. 480) dizeleriyle bölgeyi gençliğin, sevdanın ve destansı coşkunun mekânı hâline getirir. Gülay Rafet Ahmet’in “Rodoplar” şiirinde “Bizim buraların öz yuvası.../ Gönümüzün... sultanısın” (Kalkan, 2018, s. 1107) ifadeleri ile hem mekânsal hem de duygusal bir sahiplenişin altını çizer. Fahriye Mustafa Güney ise “Göçmen Güzeli” adlı şiirinde “Rodop dağı, Türk ocağı, bizim ezeli” (Kalkan, 2018, s. 994) dizesiyle bölgeyi Türk kimliğinin kadim bir parçası olarak konumlandırır. Bu şairler şiirlerinde Rodoplar’ın şöyle resmetmişlerdir (Şekil 1).

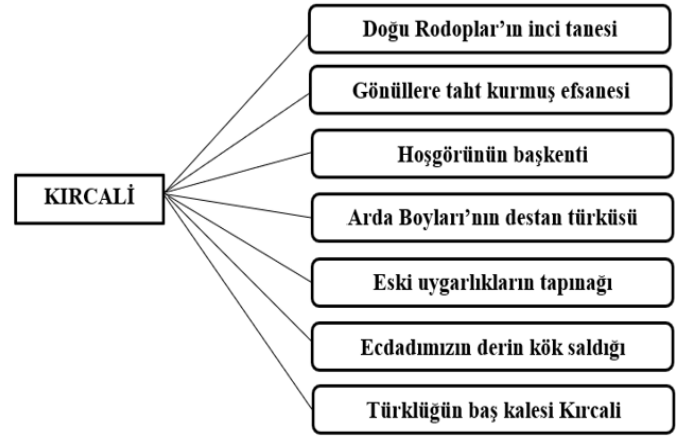
Şekil 1

Rodoplar

Şekil 2

Kırcalı

Şahin Mustafa Altan “Cevap” adlı şiirinde memleket sevgisini annelik sevgisiyle birleştirir ve Rodoplar’a olan bağlılığını şöyle anlatır:

Evlât nasıl bıkmaz ise anne demeye/ Ben de bıkmadım, bıkmam asla/ Gönümün içinde yalnız burası/ Güzelliğe gelince her ana güzel/ Ama herkese en güzel gelen/ Kendi anası... (Kalkan, 2018, s. 524)

Bu dizelerde Rodoplar, yalnızca yaşanan bir mekân değil kimliğin rahmi hâline gelir. Burada annenin adı *Rodoplar* olmuştur. Şair için Rodoplar iç dünyanın merkezine yerleşmiş bir varlıktır. “Yalnız burası” derken şair hem fiziksel bir mekânı hem de ruhsal bir sığınağı işaret eder. “Güzelliğe gelince her ana güzel / Ama herkese en güzel gelen kendi anası...” dizeleri, evrensel bir insanlık gerçeğini dile getirir. Şair, evrensel güzelliği kabul eder ama bireysel bağlılıktan vazgeçmez. Altan’ın dizelerinde anne hem yaşamın kaynağı hem de kimliğin köküdür. Rodoplar da aynı işlevi görür; dili, kültürü ve kimliği besleyen bir *anne topraktır*. Annenin rahmi nasıl yaşamı besliyorsa, Rodoplar da şairin kimliğini besleyen bir ana kucağıdır.

Ali Şevket Durmuş, “Köyüme” adlı şiirinde köyüne olan bağlılığını şiir aracılığıyla görünür kılmış ve bu bağlılığını şöyle belirtmiştir:

Geçmişini bilen, halini gören/ Aşka düşüp hiç sana vurulmaz mı?/ Ve çehreni seyreden her yabancı / On sekizlik Rodoplu kız sanmaz mı? (Kalkan, 2018, s. 596).

Recep Küpçü’nün “Rodoplar” adlı şiirinde, Rodoplar’ı Türk toplumunun birleştirici, koruyucu ve besleyici dişil gücünü temsili olarak görür ve Rodoplar’a şöyle seslenir:

“Sen, baba kaygısından yoksun çocuklar büyüten/ Canımın içi, Rodoplar / Babaları gurbetten/ Topladın mı bağrına artık?” (Küpçü, 1994, s. 44).

Şair, Rodoplar’ı “baba kaygısından yoksun çocuklar büyüten” bir anne olarak betimler. Bu anne erkek otoritesinin yokluğunda direnci ve umudu taşıyan aynı zamanda da ekonomik zorunlulukların şekillendirdiği bir toplumsal gerçekliğe ayna tutan bir annedir. Şairin “topladın

mı bağrına artık” sorusu, yalnızca bir özlem değil, dağılmış ailelerin yeniden birleşmesi yönünde derin bir çağrıdır. Rodoplar burada, kültürel belleği ve dayanışmayı simgeleyen bir *ana yurt* kimliğine bürünür. Küpçü, Rodoplar üzerinden, ekonomik ve toplumsal göçün bireysel acılarda yarattığı boşluğu, ana toprağın şefkatiyle doldurur.

Recep Küpçü’nün “Köyüm ve Ben” adlı şiirinde de bireyin doğup büyüdüğü topraklarla arasındaki duygusal bağın kaçınılmaz kopuşunu, memleketine duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

Her zerren gözümde tüter/ Sanma ki kaçacağım senden/ Hayat bazen mecbur eder/ Sevdüğinden ayrılmayı/ Arzu etsen de gönlünden/ Onun kournunda kalmayı (Küpçü, 1994, s. 22).

Küpçü’nün bu dizelerinde, özlemin ve mecburiyetin iç içe geçtiği derin bir içsel çatışmayı dile gelir. Şair, “her zerren gözümde tüter” ifadesiyle köyüne duyduğu hasreti, neredeyse somut bir varlık gibi gözlerinin önünde canlandırarak anlatır. Bu söylem, yalnızca bir memleket ayrılığını değil, köklerinden kopmanın ruhsal acısını da yansıtır. “Sanma ki kaçacağım senden” dizesi ise ayrılığın bir ihanet değil, zorunluluğun bir sonucu olduğunu vurgular. “Hayat bazen mecbur eder / Sevdüğinden ayrılmayı” dizeleri bireyin iradesini aşan toplumsal koşullara bir göndermedir. Son dizelerdeki “Arzu etsen de gönlünden / Onun kournunda kalmayı” ifadesi, kalbin ait olduğu yere dönme arzusunun, yaşamın zorunlulukları karşısında çaresiz kaldığı bir kader bilincini yansıtır. Bu dizeler yalnız bireysel bir özlemin değil, Bulgaristan’daki Türk halkının yurtlarından kopuşuna eşlik eden derin duygusal sarsıntının da sembolüdür.

Memleket olarak Rodoplar eşsiz güzelliğinin yanında kaderine terk edilmiş manzaralarıyla da şiirlere konu olmuştur. *Ayrılık şiirleri* olarak adlandırılan eserler, Bulgaristan Türklerinin anavatanlarından sürülmelerini, ıssızlaşan Türk köylerini ve ayrılığın yarattığı derin acıları yoğun bir hüznün atmosferi içinde işlerken, aynı zamanda totaliter rejimin politikalarını da telin etmektedir. Doğrudan doğruya zorunlu göç politikasının mağduru olan Bulgaristan Türk şairlerinin kişisel tecrübelerinden doğan bu metinler, 1984-1989 döneminde yaşananlara bir tanıklık niteliği taşır. Dolayısıyla bu eserler, zorlu koşullar altında gelişen bir azınlık edebiyatının, karanlık bir dönemin bütüncül edebi yansımasını oluşturma gücünü ortaya koymaktadır (Şen, 2015, ss. 25-26). Örneğin, Haşim Hüseyin Semerci’nin “Rodop Göçmeni” adlı şiiri, göçün bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı derin travmayı somut imgeler aracılığıyla dile getiren etkileyici bir ağıttır. Rodop Türklerinin göçle birlikte yaşadıkları büyük sarsıntıyı “Sen yoksun Rodop göçmeni” redifli mısralarıyla şöyle dile anlatır:

Hey gidi Rodop göçmeni / Götüren nedir seni?.../Yıkılan evin taşları/ Annelerin göz yaşları/ Babaların telaşları/ Sen yoksun Rodop göçmeni/ Sallandığın tahta beşik/ Sapı kırık ağaç kaşık,/ Ayağını çarptığın eşik buralarda, / Sen yoksun Rodop göçmeni/ Akman öküzün kırık boynuzu.../ Akman öküzün kırık boynuzu/ Yavuklundan kesilen saçlar/ Ezbere bildiğin yamaçlar/ Budadığın ağaçlar buralarda,/ Sen yoksun Rodop göçmeni/ Dedenin püsküllü fesi / Abası, poturu, keçesi/ Ninenin örekesi buralarda/ Sen yoksun Rodop göçmeni. (Kalkan, 2018, s. 1035).

Şair, “Hey gidi Rodop göçmeni / Götüren nedir seni?” sorusuyla başlayan dizelerinde, yalnızca bir kişiye değil, köklerinden koparılmış bir topluluğa seslenir. Bu soru hem sitemin hem de anlaşılamayan bir kaderin ifadesidir. “Yıkılan evin taşları, annelerin göz yaşları, babaların telaşları” gibi dizelerde, göçün geride bıraktığı acıların ve kayıpların izleri canlı bir biçimde resmedilir. Şair, bu şiir aracılığıyla göç olgusuyla kendisi arasındaki bireysel bağ da ortaya koymaktadır. Şair, Rodoplar’daki köyünün duygusal atmosferini, köyüne ait bütün unsurları kullanarak ayrılığın doğurduğu acıları yoğun bir hüznle betimlemiş. Her bir nesne, tahta beşik, ağaç kaşık, kırık boynuz, püsküllü fes birer *hatıra nesnesine* dönüşür. Geçmişin dokusunu, kimliğin köklerini ve aidiyetin sembollerini taşır. Şairin sesi, yitirilen bir yurdun taşlarına, eşyalarına, kokusuna sinmiş bir hafızayı çağırır. Semerci’nin dizelerinde göçmen, geride bıraktığı kültürün sessiz tanığıdır.

Rodoplar Coğrafyası

Arda Nehri

Edirne’nin batısında Meriç Nehri ile birleşen (Tombul, 2014, s. 150) Arda Nehri, Rodoplar’a ait unsurlardan biridir. Rodoplar’ı besleyen ve Kırcalı şehrinin ortasından geçen Arda Nehri, Bulgaristan Türk şairlerini de beslemiş ve onlara ilham kaynağı olmuştur. 1984-1989 yılları arasında maruz kaldıkları yoğun baskılara rağmen Bulgaristan Türklerinin ülkeye olan bağlılıklarını sürdürmelerinin temel nedenlerinden biri, bu dönemi konu edinen şiirlerde açıkça gözlemlenebilmektedir. Nitekim Nazmi Nuri Adalı, isim değiştirme politikalarının ulaştığı boyutları “Kanlı Arda” adlı şiirinde Arda Nehri’ne seslenerek dile getirmektedir. Şair, Bulgaristan Türklerinin konuştukları dil, söyledikleri türküler ve sahip oldukları inançlarla bu topraklara damgasını vurduklarını, dolayısıyla Türk kimlikleriyle varlıklarını sürdürmeye devam edeceklerini vurgulamaktadır (Şen, 2015, s. 34). Nazmi Nuri Adalı Arda’ya şöyle seslenmektedir:

“Adını biz koymadık mı, Arda?/ Türkçe değil mi “Şeytan köprü,” “Dar Ara”?/ Kurban olmadı mı sana Adalı Nuriye?/ “Ürpek” demedik mi yamacında dağlara?/ Yazık değil mi Yusuf’la Feride’ye?” (Bahtiyar, 1996, s. 75)

Bu dizelerde Arda Nehri insana özgü nitelikler taşıyan canlı bir varlık olarak karşımıza çıkar. Soru yöneltme eylemi insana özgü bir iletişim biçimi olduğundan, Arda'nın bu şekilde seslenilen bir varlık hâline gelmesi, şairin onunla kurduğu derin bir duygusal bağın ifadesidir. Şair, "Adını biz koymadık mı, Arda?" dizesiyle, Arda'nın Bulgaristan'daki Türk halkının belleğinde köklü bir yer tuttuğunu vurgular. Bu sesleniş hem bir sahiplenme hem de geçmişe yöneltmiş duygusal bir sorgulamadır. "Türkçe değil mi Şeytan köprü?" ifadesiyle de bölgedeki toprağın dilinin Türkçe olduğuna dikkat çeker. "Adalı Nuriye", "Yusuf" ve "Feride" gibi isimler aracılığıyla da Arda'ya, aşkların, acıların ve kayıpların sessiz tanığı olarak etkinlik kazandırır. Böylece şair Arda'yı bir akarsudan öte, geçmişle bugün arasında akan bir "yaşayan tarih" olarak kurgular. Bu dizelerinde Arda insanla aynı duygusal düzlemde yer alan bir canlı yoldaş kimliği kazanır.

Kırcali Şehri

Günümüzde Bulgaristan'daki Türk nüfusunun önemli kısmının yaşadığı ve Kırcali'nin de içinde bulunduğu Doğu Rodoplar, Tanrıdağ diye adlandırılmaktadır. Bu bölge, Osmanlı tarihinde İslam'ın yayılmasında etkin olan tekke ve zaviye gibi kurumların ilk örneklerinin ortaya çıktığı bir alan olması bakımından dikkat çekmektedir (Kayapınar, 2018, s. 33). Bulgaristan Türk şairleri, Kırcali'ye duydukları sevgi ve hayranlığı sanatın dönüştürücü gücüyle mısralarına işleyerek bu şehri şiirlerinde ebedileştirmişlerdir. Nefise Habib Adıgüzel, "Kırcali" adlı şiirinde Kırcali'yi kimliğini biçimlendiren canlı bir varlık olarak yücelterek şöyle anlatır:

Sende dile geldi ilk aşkım/ Sende döküldü ilk annelik/ Ve sevinç göz yaşlarım/ Sende gerçekleşti tüm arzularım. / İsteseler de koparamazlar seni benden/ Nerede olursa olsun/ Adının andıkça/ Canlanıyor içimde sıcak hatıraların.../ İsteseler de koparamazlar seni benden/ Seni benden. (Kalkan, 2018, s. 839).

Duygusal yoğunluğu yüksek bu dizelerde Kırcali hem ilk aşk hem de annelikle özdeşleşmiş. "Sende dile geldi ilk aşkım / Sende döküldü ilk annelik" dizeleri, öznenin yaşamındaki en saf, en temel duyguların sevgi ve annelik kaynağının bu şehir olduğunu vurgular. Şair burada mekânla kurulan duygusal bağın derinliğini gösterir. Şairin "İsteseler de koparamazlar seni benden" dizesi kimlik mücadelesinin ve direnişin en yalın ama en güçlü ifadesidir. Şair bu dizeyle Bulgaristan Türklerinin kimlik mücadelesine edebi bir tanıklık sunar. Nefise Habib Adıgüzel'in bu dizeleri kimlik ekseninde şekillenen güçlü bir memleket sevgisinin ve kadın duyarlılığının estetik bir dışavurumudur.

Kırcalili kadın şair Resmiye Seyit Ahmet Mümün'ün "Kırcali" adlı şiirinde Kırcali'yi, yalnızca bir şehir olarak değil, Rodoplar'daki Türk varlığının sembolü ve kültürel direnişin merkezi olarak şöyle yüceltir:

Doğu Rodoplar'ın inci tanesi/ Gönüllere taht kurmuş efanesi/ Hoşgörünün başkenit.../Arda Boyları'nın destan türküsü.../ Eski uygarlıkların tapınağı.../ Ecdadımızın derin kök saldı / Türklüğün baş kalesi Kırcali... (Kalkan, 2018, s. 1097)

"Kırcali, Arda boylarının destan türküsü" ifadesi, kentin Arda Nehri'yle bütünleşen doğal güzelliğini ve halkın kolektif belleğinde taşıdığı destansı değeri vurgular. Şair burada Kırcali'yi bir mekândan ziyade, geçmişle bugünü birbirine bağlayan bir *türkünün ezgisi* olarak konumlandırır. "Güzel Rumeli şehri/ Türk ordularının savaş alanı/ Türklüğün baş kalesi" dizeleri ise Kırcali'nin tarih boyunca üstlendiği stratejik ve simgesel rolü derin bir vatan duygusuyla yansıtır. Şair, bu ifadeler aracılığıyla kenti bir *Türk kimliği kalesi* olarak tanımlar; "Doğu Rodoplar'ın inci tanesi" benzetmesi, Kırcali'nin Bulgaristan coğrafyası içindeki özgün konumunu, kültürel bir merkez olarak taşıdığı birikimi ve Türk kimliğinin sürekliliğini anlatmak için seçilmiştir. Bu yönüyle Kırcali, tıpkı bir inci gibi tarih boyunca sıranmış, baskılara rağmen direncini korumuş, kimliğini zorluklar içinde parlatmış bir şehir olarak betimlenir. Kırcali, "ecdadımızın derin kök saldı", Türk kültürünün yayıldığı ve derin izler bıraktığı topraklardır. Şair, Kırcali'yi hem dinî hem de tarihî yönleriyle ele almış ve bu doğrultuda şiirine yansıtmıştır. Bu yaklaşım, Rodoplar'daki Türk halkının bakış açısını ve Kırcali'ye dair duygularını göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Şair, Kırcali'nin tüm olumlu özelliklerini bir arada sunarak nasıl bir mekân olduğunu coşkulu bir şekilde şöyle anlatmıştır (Şekil 2):

Kırcali/ Kirli Köyü

1984 yılı sonu ile 1985 yılı başlarında, Todor Jivkov liderliğindeki Bulgaristan hükümeti, ülkedeki Türk azınlığın varlığını inkâr ederek onların "zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" olduğu tezini öne sürmüş ve bu teze dayanarak zorunlu isim değiştirme politikasını uygulamaya koymuştur (Hacısalıhoğlu, 2008, s. 65). Bu asimilasyon politikasına karşı 26 Aralık 1984'te Kırcali'nin Kirli (Kirkovo) beldesinde düzenlenen bir protesto gösterisi esnasında, annesinin kucağında hayatını kaybeden Türkan bebek, yaşanan trajedinin simgesi haline gelmiş ve edebî eserlerde ölümsüzleştirilmiştir. Niyazi Bahtiyar'ın "Bir Çocuk Sesi" başlıklı şiiri, bu süreçte hayatını kaybeden bu küçük şehit için yazılmış çok sayıda ağıttan biri olarak literatürde yerini almıştır (Şen, 2015, ss. 37-38).

"Minik bir çocuk ağlar geceleri düşümde / İşte orda KİRLİ'de sabır kadehim taşar, / Belki de kemikleri toprak olmuştur amma / Küçük şehidin sesi sınır taramaz aşar." (Kültür ve Turizm Bakanlığı, t.y.)

“Minik bir çocuk ağlar geceleri düşümde” dizesi geçmişte yaşanmış bir trajedinin hâlâ şairin bilinçaltında yankılandığını gösterir. Çocuğun ağlayışı, yalnızca bireysel bir yasin değil, bir halkın susturulmuş sesinin yankısıdır. Şairin “düşümde” sözcüğünü kullanması hem bir hatırlama alanı hem de bastırılmayan bir vicdanın sesini anlatır. “İşte orda KIRLI’de sabır kadehim taşar” dizesinde geçen sabır kadehi metaforu, Türk halkının uzun süre boyunca maruz kaldığı baskılara karşı gösterdiği dayanıklılığı temsil eder. Ancak bu kadehin “taşması”, zulmün artık katlanılamaz bir boyuta ulaştığını, toplumsal bir kırılmanın gerçekleştiğini simgeler. Şairin Kırli (Kirkovo) yer adını özellikle büyük harflerle vurgulaması, mekânın bir coğrafi noktadan ziyade, tarihî bir yara ve direnişin sembolü haline geldiğini gösterir. “Belki de kemikleri toprak olmuştur amma / Küçük şehidin sesi sınır taramaz aşar” çocuk, yalnızca bir masumiyet sembolü değil, aynı zamanda adaletin ve kimliğin sesi haline gelir. “Sınır taramaz aşar” ifadesi, millî ve siyasî sınırların ötesine geçen bir vicdan çağrısını temsil eder. Bu dizelerde ölüm, fiziksel bir son değil; bir direnişin başlangıcıdır. Sonuç olarak Bahtiyar’ın bu dizeleri, Bulgaristan Türklerinin yaşadığı asimilasyon politikalarının ruhsal ve kültürel yıkımını, bir çocuğun masum ölümü üzerinden evrensel bir trajediye dönüştürür. Şairin dili sade ama derinliktir. “Bir Çocuk Sesi”, hem tarihî bir tanıklık hem de insanlık vicdanına hitap eden bir ağıt niteliği taşır. Türkan bebeğin sesi, şiir aracılığıyla susturulmak istenen bir halkın sesiyle bütünleşir ve edebî bellekte ölümsüzleşir.

Mestanlı Şehri

Doğu Rodop dağlarında, Türkler tarafından kurulmuş olan bu kent (Acaroğlu, 2006, s. 728) dramatik bir hikâyeye sahne olarak Bulgaristan Türk şiirinde yerini almıştır. Süleyman Yusuf Adalı, “Mestanlı Meydanı” başlıklı şiirinde, Bulgarlaştırma politikalarına karşı yürütülen direniş sırasında hayatını kaybeden bireyleri merkeze almaktadır. Şair, bu eserinde Bulgaristan Türklerinin sergilediği kararlı mücadeleyi, onların Bulgaristan toprakları üzerindeki tarihsel haklarının ve mevcudiyetlerinin temel güvencesi olarak konumlandırmaktadır (Şen, 2015, ss. 34-37).

“Yüzümüzdeki hüznün / Şehitlerimizin yasıdır/ Kanımızla boyanan bu meydan bu şehrin bizim oluşunun damgasıdır.” (Bahtiyar, 1996, s. 75).

“Yüzümüzdeki hüznün / Şehitlerimizin yasıdır” dizesinde, topluluk kimliğini tanımlayan temel duygu, yas ile şekillenir. Buradaki hüznün bilince kazınmış direnişin sessiz gücüdür. Şair, yüzlerde taşınan bu hüznü, geçmişte yaşanan zulmün unutulmaz izleri olarak sunar. Böylece bireyin yüzü, toplumsal hafızanın aynasına dönüşür. “Şehitlerimizin yasıdır” ifadesi, bu hüznü bir utanç değil, onur nişanesi hâline getirir. “Kanımızla boyanan bu meydan” dizesi, Mestanlı Meydanı’nı sıradan bir coğrafi alan olmaktan çıkarır; onu bir kutsal mekân, yani *kanla mühürlenmiş kimlik alanı* dönüştürür. Son dizedeki “bu şehrin bizim oluşunun damgasıdır” ifadesi ise, şiirin ideolojik ve tarihsel vurgusunu en açık biçimde ortaya koyar. Şair burada, aidiyeti yalnızca tarihî veya kültürel bir hak olarak değil, bedel ödenmiş bir hakikat olarak temellendirir. *Damga*, sahiplenmenin kalıcılığını ve değiştirilemezliğini temsil eder; bu *damga* kanla atılmıştır ve bu nedenle hiçbir siyasî manipülasyonla silinemez. Mestanlı Meydanı zulme karşı sürdürülen mücadelenin ahlaki temelini ortaya koymuştur. Şairin bu dizeleri tarihsel bir tanıklık taşır. Bu yönüyle eser, Bulgaristan Türk şiirinde yalnızca bir ağıt değil, kimlik bilincinin estetik bir manifestosu niteliğindedir.

Rodoplu Türk Halkı

Rodoplu Türk Kızı

Şahin Mustafa Altan “Rodoplu Kız” adlı şiirinde romantik duyguların ötesinde Bulgaristan’daki Türk kimliğinin kadın eliyle korunmuş sürekliliğini yüceltir. Rodoplu Türk kızı hem güzelliğin hem emeğin hem aşkın hem kimliğin temsilcisidir. Bir bahar çiçeği gibi her bahar yeniden doğan umudun sessiz kahramanını Şahin Mustafa Altan’ın dizelerinde şöyle anlatır:

Saçlarına takmış bir mor menekşe/ Gözlerinde neşe, kalbinde neşe/ Yüzünü çevirmiş doğan güneşe/ Bir bahar çiçeği şu Rodoplu kız! / Temiz düşünce ile inanır aşka/ Sevgi ile evini çevirir köşke/ Bir bahar çiçeği şu Rodoplu kız. (Kalkan, 2018, s. 524).

Bu dizelerde Rodoplu Türk kızı Anadolu’dan Balkanlar’a uzanan Türk ruhunun zarif yüzünü temsil eder. “Saçlarına takmış bir mor menekşe” dizelerinde doğayı kadınla özdeşleştirmiştir. Ancak burada doğa, yalnızca bir süs unsuru değil, kadının doğallığını ve içsel direncini yansıtan bir aynadır. Menekşe hem alçakgönüllülüğün hem de dayanıklılığın simgesidir. Dolayısıyla Rodoplu kız, narinliğin içinde güç, sadeliğin içinde asalet taşır. Rodoplu kızın gülümsemesi, yoksulluğa, yalnızlığa ve asimilasyon tehlikesine karşı bir sessiz direniş biçimidir. “Yüzünü çevirmiş doğan güneşe” dizesi, umut ve yenilenme imgesiyle şiirin eksenini belirler. “Sevgi ile evini çevirir köşke” dizesi ise, Bulgaristan Türk kadınına özgü yaratıcılığı ve üretkenliği dile getirir. Altan’ın bu dizeleri, Rodoplu kızı yalnızca bir güzellik nesnesi olarak değil inancın ve umudun öznesi olarak resmeder.

Şahin Mustafa Altan “Tütüncü Kız” başlıklı şiirinde ise Rodoplu’nın üretici ruhunu, emeğin dişil yüzünü temsil eden o Türk kızını şöyle anlatır:

Tütünün katranı ellerinde kına/ Yaklaş tütüncü kız gel, gel yakına/ Uzat ellerini uzat öpeyim/ Rodoplar'ı seven, seni de sever/ Tütünleri öven seni de över/ Uzat ellerini uzat öpeyim. (Bahtiyar, 1996, s. 92)

“Tütünün katran ellerinde kına” dizesi, şiirin merkezinde yer alan güçlü bir karşıtlık üzerine kuruludur. Burada katran, emeğin izini; kına ise kadınlığın, geleneksel zarafetin simgesini taşır. Bu iki öge bir araya geldiğinde hem çalışkanlığın güzelliğini hem de güzelliğin çalışkanlığını dile getirir. “Yaklaş tütüncü kız gel, gel yakına / Uzat ellerini uzat öpeyim” dizeleri hem bir sevda çağrısı hem de bir saygı duruşudur. “Rodoplar'ı seven, seni de sever / Tütünleri öven, seni de över” dizeleri ise bireysel sevgiyi toplumsal bir boyuta taşır. Rodoplu kıza duyulan sevgi, bir bakıma memlekete, toprağa ve kültüre duyulan sevgidir. *Uzat ellerini uzat öpeyim* dizelerinde bir halkın şükranını dile getirir. Şairin sesi, bir hayranlık duygusundan ziyade bir hürmet ve minnettarlık tonuyla yankılanır. Rodoplu kız, bu bağlamda hem emeğin hem sevdanın hem toprağın hem umudun suretidir. Elleriyle tütün yetiştirirken bir halkın kimliğini de yeşerten kadındır.

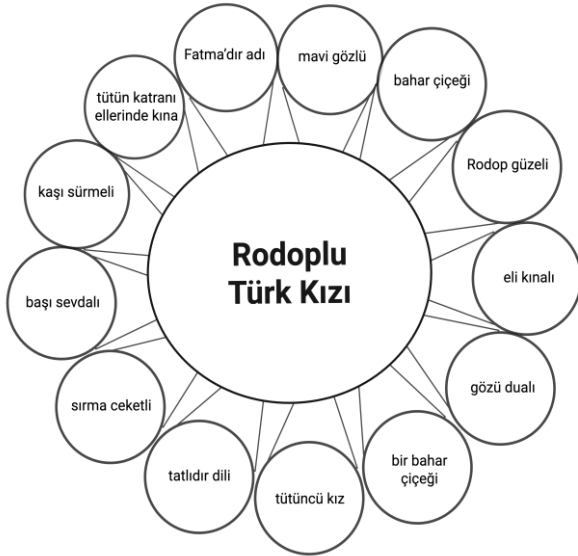
Mehmet Ali Macar, “Rodop Güzeli” adlı şiirinde Rodop Türk kızının kültürel ve estetik temsiline dair güçlü bir sembolik anlatı sunar. Şair, Fatma adını verdiği bu kadını şöyle tasvir eder:

Eli kınalı gözü dualı/ Kaşı sürmeli başı sevdalı.../ Tatlıdır dili, Fatma'dır adı/ Takmış telleri Rodop güzeli/ Ne güzel gülüyor mavi gözleri (Kalkan, 2018, s. 617).

“Eli kınalı, gözü dualı” dizesiyle başlayan şiir, Rodoplu kızın iki temel yönünü bir araya getirir: gelenek ve inanç. Kına, bir yandan kadınlığın güzelliğini ifade ederken, öte yandan fedakârlığın ve teslimiyetin işaretidir. “Gözü dualı” ifadesi ise, bu dış zarafetin iç dünyadaki karşılığıdır. “Mavi gözler” ise Rodop Dağları’nın ufukları kadar engin ve özgürdür. Şiirdeki “eli kınalı, gözü dualı” ve “mavi gözlü gülüş” dizelerinde inanç, güzellikle direniş, yerellekle evrensellik arasında kurulmuş estetik bir denge vardır. Şahin Mustafa Altan ve Mehmet Ali Macar Rodoplu şiirlerinde Türk kızını şöyle betimlemişlerdir (Şekil 3).

Şekil 3

Rodoplu Türk Kızı

Rodoplu Türk Erkeği

Rodoplar'a gönülden bağlı şairlerden biri olan Recep Küpçü Recep Küpçü, “Rodoplar” adlı şiirinde Rodop Türk erkeğinin çilesini hem toplumsal gerçekçi hem de lirik bir duyarlılıkla işler. Bu şiirde Rodoplar hem bir coğrafya hem de bir yazgıdır. Küpçü, dizelerinde Rodoplar’a şöyle seslenir:

Sende büyür, canımın içi, Rodoplar/ Uykuları tütünden talan edilen/ Yollar yapan/ Temeller kazan.../Nerde olursa oturup çıkını açan/ Sofra kurup peynir ekmek yiyen/ Gençlik çağını yaşamadan /Dalından vakitsiz yere düşen (Küpçü, 1994, s. 44).

Bu dizeler, Rodoplar’daki Türk erkeğinin kaderini, onun alın teriyle yoğrulmuş varoluş mücadelesini dile getirir. Küpçü’nün sözleri, yalnızca bireysel bir duygulanımı değil; tarih, kimlik ve sınıfsal gerçekliğin iç içe geçtiği kolektif bir yazgının yankısıdır. “Uykuları tütünden talan edilen” ifadesi, ekonomik sömürünün ve yoksulluğun sembolüdür. Burada tütün yalnızca bir bitki değil Rodop Türklerinin en önemli geçim

kaynağıdır. “Yollar yapan, temeller kazan” dizeleri, Rodoplu Türk erkeğinin varoluşsal konumunu belirler: o, sürekli üreten, inşa eden ama hiçbir zaman kurduğu düzenin sahibi olamayan bir figürdür. Emek, kimlik ve aidiyet arasındaki uçurum, Rodoplu Türk erkeğinin sessiz çığılğında yankılanır. “Nerede olursa oturup çıkını açan, sofraya kurup peynir ekmek yiyen” dizesi, sade bir yaşamın mütevazı güzelliğini dile getirirken, aynı zamanda göçebelik ve geçicilik duygusunu da taşır. Sofra, burada bir kimlik sembolüdür; yoksulluğun içindeki paylaşım, dayanışma ve insan sıcaklığına işaret eder. Son olarak, “Gençlik çağını yaşamadan dalından vakitsiz yere düşen” dizesi, şiirin en trajik doruk noktasıdır. Bu ifade hem bireysel hem de toplumsal bir erken tükeniş metaforudur. Rodoplu Türk erkeği, çalışmaktan yorgun düşmüş, gençliğini toprağa, emeğe, yoksulluğa vermiştir. Bu erken düşüş ise umutların ve geleceğin kaybı anlamına gelir.

Sonuç

Bulgaristan Türk şiirinde Rodoplar Türk kimliğinin anlam kazandığı coğrafyanın adıdır. Bulgaristan Türk şiirinin önde gelen temsilcileri arasında yer alan Recep Küpçü, Niyazi Bahtiyar, Muharrem Zeynel Yumuk, Gülay Rafet Ahmet, Fahriye Mustafa Güney, Nazmi Türker Adalı, Mümün Bekir Mehmet, İzzet Mümün Genç, Osman Aziz, Nazmi Nuri Adalı, Şükrü Recep Tahir, Nefise Habib Adıgüzel, Şahin Mustafa Altan, Mehmet Ali Macar, Ahmet Hasan Cebeci ve Mümin Mustafa Atakan gibi şairlerin şiirlerinde Rodoplar önemli bir tematik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bulgaristan Türk şairleri için “öz yurtları”, “kutsal bucakları” ve “Türk ocağı” olan Rodolar, kültürel belleğinin ve içsel duygularının sarsılmaz bir dayanağı, aidiyet ve toplumsal hafızayı temsil eden güçlü bir edebî semboldür. Bulgaristan Türk şiirinde Rodoplar, kalplerinde yeşeren sevdaların, dillerinde yankılanan umutların ve geçmişle geleceği birbirine bağlayan derin bir gönül sığınağının adıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Kaynaklar / References

- Acaroğlu, M. T. (2006). *Bulgaristan’da Türkçe yer adları kılavuzu*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akgün, A. (2025). Bulgaristan Türklerinin çağdaş şiir dünyasında “Dobruca”. *ABAD*, 8(15), 117–133.
- Bahtiyar, N. H. (1996). *Çağdaş Rodop Türk şairlerinden esitiler (Antoloji)*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilgin, N. (2009). Kültür değişimleri ve kimlik sorunları. *Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu* (2–3 Kasım 2009, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları), 161–188.
- Hacısalihoğlu, M. (2008). *Doğu Rumeli’de kayıp köyler: İslimiye Sancağı’nda 1878’den günümüze göçler, isim değişiklikleri ve harabeler*. Bağlam Yayınları.
- Kalkan, Ş. (2018a). *Bulgaristan Türk şiiri I*. Bengü Yayınları.
- Kalkan, Ş. (2018b). *Bulgaristan Türk şiiri II*. Bengü Yayınları.
- Kayapınar, A. (2018). Trakya–Doğu Rodop bölgesinde Alevi-Bektaşî zaviyeleri (XV–XVI. yüzyıllar). *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 18, 3–38.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). *Bulgaristan yazılı Türk edebiyatı*. Erişim tarihi 20 Mayıs 2024, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78506/bulgaristan-yazili-turk-edebiyati.html>
- Küpçü, R. (1994). *Şiirler*. Boğaziçi Yayınları.
- Memişoğlu, H. (2015). Bulgaristan Türklerinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı. *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-IV*, 69, 4410–4423.
- Özgür, N. (1999). *Etnik sorunların çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*. Der Yayınları.
- Özkan, N. (2015). Bulgaristan’da Türk dili ve edebiyatı. *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-II*, 67, 2386–2396.
- Özlem, K. (2008). Bulgaristan Türklerinin tarihsel süreç içerisinde dönüşümü, AB üyelik süreci ve Türk azınlığa etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 341–371.
- Şen, H. (2015). Şiirin tanıklık gücü: 1989 zorunlu göçünün Bulgaristan Türk şiirine yansıması. *Göç Dergisi*, 2(1), 25–42.
- Tombul, F. (2014). Uluslararası antlaşmalar çerçevesinde Meriç Havzası’nda su yönetimi. *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi A: Uygulamalı Bilimler ve Mühendislik / Anadolu University Journal of Science and Technology A: Applied Sciences and Engineering*, 15(2), 147–155.

Türk Soylulara Türkçe Öğretiminde (B2 Düzeyi) Şiirden Yararlanma

Using Poetry in Teaching Turkish to Turkish Nobilities (B2 Level)

Mehmet EREN

Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye

Ministry of Education, Ankara, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 28.08.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested 15.10.2025
Son Revizyon/Last Revision 21.10.2025
Kabul Tarihi/Accepted 15.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 23.11.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Mehmet Eren

E-mail: mehmetterenn@gmail.com

Atıf: Eren, M. (2025). Türk soylulara Türkçe öğretiminde (b2 düzeyi) şiirden yararlanma: *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 32-42.

Cite this article: Eren, M. (2025). Using poetry in teaching Turkish to Turkish nobilities (B2 level). *Comparative Turkish Dialects and Literatures*, (8), 32-42.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0

Öz

Yabancılar Türkçe öğretimi, gittikçe yaygınlaşan bir alandır. Avrupa'dan, Afrika'dan ve Türk dünyasından Türkiye'ye gelen öğrenciler üniversitelerin Türkçe Öğretim Merkezlerinde Türkçe öğrenmektedirler. Farklı coğrafyalardan gelen öğrencilerin Türkçe öğrenme süreleri değişiklik göstermektedir. Özellikle Türk soylu öğrencilerin Türkçeyi öğrenme ve hayatlarıyla bütünleştirme noktasında diğer coğrafyalardan gelen öğrencilere göre öğrenmeyi daha kısa sürede gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bunun başlıca sebepleri ortak bir dil kökeninden gelmeleri, tarihî ve kültürel unsurların benzerlik göstermesidir. Bu çalışmada yabancılar Türkçe öğretimi ve Türk soylulara Türkçe öğretimi alanlarının genel çerçevesi çizilmiş, Türk soylu öğrencilerin dil becerilerini geliştirecek benzer temalı şiir örnekleri verilmiştir. Çalışmada kültürlerarası bildirişim odaklı yaklaşımla Türk edebiyatı ve Türk dünyası edebiyatlarından seçilen şiirlerin okuma dersinde okutulması, anlamı bilinmeyen kelimelerin açıklanması ve üzerine konuşulması hedeflenmiştir. Çalışmaya alınan şiirler, içerik, kültürel ve pedagojik yönlerine göre seçilmiştir. Şiirlerin çalışmanın hedef kitesini oluşturan B2 düzeyindeki öğrencilerin anlayacağı düzeyde olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmanın sonucunda Türk soylulara Türkçe öğretiminde şiirin dil öğretimi üzerindeki etkisi belirtilmiş, öğrencilerin ana dil ile hedef dil arasındaki bağlantıyı benzer temalı şiirler üzerinden kurabilecekleri örneklendirilmiş ve kültürel aktarım aracı olarak dil ve şiirin yaygınlaştırılması gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılar Türkçe öğretimi, Türk soylulara Türkçe öğretimi, B2 düzeyi, dil öğretiminde şiir

ABSTRACT

Teaching Turkish to foreigners is an increasingly popular field. Students from Europe, Africa, and the Turkic world come to Turkey to learn Turkish at Turkish Language Teaching Centers at universities. The time it takes for students from different geographies to learn Turkish varies. Students of Turkish descent, in particular, are observed to learn Turkish and integrate it into their lives more quickly than students from other geographies. This is primarily due to their shared linguistic roots and the similarities in historical and cultural elements. This study outlines the general framework for teaching Turkish to foreigners and Turkish to people of Turkish descent, and provides examples of poems with similar themes to enhance the language skills of students of Turkish descent. The study, with a focus on intercultural communication, aims to teach selected poems from Turkish literature and the literature of the Turkic world in reading classes, explaining and discussing unknown words. The poems included in the study were selected based on their content, cultural, and pedagogical aspects. Care was taken to ensure that the poems were comprehensible to the B2-level students who constituted the target audience. The study's conclusions emphasized the impact of poetry on language teaching in teaching Turkish to people of Turkish descent. It illustrates how students can connect their native language to the target language through poems with similar themes. It also suggests that language and poetry should be promoted as tools of cultural transmission.

Keywords: Teaching Turkish to foreigners, teaching Turkish to people of Turkish descent, B2 level, poetry in language teaching

Giriş

Dünya Yabancılar Türkçe öğretimi, gittikçe yaygınlaşan görünümüyle sadece Türkiye’de değil, Türkiye’nin sınırlarını aşan etkili bir kullanım alanıdır. Yabancılar dil öğretiminin yaygınlaşması ya da günümüzde artmasında birçok neden sıralanabilir. Ülkeler arasındaki etkileşimin artmasıyla yabancı dil öğretimi öne çıkan bir alan olmuş, yabancı dil öğrenimi bireyin yalnızca hedef dildeki sözcük ve dil bilgisi yapılarını bilmesiyle sınırlı kalmamıştır. Bunun yanında hedef dil konuşurlarıyla yazılı veya sözlü iletişim kurabilmesi de önem arz etmektedir (Yıldız vd. 2020, s. 313). Yabancı dil öğretiminde gelişen teknoloji çağının etkisi de oldukça fazladır. Gelişen teknoloji ile başka ülkeleri gezmeye, görme, tanıma ve eğitim alma isteği dikkate değerdir. Bu durumun ortaya çıkmasında ülkelerin etkin yapısı, jeopolitik özellikleri önem arz etmektedir. Türkiye, bu konumuyla tercih edilen ülkelerin başında gelmektedir. Tercih edilme nedenlerine bakıldığında Cumhuriyetin başlangıcından itibaren Türkiye’nin eğitim ve öğretmen yetiştirme politikalarındaki temel girişimler dikkat çekmektedir. Millî eğitim şûraları ve kalkınma planları gibi girişimler Türkiye’de öğretmen yetiştirme politika ve uygulamalarını etkilemiştir (Bayazıt & Seferoğlu, 2009, s. 8). Bu politika ve uygulamalar günümüzün hem ortaöğretim hem de yükseköğretimin temellerini oluşturması açısından önemlidir. Özellikle yükseköğretimde eğitim ve eğitmenlerin rolü Türkiye sınırlarını aşmış, günümüze gelindiğinde de Türkçenin sınırları da Türkiye’nin sınırlarını aşmıştır.

Türkiye’de yükseköğretimlerde Türkçe öğretiminin kurumsallaşması 1984’te Ankara Üniversitesi TÖMER’le başlasa da Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri gibi üniversitelerde Türkçe öğretilmekteydi (Köse & Özsoy, 2020, s. 30). Günümüzde Türkçe öğretimi ile ilgili hemen hemen bütün üniversitelerde Türkçe Öğretim Merkezleri bulunmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Türkiye Maarif Vakfı (TMV) ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi kurumlar bu alanın destekleyicileri konumundadırlar (Demiriz, 2024, s. 114). Üniversitelerin dil merkezlerinde kullanılan kitaplar değişkenlik gösterse de A1-A2-B1-B2-C1-C2 kurlarında öğretilen eğitim materyalleri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu kurların tamamında temel amaç, Türkçe öğrenen öğrenciye kolaydan zora doğru dili öğretmek ve belli düzeyde Türkçe konuşabilir, yazabilir hale getirmektir. Türkçe öğretiminde temelde dört beceri esas alınmakta ve böylece Türkçeyi öğrenen kişinin konuşma, yazma, anlama ve dinleme becerilerini kazanması beklenmektedir. Bu becerileri kazanma aşamasında belli yöntemlere başvurulmuş ve yöntemlerde de birçok farklı fikirler ortaya atılmıştır. Ancak bir dil öğretmenin dil öğretim yöntemlerini bilmesi etkili bir eğitim-öğretim süreci geçireceği anlamına gelmemektedir. Bunun nedeni yöntemleri tanıyarak ve özelliklerini bilerek yöntemleri öğretim sürecine doğru bir şekilde dâhil edebilmenin bir gereklilik arz etmesindendir. Dil öğretiminde etkililiği artırabilmenin şartları arasında dil öğretim yöntemlerini bilmek yeterli değildir. Bunun yanında herhangi bir yöntemin kullanımı sırasında öğretmenlerin ve öğrencilerin durumlarının neler olduğunu kavrayabilmek ve bir yöntemin olumlu veya olumsuz özelliklerinin bilincinde olmak da gereklidir (Göçen, 2020, s. 25).

Yabancılar Türkçe öğretiminde eski usullerin yanında yeni bakış açıları da ortaya atılmakta, böylece dil öğretiminde farklı yöntemler bir arada uygulanabilmektedir. Ancak bazı durumlarda yöntemlerin yetersiz kalmasından kaynaklı doğru verim alınamamaktadır. Yabancı dili öğrenme ve öğretme noktasında öğrenci ve öğretmenlerin sürekli bir çaba, emek ve ağır eğitim giderlerine karşılık bilinen yöntemlerle elde edilen sonuçlarda olumsuz bir görüş hâkimdir. Bu yöntemlerle öğrenen öğrencilerin birçoğu, öğrendiği yabancı dili doğru dürüst konuşamamaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin öğrendikleri belirli konuların dışına çıkamadan ve dış dünya ile bağlantı kuramadan belirli yapı ve sözcükleri tekrardan öteye gidememektedirler (Tosun, 2006, s. 80). Dil öğretiminde yapı ve sözcüklerin öğretilmesiyle yaşam pratiğine dönecek yöntemlere ağırlık verilmelidir. Diğer dillerde olduğu gibi Türkçenin öğretilme aşamasında öğrencilerin sıklıkla Türkçeye maruz kalması önem arz etmektedir. Öğrenilen sözcük ve yapıların ders dışında da kullanılması dil öğreniminde kalıcılığı ve verimi artıracaktır. Dil öğretiminde özellikle dil bilgisi konularında belli yöntemlerin uygulanması zor olarak ifade edilen konuyu kolaylaştıracaktır. Dil öğretimindeki yönlendirici ve belirleyici ilkeler; kolaydan zora, yakından uzağa, somuttan soyuta ve kullanım sıklığı gibi temel ilkelerden oluşmaktadır. Temel ilkelerin ardından izlenecek yol, ihtiyaç analizi yapılması ve bu doğrultuda ünitelerin oluşturulması gerekmektedir. Cümle, kelime ve örnek yapılar dört beceri aracılığıyla verilerek dil bilgisi konuları pekiştirilir ve edebî metinler üzerinden de somutlaştırılır (Avcı & Küçük, 2017, s. 60).

Dil öğretiminde uluslararası bir dil yeterliliği standardı olarak bilinen Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı (CEFR)’nın bu alandaki kapsamı önemlidir. Bu dil standardında dilin üç temel kategoride öğrenilebileceği ön görülmektedir. Üç temel kategorinin ilki başlangıç düzeyi olarak ifade edilen A1-A2, ikincisi orta seviye olarak ifade edilen B1-B2, üçüncüsü de ileri seviye olarak ifade edilen C1-C2’dir. Program genel ölçütleri kapsadığından ve Avrupa dillerini esas aldığından Türkçeye uygulanması noktasında bazı farklılıkların ortaya olması kaçınılmazdır. Programın özellikle Türk ve Akraba Topluluklarında uygulanması oldukça zayıftır. Türkçenin farklı lehçelerle konuşulması, kültürel benzerliklerin öne çıkarılması, iki lehçedeki dil benzerliklerine ve farklılıklarına odaklanılarak bir öğretim programının geliştirilmesi ve bunun uygulanması gerekmektedir (Kurt, 2010, s. 120-121). Yapılan programla bireylerin birçok yabancı dili öğrenmeleri teşvik

edilmektedir. Program sonucunda hazırlanacak olan dil gelişim dosyası ile bir bireyin tam anlamıyla dili öğrenme süreci hazırlanmış olmaktadır. Bu dosya içerisinde dil pasaportu, dil öğrenme geçmişi ve dil dosyası bulunmakta ve çok dilliliği ve kültürlülüğü öne çıkaran bir program olarak bilinmektedir. Bu programın uygulanabilirliği coğrafyadan coğrafyaya farklılık göstermektedir. Avrupa toplumlarının siyasi ve ekonomik sebeplerden kaynaklı Türkçeye önem verdikleri görülmektedir. Bu konuya örnek olarak Fransa 1699'da her üç yılda bir 6-9 yaş aralığındaki çocuklardan birkaçını Türkçe öğrenmeleri için İstanbul'daki Katolik papazlarının yanına göndermiştir. Bu çocuklar gelecekte Osmanlı Devletinde Fransa'nın elçileri ve tercümanları olarak görev yapacaklardı (Bu çocuklara o dönemde dil oğlanı adı verilmiştir.) Fransa'nın Türkçeye göstermiş olduğu bu hassasiyet 18. yüzyılda Hollanda, İngiltere, Avusturya ve Rusya gibi ülkelere yayılmıştır (Barın, 2004, s. 21). Geline nokta yabancılar Türkçe öğretimi farklı bir noktaya evrilmiş ve üniversiteler bu alana yönelik yeni eğitim öğretim yönetmelikleri geliştirmişlerdir.

Yabancı dil öğrenme üzerine yapılan programların ve çalışmaların ortaya çıkış sebebi farklı toplumlarla iletişim içerisinde olma zorunluluğundandır. Farklı toplumlarla iletişime geçmek farklı kültürlerle de tanışma anlamına gelmektedir. Bu durum yabancı dil öğretiminde sadece dilbilgisinin değil, aynı zamanda akıcı ve etkili bir iletişim için beden dilini ve millî değerleri ön plana çıkarmaktadır. Toplumsal kuralları kapsayan sosyokültürel öğeler de yabancı dil öğretim süreci içerisinde yer almaktadır. Yabancı dil öğretiminde kültür, kültür aktarımı ve kültürlerarası iletişimsel yeti gibi kavramlar yabancı dil derslerinin hazırlanması sürecinde ön plana çıkmaktadır (Seçkin Polat ve Dilidüzgün, 2015, s. 818). Dil öğreniminde kültür aktarımı temel öğelerden biridir. Bunun en belirgin olanlarından biri de Türk dünyası halklarının Türkçe öğrenmedeki kültür odaklı yapılan programlardır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada Türk edebiyatı ve Türk dünyası edebiyatlarından benzer temalı birer şiir seçilmiş ve ait oldukları toplumun edebiyatları hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada seçilen şiirler uygulama örnekleri üzerinden tablolara ayrılmıştır. Uygulama örneklerinde dil seviyesi, dil becerileri, öğrenme alanı, kazanımlar ve uygulama aşamaları belirtilmiştir. Çalışmada tematik çözümleme yöntemi kullanılmış, böylece Türk soylu öğrencilerin vatan, tarih, kültür ve dil gibi ortak gelenek ve değerler bağlamında okuma ve konuşma becerilerini geliştirmeleri hedeflenmiştir.

Türk Soylulara Türkçe Öğretimi

Türkler geçmişten günümüze siyasi ve sosyal sebepler başta olmak üzere farklı coğrafyalara göç etmişler ve dillerini, kültürlerini ve varlıklarını/bağımsızlıklarını korumaya çalışmışlardır. Farklı coğrafyalara göç temelde aynı kökten halkların farklı lehçelerde yaşamlarını sürdürmelerine neden olmuştur. Günümüzde Türkiye Türkçesi öğrenmek isteyen Türk soylu öğrenciler fazla zorluk çekmeden Türkçeyi öğrenmektedirler. Türk soylulara Türkçe öğretiminde en etkin husus dilsel yakınlık avantajıdır. Dilsel yakınlık diğer coğrafyalarda Türkçe öğrenme sürelerini farklı kılmaktadır.

“Türkçe öğretiminde hedef kitleleri Türkiye Türkleri, iki dilliler, yabancılar ve Türk soylular olmak üzere dört ana grupta toplayabiliriz. Bunlardan Türkiye Türkleri; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup Türk eğitim kurumlarında öğrenim gören hedef kitledir. İki dilliler; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve ana dili Türkçe olduğu hâlde başka bir toplumda yaşayan, Türkiye'ye dönmüş olsa bile daha önce içinde yaşadığı toplumun izlerini taşıyan, o toplumun dil ve kültürü ile Türk dili ve kültürü arasında bocalayan, yerine göre iki dili de kullanmak zorunda kalan fertlerin oluşturduğu gruptur. “Yabancılar” ile Türk dilini bilmeyen, Türk düşünce dünyası ve yaşayış tarzına aşina olmayan, Türk milletini tanımayanlar kastedilmektedir. “Türk soylular” olarak adlandırılan grubu ise Türkiye sınırları dışında kendi vatanlarında, kendi devletlerinin veya başka bir devletin hâkimiyeti altında yaşayan Türkler meydana getirmektedir” (Duman, 2003, s. 151).

Türk soyluların Türkçe öğreniminde belli amaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu amaçlarla beraber Türk halkları kültürel yakınlıklarını güçlendirmektedirler. Kültürel yakınlığı güçlendirecek ilk adımlardan biri de dil birliğidir. Türkçe öğretiminde Türkiye dışında yaşayan Türklere yönelik program ve etkinlikler yabancılar Türkçe öğretiminden farklılık göstermektedir. *“Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına yönelik Türkçenin iki dillilere ana dili olarak öğretimi, onların ana dillerini koruması kapsamında dil becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Türk soylulara Türkçe öğretimi benzer kültürel geçmişe sahip bireylerin hedef dildeki becerilerini artırmanın yanında dilin kültürel değerlerini aktarma işlevi de taşımaktadır”* (Barcın, 2024, s. 2276). Hedef dil Türkçe öğretiminde ana dil, öğretim alanı, kullanılan malzemeler ve öğreticiler gibi durumlar dil öğretiminde karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır. Ancak Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Balkanlar'da yaşayan Türk toplulukları bulundukları bölgelere göre dillerini şekillendirmişler ve bu yüzden lehçeler arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. *“Türk dilli, Türk soylu kavramları ise yukarıda bahsedilen bölge ve ülkelerde yaşayan Türkçenin herhangi bir lehçesini konuşan, köken olarak Türk olan birey ya da toplulukları ifade etmek üzere kullanılan kavramlardır. Bu topluluklar arasında coğrafya farkı olabileceği gibi bazen inanç ve kültür farkı da olabilmektedir”* (Emek, 2020, s. 147). Türk soylulara Türkçe

öğretiminde kolaylıkların olduğu kadar zorluklarla da karşılaşıldığı görülmektedir. Bu noktada ayrımın doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir. Türk soylulara Türkçe öğretimi sırasında kullanılan yöntem ve kaynaklar tartışmalıdır. Tartışma yaratan hususların başında hiç Türkçe bilmeyen bir öğrenci ile Türk lehçelerinden birini yazan ve konuşan öğrenciye Türkçe öğretmek farklı olacağı görüşü gelmektedir (Tuğrul, 2024, s. 121). Lehçeler arasındaki ortak seslerin, şekillerin ve anlamların tespit edilmesi ve bu yakınlığı öne çıkaran metinler üzerinden yöntemler belirlenmelidir. Türkçe öğretimi, “Ana dili Türkçe olanlara Türkiye Türkçesi öğretimi” ve “ana dili Türkçe olmayanlara Türkiye Türkçesi öğretimi” olmak üzere iki temel başlıkta ele alınmalı ve öğretim yöntemleriyle araç ve gereçler bu temel ayrıma göre belirlenmelidir. “Ana dili Türkçe olanlara Türkiye Türkçesi öğretimi” de kendi içinde gruplara ayrılmalı. Örneğin “Türk Soylulara Türkiye Türkçesi Öğretimi” alt başlığı altında “Azerbaycan Türklerine, Kırgız Türklerine, Kazak Türklerine, Özbek Türklerine ve Türkmen Türklerine” vb. Türkçenin öğretilmesi için özel içeriğe sahip yeni ders kitapları hazırlanmalıdır (Taştekin, 2015, ss. 45-46).

Sonuç olarak Türk soylu öğrenciler farklı coğrafyalardan gelen öğrencilere göre Türkçeyi daha hızlı öğrenmektedirler. Bunların temelinde aynı tarih, aynı kökten gelme yatmaktadır. Dildeki benzerlikler okuma, yazma, konuşma ve anlama becerisini kolaylaştırmaktadır. Türk halklarının şiir ve düzyazı gibi türlerde benzer yönler görülmektedir. Nitekim çalışmaya konu olan şiir türü, hem bireysel hem de toplumsal konulu olarak kaleme alınmış ve günümüze kadar gelmiştir. Çalışmada her Türk halkından bir şiir verilmiş ve bu şiirlerin toplumsal konulu olmasına dikkat edilmiştir. Bir kültürel aktarım aracı olan dilde kültürel birlikteliğin bu şiirler üzerinden örneklendirilmesi amaçlanmıştır.

Dil ve Şiir: Türk ve Türk Dünyası Edebiyatlarında Şiir

Yaygın tanımıyla dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan en temel unsurdur. Türk Dil Kurumu, dili; “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan, uzlaşmaya dayalı olarak oluşturulmuş sesli veya görsel işaretler sistemi; lisan, zeban” (TDK, 2025) şeklinde tanımlamaktadır. Dil, şiirin temel ögesidir. Şiir edebî türler içerisinde en yaygın ve en eski olanıdır. Şiir, geçmişten günümüze anlam çerçevesini geliştirerek her toplumun temel edebî türlerinden biri olmuştur.

Türk edebiyatı, Türk tarihi ile beraber ortaya çıkmış ve günümüzde de canlılığını koruyarak devam etmektedir. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş edebiyat içerisinde belli türlerin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Romandan şiire, tiyatrodan hikâyeye birçok tür edebiyatın temel unsurları haline gelmiştir. Türk edebiyatında diğer türlere göre şiirin daha eskilere dayandığı bilinen bir gerçektir. Şiirin kökeniyle ilgili Cafer Gariper (2012, s. 46), klasik Türk edebiyatının Türklerin İslâm inanç sistemine girmeye başlamalarından üç dört asır geciktiğini ifade etmekte ve bu gecikmenin Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi altında varlığını sürdürerek ortak medeniyet dairesinin son büyük hamlesi olduğunu belirtmektedir. Şiir merkezli olan bu edebiyatta Orta Asya sahasında XV. yüzyılda Ali Şir Nevâî, Osmanlı sahasında Yunus Emre, Bakî, Fuzulî, Nâbî, Nef’î, Nedim ve Şeyh Galip gibi büyük temsilciler Türk edebiyatında şiirin öncülüğünü yapan ve bu türü geliştiren şahsiyetlerdir. Türk edebiyatının ve şiirinin gelişip şekillenmesinde öncülük eden bu şairlerin dışında dönemin siyasi sosyal ve kültürel unsurlarından kop(a)madan şiir kaleme birçok şair bulunmaktadır. Tanzimat’tan Servet-i Fünun’a, Milli Edebiyat’tan Cumhuriyet’e ve sonrasına uzanan, günümüze kadar gelen edebî ürünler içerisinde şiirin ayrı bir yer bulunmaktadır.

Şiir, içerisinde barındırdığı kendine has özellikleriyle diğer türlerden hemen hemen her yönüyle ayrılmaktadır. Şiir, sözün manasını edebî sanatlar yoluyla aktaran bir yazı türü olarak ses unsurlarıyla ve kelime oyunları ile kendine yer bulmaktadır. Düzyazıda bulunan açık anlatım, şiirde satır aralarına gizlenmekte ve duygusal yönün ağırlığıyla bu giz ortaya çıkmaktadır. Şiir içerisinde bulunan estetik, psikolojik ve felsefi yönler okurun zihninde yeni pencereler açmakta ve böylece okunan şiirin teması, dönemi ve ana fikri üzerine düşünceler üretmektedir. Cumhuriyet sonrası Türk şiirine farklı bir yol açan, düşünceleriyle kalemi paralel ilerleyen şairlerin başında Cahit Sıtkı Tarancı gelmektedir. Onun yaşama sevgisi, memleket özlemi, içine düştüğü bohem hayatı ve ölüm korkusu şiirlerinin temel konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmaya Tarancı’nın popüler hale gelen *Memleket İsterim* şiiri seçilmiş ve Türk soylu öğrencilerin öncelikle memleket, kardeşlik, barış ve eşitlik kavramlarını öğrenmeleri amaçlanmıştır.

Türk dünyası edebiyatları içerisinde Azerbaycan edebiyatının durumu farklılık arz etmektedir. “*Azeri Türkçesi ile meydana getirilmiş olan Azerbaycan Türk edebiyatı, Anadolu ile Orta Asya Türkleri edebiyatlarını birleştiren ve Türk dünyası edebiyatlarının kaynağını teşkil eden önemli bir edebiyattır. Çok eski tarihe sahip olan Azerbaycan topraklarının edebiyatı da çok eski tarihlere kadar götürülmektedir.*” (Adıgüzel, 2018, s. 35). Köklü Azerbaycan edebiyatında Arapça ve Farsçanın yeri yadsınamaz. Dönemin şairleri şiirlerinde kullandıkları kelimeler içerisinde Arapça ve Farsça kelimeler de kullanmaktadırlar. Azerbaycan edebiyatı 19. Yüzyılla birlikte farklı bir noktada gelişim gösterir. Bunun nedeni bölgeye hâkim olmak isteyen Rusya’dır. Kuzey Azerbaycan Rusya etkisinde varlığını sürdürürken Güney Azerbaycan da İran etkisinde varlıklarını korumuşlardır. Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte siyasi ve sosyal yaşam değişirken şair ve yazarların eserlerindeki konular da değişmiştir. Bu çalışmada Resul Rıza’nın *Çınar* şiiri örneklem olarak verilmiştir.

Kazakistan edebiyatı, sözlü kültürden güç alarak günümüze kadar gelmiş bir edebiyattır. Sovyet Rusya’nın baskıcı politikası Kazak

edebiyatını da şekillendirmiştir. “1991’de Bağımsızlığına kavuşan Kazakistan’ın %43’ünü oluşturan Kazaklar o dönemde azınlık durumunda idiler. Bu süreçte Kazak Türkçesi 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar sözlü edebiyat dili olarak kullanılmış, 20. Yüzyıl başlarından itibaren dildeki siyasi müdahaleler ve buna bağlı olarak karşılaşılan gelişmeler Kazakçanın bir edebiyat ve bilim dili olarak kullanılmasını da sağlamıştır” (Biray, 2022, s. 21). Bağımsızlık sonrası Kazak edebiyatında şairlerin ve yazarların daha özgür ortamda eser kaleme aldıkları görülmektedir. Bu dönemde bazı şairlerin düşünce dünyaları sadece Kazakistan sınırları içerisinde kalmamış Türkiye’ye uzanan bir seslenişe dönüşmüştür. Nitekim bunun en bilinen örneği *Uzaktaki Kardeşime* şiiriyle tanınan Mağcan Cumabayev’dir. Çalışmaya Ulugbek Esdevlet’in *Biz Türkileriz* şiiri örneklem olarak verilmiş, öğrencilerden tarih, kültür ve kardeşlik konularında bilgi sahibi olmaları amaçlanmıştır. Modern Kırgız edebiyatı 1920’lerden itibaren başlatılmaktadır. Önceki tarihlerde Kırgızların zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahip olduklarını bilinmektedir. Masal, mit, efsane, bulmaca, atasözleri ve dualar Kırgız folklorunun ilk örneklerini oluşturmaktadır. (Kasapoğlu Çengel, 1998, s. 368). Kırgız edebiyatının oluşum süreci, 20. Asrın başından başlayarak sosyalizme geçiş süreciyle devam etmiş, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında şekillenen Kırgız edebiyatı, 1960-1980 yılları ile yeniden yapılanma dönemiyle günümüze kadar gelmiştir. Birçok şair ve yazarın şekillendirdiği Kırgız edebiyatında bazı şahsiyetlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan biri de Alıkul Osmonov’dur. Osmonov, hem bireysel hem de toplumsal konulu şiirler yazmaktadır. Çalışmaya şairin *Ana Vatanım* şiiri alınmış, öğrencilerden vatan, kimlik ve aidiyet üzerine yorum getirmeleri hedeflenmiştir.

Türkmen edebiyatında şair ve yazarların 20. yüzyılın başlarına kadar kaleme aldıkları edebî eserler çoğunlukla halk edebiyatı ve klasik şiirden gelmektedir. 20. yüzyılın başlarından itibaren de çağdaş edebî türlerde eserler verildiği görülmektedir. Türkmen halk edebiyatı, klasik Türkmen edebiyatı ve çağdaş Türkmen edebiyatı gibi üç ana başlıkla ele alınan Türkmen edebiyatı, günümüzde de edebî canlılığını korumaktadır (Ağca, 2016, s. 113). Türkmen halkı oldukça zengin bir sözlü edebiyata sahiptir. Bu edebiyat içerisinde destanlar, masallar, atasözleri, bilmece ve türküler yer almaktadır. Klasik Türkmen edebiyatının ilk örneklerini veren Mahtumkulu’dur (Kara, 1996, s. 852). Türkmen edebiyatında Mahtumkulu’nun cesur söylemi beraberinde birçok yazar ve şairi getirmiştir. Çalışmada Pomma Nurberdiyev’in *Vatanım* şiirine yer verilmiş, öğrencilerin vatan/yurt, bağımsızlık konularında konuşmaları hedeflenmiştir.

Özbek edebiyatı, diğer Türk halklarında olduğu gibi sözlü kültür ürünleri etrafında ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. 19. yüzyıl, tüm edebiyatlarda olduğu gibi Özbek edebiyatında da “çiçeklenme” devri olarak nitelendirilmiştir (Kazımoğlu, 1994, s. 146). Ağırlıklı olarak şiirle varlığını sürdüren Özbek edebiyatında Timur Kocaoğlu (1996, ss. 5-6), Özbek şiirini; “Geçiş Dönemi, Cedit (Yenilikçi) Dönemi, Sovyet Dönemi, Bağımsızlık Dönemi” şeklinde ayırmaktadır. Özbek edebiyatı bağımsızlıkla birlikte özgür ifadelere yerini bırakmıştır. Özellikle Abdülhamid Süleyman Çolpan ve Abdulla Aripov’un söylemleri Özbek halkının sesi olmuştur. Çolpan’ın *Güzel Türkistan* şiiri Türk tarihine ışık tutarken Abdulla Aripov’un *Ana Dilime* şiiri de dil bilincine ışık tutmuş ve çalışmaya eklenmiştir. Balkanlar’da Türk edebiyatı, tıpkı Türkistan coğrafyasında olduğu gibi sancılı bir şekilde günümüze kadar gelmiştir. Balkanlar’da yaşanan savaşlar, burada yaşayan Türkler için zulme dönüşmüş, halkın bir kısmı ölümle cezalandırılırken bir kısmı da göçe zorlanmıştır. Rumeli Türk edebiyatının devamı olan Bulgaristan Türk edebiyatı, Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında (1877-1878) Bulgaristan’da kurulan Bulgaristan Devleti hakimiyetinde olan Türklerin edebiyatıdır. Bu edebiyat, azınlık durumuna düşen Türklerin edebiyatıdır ve bu bölgedeki şartlar nedeniyle düzenli bir gelişim gösterememiştir (Buttanrı, 2005, s. 43). Çalışmaya Durhan Hasan’ın *Memleket* şiiri alınmış ve vatan, bayrak ve hürriyet temaları üzerine konuşma hedeflenmiştir.

Dil öğretiminde özellikle okuma etkinliklerinde masal, hikâye gibi türler okutulurken aynı zamanda şiirden de yararlanıldığı görülmektedir. “Yabancı dil derslerinde şiirin kullanılması demek, şiirin sadece okunması ve dilsel düzeydeki gelişimin sağlanması anlamına gelmemektedir. Diğer özgün metinlerde olduğu gibi yabancı dil derslerinde gerçek yaşamın canlandırılabilmesi, hedef kültürün aktarımı açısından önemlidir. Şiir, yazıldığı milletin öz varlığı olduğundan, kültürünü de yansıtmaktadır” (Polat ve Dilidüzgün, 2015, s. 821). Kültürel aktarım aracı olan şiir, Türkçe öğretiminde sıklıkla kullanılan bir türdür. Türkçenin öğretilmesinde şiir metinlerinden yararlanma hem öğreticiye kolaylık sağlamakta hem de ders aracı olarak şiirlerin kullanılması hedef kitleye kelime ve kavram dünyası zenginliği kazandırmaktadır (Artuç, 2015, s. 49). Çalışmada Türk edebiyatından ve Türk dünyası edebiyatlarından şiirlerin seçilmesi de öğrencilerin dil gelişimlerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Türk soylu öğrenciler, bu şiirlerden hareketle aynı tarihe sahip halkların benzer değerler üzerinde yoğunlaştığını şiirler üzerinden görerek yorumlayacaktır.

Yunus Emre Enstitüsü’nün hazırlamış olduğu B2 seviyesindeki Çalışma Kitabında Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı içerisinde yer alan Cahit Sıtkı Tarancı’nın *Otuz Beş Yaş* şiirine yer verilmiştir. Okuma etkinliği içerisinde verilen bu şiirde öğrencilerin okuduğu şiiri okuma ve anlamada hangi durumlarda olduklarını ölçmede bazı sorulara yer vermektedir. Bu doğrultuda şiir içerisinde şairin saçı neye benzettiği, gözler altındaki mor halkların neyin belirtisi olduğu, şairin aynaları neden düşman olarak gördüğü, sonbaharın belirtilerinin neler olduğu ve şiirin ana duygusunun ne olduğu gibi sorular yer almaktadır (Barın vd. 2018, s. 39). Yapılan bu çalışmada da verilen çeşitli şiirlerde de benzer sorular üzerinden öğrencinin anlama becerisi ölçülmüş olacaktır.

Uygulama Örneği 1

Çalışmanın bu bölümünde (Tablo 1) Türk edebiyatından Cahit Sıtkı Tarancı'nın *Memleket İsterim* şiiriyle Azerbaycan edebiyatından Resul Rıza'nın *Çınar* şiiri okuma etkinliği çerçevesinde aşağıdaki gibi uygulanması önerilmektedir. Uygulama süresi 40+40=80 dakika şeklinde önerilmektedir, ancak bu süre öğreticinin ders planına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Dil Seviyesi: B2 seviye

Dil Becerileri: Okuma, yazma, anlama, konuşma

Öğrenme Alanı: Kültür, tarih, vatan

Kazanımlar:

1. Uygun ifade kalıplarıyla konuşmaya katılır.
2. Soru önergeleriyle ikinci kişiyi konuşmaya katar.
3. Benzer temaların şiir üzerinde karşılaştırmasını yapar.
4. Okunan şiirle ilgili çıkarımda bulunur.
5. Dil ve şiirin kültürel aktarım aracı olduğunu bilir.

Uygulama Aşamaları:

1. Öğretmen sınıfa girip dil, şiir, Cahit Sıtkı Tarancı ve Resul Rıza hakkında konuşur ve şiirleri okutur.
2. Öğretmen şiirde geçen ifadelerden hareketle soru-cevap yaptırır. Örneğin: Şair, nasıl bir memleket istemektedir? Şair, “Ben kökümle bu toprağa bağlıyım” derken hangi mesajı vermek istemektedir?
3. Öğretmen öğrencilere, “Siz nasıl bir memleket istersiniz? Vatan ve toprak kelimeleri size neyi çağrıştırıyor?” sorularını sorar ve cevapları tahtaya yazar.

Tablo 1'e göre, Cahit Sıtkı Tarancı'nın *Memleket İsterim* şiiri ile Resul Rıza'nın *Çınar* şiiri bir memleket tasavvurunu önelemektedir. *Memleket İsterim* şiiri olması gereken bir vatan imgesiyle okura sunulurken *Çınar* şiiri ise benzetmelerle bir vatanın tüm renkleriyle değerleriyle ortaya konuluşunu simgelemektedir.

Uygulama Örneği 2

Çalışmanın bu bölümünde (Tablo 2) Kazak edebiyatından Ulugbek Esdevlet'in *Biz Türkileriz* şiiriyle Kırgız edebiyatından Alıkul Osmonov'un *Ata Vatanım* şiiri okuma etkinliği çerçevesinde aşağıdaki şekilde uygulanması önerilmektedir. Uygulama süresi 40+40=80 dakika şeklinde önerilmektedir, ancak bu süre öğreticinin ders planına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Dil Seviyesi: B2 seviye

Dil Becerileri: Okuma, yazma, anlama, konuşma

Öğrenme Alanı: Tarih, kültür, kimlik

Kazanımlar:

1. Uygun ifade kalıplarıyla konuşmaya katılır.
2. Şiirler üzerinden görüş bildirir ve kendi ülkesine dair yorum yapar.
3. Şiirden hareketle somut ve soyut konular hakkında bilgi sahibi olur.
4. Şiirden hareketle benzetme ve mecazlı ifadeler hakkında bilgi sahibi olur.
5. Şiirden hareketle tarih, kültür, kimlik ve vatan gibi konularda bilgi sahibi olur.

Uygulama Aşamaları:

1. Öğretmen sınıfa girip Kazak ve Kırgız edebiyatından kısaca bahseder.
2. Öğretmen şiirleri verilen Ulugbek Esdevlet ve Alıkul Osmonov'dan kısaca bahseder.
3. Öğretmen Ulugbek Esdevlet'in *Biz Türkileriz* şiiri ile Alıkul Osmonov'un *Ata vatanım* şiirini okutur.
4. Öğretmen şiirde geçen ifadelerden hareketle Türk, bozkurt, Gök Tanrı, at, kılıç, vatan, ata vatan/yurt kavramları hakkında bilgi verir.
5. Öğretmen öğrencilere "parla-, kükre-, silkin-, parçalan-, ulu-, irkil-, düşman" gibi kelimelerin anlamını sorar.
6. Öğretmen öğrencilere "Ata yurdum doğduğum yer vatanım / Sevdığım yerim, yârim, can dermanım" dizelerinden ne anladıklarını sorar.
7. Öğrencilerin yazma becerisini geliştirmek için şiirden ne anladıklarını yazmalarını ister.

Tablo 1

Türk Edebiyatı ve Azerbaycan Edebiyatı Örnek Şiirler

Memleket İsterim	Çınar
Memleket isterim Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun; Kuşların çiçeklerin diyarı olsun. Memleket isterim Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun; Kardeş kavgasına bir nihayet olsun. Memleket isterim Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun; Kış günü herkesin evi barkı olsun. Memleket isterim Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun; Olursa bir şikâyet ölümden olsun. (Tarancı, 2012, s. 157). Cahit Sıtkı Tarancı	Gece geçmiş, yıldızlar ak, gök kara! Yaslanmışım kocaman bir çınara. Bir yanımda ömür gibi akıyor su, Kaçmış bugün tabiatın uykusu. Dallarda serin yelin hoş sesi Yaprakların hazin hazin nağmesi. Yüreğim bir kanatlanmış kuş gibi Durmada çırpırır, tesellisiz, asabi. Yüce çınar budak atmış, kol atmış, Öz ömründe çok asırları kocaltmış. Görkeminde karlı dağlar vakarı. Başı bütün ağaçlardan yukarı. Tufan kopar, yağır yağar, kar döker, Ateş kamçılı yıldırımlar göğü söker. Bazen çayda taşlar aşsı kovalar. Selde gider yeşil çimenler ovalar. Sarp vadi yarar sinesini dağların. Sular oyar dibini dağların. Kervan çeker gökte kara bulutlar. Fırtınayla seller gelir, ayaz keser, buz donar. Han çınarım eğmez mağrur başını. Kimse bilmez han çınarın yaşını. Gece kara, durdum düşündüm biraz, dedim neden ulu çınar yıkılmaz? Birden çınar dile geldi dedi: - Bak! Bu toprakta derinden kök salarak, her tarafa uzatmışım kolumu, evlatlarım bürüyüp sağ-solumu. Böyle mağrur durmaya haklıyım. Ben kökümle bu toprağa bağlıyım. (Söylemez & Azap, 2017, s. 58). Resul Rıza

Tablo 2

Kazak Edebiyatı ve Kırgız Edebiyatı Örnek Şiirler

Biz Türkileriz	Ata vatanım
Biz – Türkileriz... Biz – Türkileriz! Gök asuman gibi parlayıp, kükreriz, Gök asumanın bulutu gibi silkiniriz, Bozkurttan doğduğumuz gerçek olsa, Gök Tanrı’dan kuvvet alıp, yenileniriz. Gövdemizi oynatır ulu armanımız, Tarihimiz destan olup taşta yazılan, Dizlerimiz parçalandığı vakitte de Can yürekten yerim yok yas tutan. Yutup giden asırlar güçlü sesini, Aya bakıp uluyan bozkurdum. Ata binsem giderim yüreklenip, Arasında ateş var et ile derinin. Ata binsem giderim heybetlenip. Kılıç görsem giderim gayretlenip. Asırların yüzüne kalkıp çıkan, Bizim halk- bu da bir ulu halk! Namusum gibi hiç kimseye çiğnetmeyen, Türkistanın kümbeti yüceldi. Atalarım yatıyor dua ederek, Ervahlar emanetini aklayıp bakıyorum. Gök Tanrı’dan gönüle nur dileriz, Gök asuman gibi hâlâ kükreriz. Bozkurtlu gök bayrak göğe çıksa, Hangi düşmanın önünde irkiliriz? Biz – Türkileriz! Biz – Türkileriz!! Biz – Türkileriz!!! (Söylemez & Azap, 2017, s. 87). Ulugbek Esdevlet	Ata yurdum doğduğum yer vatanım Sevdiğim yerim, yârim, can dermanım Nehirlerinin dağlarının taşlarının Faydasız hiçbir şeyini görmedim. Doğduğum yer, ata yurdum, kardeşim Devrinin ilhamı bol şairiyim Kucağında, gül bahçende doğmuşum Karpuz, kavun, üzüm dolu bağların. Seviyorum, süttten ak sana aşkım Seni sevdiren kaderime şükranım Öldüğümde de senin mis kokunu Bağrıma basarak duymak istiyorum Benim ömrüm değil senindir Şiirlerim sesin değil halkındır Her geçen anım her geçen saniyem Sanma esen yelindir, hepsi senindir. (Aşlar & Küçükmehmetoğlu, 2015, s. 8). Alıkul Osmonov

Tablo 2’ye göre, *Biz Türkileriz* şiiri ortak Türk tarihini ve teşekkülünü simgeleyen bir şiirdir. *Ata Vatanım* şiirinde ise bu tarihin şekillendirdiği Türk varlığının vatana yüklediği anlamlar satır aralarında işlenmiştir. Türk soylu öğrenciler bu şiir etkinliği ile tarih, kültür ve kimlik gibi değerler üzerinden hem okuma hem de konuşma becerilerini geliştirecekler, böylece genel Türk tarihi hakkında da bilgi sahibi olacaklardır.

Uygulama Örneği 3

Çalışmanın bu bölümünde (Tablo 3) Türkmen edebiyatından Nurberdi Pomma’nın *Vatanım* şiiri, Özbek edebiyatından Abdulla Aripov’un *Ana Dilime* şiiri ve Bulgar edebiyatından Durhan Hasan’ın *Memleket* şiiri okuma etkinliği çerçevesinde aşağıdaki gibi uygulanması önerilmektedir. Uygulama süresi 40+40=80 dakika şeklinde önerilmektedir, ancak bu süre öğreticinin ders planına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Dil Seviyesi: B2 seviye

Dil Becerileri: Okuma, yazma, anlama, konuşma

Öğrenme Alanı: Tarih, kimlik, vatan, dil, ana dili

Kazanımlar:

1. Bağlama uygun konuşmaya katılır.
2. Benzetme ve kişileştirme gibi söz sanatları hakkında bilgi sahibi olur.
3. Okunan şiirlere yönelik yorum geliştirir.
4. Türk dünyası şiirlerinde benzer temaların işlenmesine yönelik fikir sahibi olur.
5. Harita üzerinde Türk dünyasının sınırları hakkında bilgi sahibi olur.

Uygulama Aşamaları:

1. Öğretmenin sınıfa girip Türkmen edebiyatı, Özbek edebiyatı ve Balkan edebiyatından kısaca bahseder.
2. Türkmen edebiyatından Nurberdi Pomma'nın *Vatanım* şiirini okutur.
3. *Vatanım* şiirinde geçen "vatan, hüner, bülbül, ok, güreş, mermer, çelik, kefen" gibi kelimelerin ne anlama geldiğini sorar.
4. Abdulla Aripov'un *Ana Dilime* şiirini okutur.
5. *Ana Dilime* şiirinden hareketle "dil nedir?", "ana dili nedir?", "dil ve dilsizlik nedir?" sorularını sorar ve cevap ister.
6. Durhan Hasan'ın *Memleket* şiirini okutur.
7. *Memleket* şiirinde geçen "elimi kolumu salladığım, su destisi, atlas yelek, nakışlı süs, mevsim, kara dut, dağların doruğu, yamaç, meltem ve içli duygu" gibi kelimelerin anlamlarını sorar. Verilen cevaplara göre bilinmeyen kelimeleri açıklar.

Tablo 3

Türkmen Edebiyatı, Özbek Edebiyatı ve Balkan Edebiyatı Örnek Şiirler

Vatanım	Ana Dilime
Koltuğumdan göğeri, gönlüm açtım vatanım Daima sevinen, arzu edip ulaşanım. Şulesini yayararak, dünyaya ışık salanım. Sadece ben değil, benlerin sevdiği vatanım. Okutmuşsun büyütüp, tanısın sen yolumu, Dağ taşı bölen, hüner verdin koluma, Dillerini şakıtip, bülbül ettin gülüme, Sonra ben de öttüm, senin sayende vatanım. Bütün halkım birleşip, geniş açar kucağı, Dolup akan çay gibi, yıkar zulüm ocağı, Attığı ok eğlenmez, dağı deşer keseği, Her gün önce kuvvetle, yine yetişen vatanım. Her adamın âlim gibi, her bir şeyi bilmıştır, Keyfi açık ağzı bir, yüzü gözü gülmüştür. Önce tozan çöllerden, çok ürünler almıştır, Gülistanın yaylası, sensin benim vatanım. Hakikati sıkıca tutup kovarız aceleyle, Planları doldururuz, güreşerek yad ile, Deniz deryada durmadan yüzeriz güçle,	Binlerce yıldır bülbülün kelâmı Değişmez, bütündür daima. Ancak, uğursuz papağanın hâli Başkalarını taklittir daima. Ana dilim, sen varsın, şüphesiz Bülbülün şarkısını şiire katayım. Senin kaybolduğun gün, şüphesiz, Ben de papağan olup kalırım... (Yaman, 1998, s. 637) Abdulla Aripov

Bu gayreti gördüğümde, yürek coşar vatanım. İçi dışı mermerden, büyük yerler kurarız, Yukarı teknikleri inançla ele alırız, İçi kara casusun, kefen donunu biçeriz, Pis, çürük dönekleri yok eder, benim vatanım. Gerçek çelikten serttir, demir kale berkimiz, Yere göğe yetirdik, ihtiyarlı erkimiz, Gittikçe güzelleşir bu güzel görkümüz, Her tarafın bekçili, koruyacağız bil vatanım. (Sağlam & Biray, 2018, s. 468). Nurberdi Pomma	Memleket Memleket: üstünde elimi kolumu salladığım Kemer köprüsü; Memleket: su destisi, suya gider Ayşe kız, atlas yelek, nakışlı süsü; Memleket: bahçemizde mevsim mevsim balıanan, yaprak yaprak dallanan kara maçam-kara dut; Memleket: doruk dağlara şar şar dökülen bulut; Yamaçlardan kıvrılarak sıyrılan şirin Arda; Memleket: ne diyem ki, bir meltemdi sevilen en içli duygularla! (Hayber, 1998, s. 254). Durhan Hasan
---	--

Vatanım, *Ana Dilime* ve *Memleket* şiirleri önerilen diğer şiirlerde olduğu gibi tarih, vatan, dil ve kültür bağlamında şekillenmiş şiirlerdir. Şiirlerde vatana ve dile yüklenen anlam her şeyin üstündedir. Bu şiirlerin ortak temalar etrafında yazılması dil öğretiminde şiirler arasındaki benzerlikleri konuşma becerisiyle tartışmaya olanak sağlamaktadır. Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te verilen şiirler, Türk soylu öğrencilerin okuyup üzerine konuşabilecekleri şiirlerdir. Şiir okuma etkinliği başka benzer temalı şiirler üzerinde uygulandığında da ortak tarih ve kimliğe sahip öğrencilerin okuyup üzerine fikir yürütebilecekleri yeni alanlar ortaya çıkacaktır.

Sonuç

Yabancılar Türkçe öğretimi alanı günümüzün en çok gelişen ve şekillenen alanlarından biridir. Türkçe öğretimi sadece Türkiye sınırları içerisinde değil birçok ülkede öğretilmektedir. Coğrafyalara göre Türkçenin öğretimi ve öğreniminde farklılıklar göze çarpmaktadır. Çok dilli uluslarda farklı bir dili öğrenme daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Bu çalışmada üzerinde durulan coğrafya Türk coğrafyasıdır. Çalışmada Türk soyluların Türkçe öğrenmede şiir türünden yararlanmaları ele alınmıştır. Bu nedenle çalışmaya, Türk edebiyatından Cahit Sıtkı Tarancı'nın *Memleket İsterim* şiiri, Azerbaycan edebiyatından Resul Rıza'nın *Çınar* şiiri, Kazak edebiyatından Ulugbek Esdevlet'in *Biz Türkileriz* şiiri, Kırgız edebiyatından Alıkul Osmonov'un *Ata Vatanım* şiiri, Türkmen edebiyatından Nurberdi Pomma'nın *Vatanım* şiiri, Özbek edebiyatından Abdulla Aripov'un *Ana Dilime* şiiri ile Balkan edebiyatından Durhan Hasan'ın *Memleket* şiiri alınmıştır. Bu şiirlerde ortak tema vatan/yurt, bağımsızlık, tarih, kültür, medeniyet ve dil gibi millî değerlerdir. Bu temalar üzerinden dil ve şiirden yararlanarak kültürel aktarım örneklendirmesi oluşturulmuştur. Dilin bir kültürel aktarım aracı olması çalışmada da kültürlerarası bildirişim odaklı yaklaşımı ön plana çıkarmıştır. Bu yaklaşımın temelinde bulunan öğrenenin ana dili ile hedef dil arasında kültürel bir bağlantı kurulması, çalışmada şiir üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır. Türk edebiyatından ve Türk dünyası edebiyatlarından seçilen şiirlerde B2 seviyesindeki öğrencilere okuma, yazma, anlama ve konuşma becerileri kazandırılmasına yönelik uygulama örnekleri verilmiştir. Uygulama örneğinden hareketle öğrenme alanı olarak tarih, kültür, kimlik, vatan, dil, ana dil gibi kavramlar, kazanımlar alt başlığı altında sıralanmıştır.

Çalışma şekillendirilirken bu alanda yazılmış akademik çalışmalar taranmış ve Türk soylulara yönelik Türkçe öğretiminde metin seçimi, şiir etkinliği, şiir ezberleme ve şiiri kültür aktarım aracı olarak görme konulu çalışmalara rastlanmıştır. Ancak bu çalışmalarda sadece Türk edebiyatından şiir örnekleri verilmiş ve çerçeve tek bir edebiyat üzerinde sınırlandırılmıştır. Ortaya konan bu çalışmada Türkiye Türkçesine aktarılmış çeşitli Türk dünyası edebiyatlarından şiir örnekleri verilerek meseleye çok boyutlu bir bakış açısı getirilmiştir. Bu konuya ilişkin Türk dünyası halklarından gerek kendi ülkelerinde gerekse Türkiye'ye gelerek Türkçe öğrenmek isteyen öğrencilere birçok türde ortak ürünler okutulabilir. Bu çalışmada şiir türü ele alındığından her halktan "ana dil" üzerine yazılmış birer şiir okutularak onların okuma, anlama ve konuşma becerileri geliştirilebilir. Aynı zamanda her halktan "nevruz" konulu birer şiir alınarak okuma etkinliği düzenlenebilir. Okutulan şiirler üzerinden soru-cevap yapılarak meseleye dikkat çekilebilir. Bu sayede her halktan aynı konuda şiir yazıldığının farkındalığını gören öğrenciler ortak bir tarihin, ortak bir kültürün parçası olduklarını anlamaları daha da kolaylaşacaktır. Bu ve buna benzer şiirler okuma etkinliği içerisinde verilmeli ve kültürel aktarım dil ve şiir üzerinden şekillendirilmelidir.

Etik Komite Onayı: Çalışma, herhangi bir üniversitede öğrenim gören öğrenciler üzerinde uygulanmadığından etik kurul iznine gerek duyulmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, bu çalışma için yapay zekâ destekli uygulamalar kullanmadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Since the study was not conducted on students enrolled at any university, no ethics committee approval was required.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author has stated that they did not use artificial intelligence-supported applications for this work.

Kaynaklar / References

- Adıgüzel, S. (2018). 20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatı. O. Söylemez & S. Azap (Ed.), *Türk dünyası çağdaş edebiyatları el kitabı* (s. 35-102). Kesit Yayınları.
- Ağca, F. (2016). Türkmen edebiyatı. Y. Akpınar & F. Ağca (Ed.), *Çağdaş Türk edebiyatları I* (s. 110–136). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Artuç, S. (2014). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde şiir metinlerinden yararlanma*. Nobel Yayınları.
- Aşlar, H., & Küçükmehtemoğlu, Ö. (2015). Kırgız şiirinin kartalı: Alıkul Osmonov. *Temrin*, (73), 8–9.
- Avci, Y., & Küçük, S. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretimi. *Turkish Studies*, 12(35), 49–67.
- Barcın, S. (2024). Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretimi alanında yapılan çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13(5), 2274–2293.
- Barın, E. (2004). Yabancılar Türkçe öğretiminde ilkeler. *Türkiyat Araştırmaları*, (1), 19–30.
- Bayazıt, A., & Seferoğlu, S. S. (2009). Türkiye’deki teknoloji politikalarında eğitimin yeri ve öğretmen yetiştirme politikaları. *TBD 26. Ulusal Bilişim Kurultayı – BTIE 2009 Bildiriler Kitabı* (s. 7–11). Türkiye Bilişim Derneği Yayınları.
- Biray, N. (2022). Muhtar Şahanov’un şiirlerinde millî kimlik ve ana dili bilinci. *Kardeş Kalemler Dergisi*, (187), 19–26.
- Buttanrı, M. (2005). Bulgaristan Türk edebiyatı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 27–45.
- Demiriz, H. N. (2024). Türkiye’nin 100. yılında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi. *Toplum ve Kimlik Dergisi*, 1(1), 110–120.
- Duman, A. (2003). Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretiminde metin seçimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 151–154.
- Emek, M. (2020). 2010–2020 yılları arasında Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretimi alanında Türkiye’de yapılan tez ve makale türü akademik çalışmaların çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. A. Okur, İ. Güleç & B. İnce (Ed.), *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yeni yönelimler 2* (s. 147–165). Beşiz Yayınları.
- Gariper, C. (2012). Yenileşmenin başlangıcı ve öncüleri. R. Korkmaz (Ed.), *Yeni Türk edebiyatı 1839–2000* (s. 43–84). Grafiker Yayınları.
- Göçen, G. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yöntem. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 23–48.
- Hayber, A. (1998). Bulgaristan Türklerinin şiiri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (5), 223–257.
- Kara, M. (1996). Çağdaş Türkmen şiiri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (531), 852–889.
- Kasapoğlu Çengel, H. (1998). Kırgız Türkleri edebiyatı. *Türk dünyası el kitabı* (s. 367–397). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kazımoğlu, S. (1994). *Türk toplulukları edebiyatı I*. Ecdâd Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (1996). Çağdaş Özbek şiiri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (1), 3–53.
- Köse, D., & Özsoy, E. (2020). Türkiye’de yabancılar Türkçe öğretiminin otuz yılı: 1990–2020. *Turkophone*, 7(2), 27–54.
- Kurt, M. (2010). Türkçenin yabancılar öğretimi. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 1(3), 117–124.
- Polat, Ö. S., & Dilidüzgün, Ş. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde şiir etkinliklerinin kültürel işlevi. *Turkish Studies*, 10(7), 815–834.
- Sağlam, S., & Biray, N. (2018). 20. yüzyıl Türkmen edebiyatı. O. Söylemez & S. Azap (Ed.), *Türk dünyası çağdaş edebiyatları el kitabı* (s. 425–568). Kesit Yayınları.
- Söylemez, O., & Azap, S. (2017). *Türk dünyası edebiyatları şiir çözümlemeleri*. Kesit Yayınları.
- Tarancı, C. S. (2012). *Otuz beş yaş (Bütün şiirleri)* (A. Bezirci, Ed.). Can Yayınları.
- Taştekin, A. (2015). Türk dillilere Türkiye Türkçesi öğretimi nasıl olmalıdır?. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, 3(3), 43–55.
- Tosun, C. (2006). Yabancı dil öğretim ve öğreniminde eski ve yeni yöntemlere yeni bir bakış. *Çukurova Üniversitesi Fen–Edebiyat Fakültesi Journal of Arts and Sciences*, (5), 79–88.
- Tuğrul, S. (2024). Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Yabancı Dil Olarak Türkçe Araştırmaları Dergisi*, (8), 117–123.
- Türk Dil Kurumu. (Nisan 4, 2025). *Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yaman, E. (1998). Özbek Türklerinin şairi: Abdulla Aripov. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (6), 611–638.
- Yıldız, Ü., Demir, T., & Sertoğlu, G. (2020). Türk soylu öğrencilerin Türkiye Türkçesi öğrenme süreçlerinde yararlandıkları kurum ve kaynaklara yönelik bir araştırma. *International Journal of Language Academy*, 8(5), 312–326.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2018). *Türkçe B2 seviye çalışma kitabı* (E. Barın, Ş. Çobanoğlu, Ş. Ateş, M. Balcı & C. Özdemir, Ed.). Başak Matbaacılık.